КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
ПРЕЗИДЕНТИНЕ КАРАШТУУ
**СТРАТЕГИЯЛЫК ДЕМИЛГЕЛЕР
УЛУТТУК ИНСТИТУТУ**

**НАЦИОНАЛЬНЫЙ ИНСТИТУТ
СТРАТЕГИЧЕСКИХ ИНИЦИАТИВ**
ПРИ ПРЕЗИДЕНТЕ
КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

СТРАТЕГИЯ

№1 (4) 2025ж./г.

«СТРАТЕГИЯ» ЖУРНАЛЫ

«Стратегия» журналы мезгилдүү басма басылмасы болуп саналат жана Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигинде катталган. Каттоо күбөлүгү №2007, 2014-жылдын 20-марты.
Журнал Эл аралык стандарттык сериялык номерге (англ. International Standard Serial Number — ISSN) ээ: 1694–7428.

ЖУРНАЛДЫН НЕГИЗГИ МАКСАТЫ

Журнал улуттук экономиканын өнүгүүсүнүн актуалдуу маселелерин, коопсуздукту камсыз кылуу, мамлекеттик башкаруу, тышкы жана ички саясат, экология жана айлана-чөйрөнү коргоо маселелерин чагылдырат. Максаты — мамлекеттик бийлик органдарын, Кыргызстандагы жана чет өлкөлөрдөгү эксперттик жана илимий коомчулукту Улуттук институттун илимий изилдөөлөрүнүн жана аналитикалык ишмердүүлүгүнүн жыйынтыктары менен тааныштыруу.

ЖУРНАЛДЫН МИЛДЕТТЕРИ

Мурда жарыяланбаган жана башка журналдарга жарыялоо үчүн берилбеген актуалдуу илимий макалаларды жарыялоого көмөктөшүү.
Кыргыз Республикасынын мыйзамдарынын автордук укук боюнча талаптарына жана дүйнөлүк практикада кабыл алынган жарыялоо этикасынын жоболоруна таянуу.
Гуманитардык жана коомдук илимдердин актуалдуу маселелери боюнча илимий изилдөөлөрдүн жана аналитикалык ишмердүүлүктүн жыйынтыктарын, саясат таануу, коомдук-экономикалык жана эл аралык-саясий багыттарды камтыган макалаларды жарыялоо.
Журнал коомдук-саясий, коомдук-экономикалык жана тарыхый процесстердин ар түрдүү аспектилери боюнча изилдөөлөрдүн кеңири чөйрөсүн чагылдырат.

ЖУРНАЛДЫН ТЕМАТИКАСЫ

Улуттук экономиканын өнүгүүсүнүн актуалдуу маселелери;
Глобалдык жана регионалдык коопсуздуктун заманбап көйгөйлөрү;
Мамлекеттик башкаруунун актуалдуу маселелери;
Коомдук-саясий өнүгүү маселелери;
Экология жана айлана-чөйрөнү коргоо көйгөйлөрү.

ЖУРНАЛДЫН АУДИТОРИЯСЫ

Кыргыз Республикасынын жогорку мамлекеттик бийлик органдары;
Чет өлкөлөрдөгү алдыңкы аналитикалык борборлор;
Эксперттик коомчулук;
Илимий кызматкерлер.

ЭРКИН ЖЕТҮҮ САЯСАТЫ

Журнал маалыматтык мазмунуна түздөн-түз ачык жетүүнү камсыз кылат.
Сайтка шилтеме: nisi.kg

ЖУРНАЛ «СТРАТЕГИЯ»

Журнал «Стратегия» является периодическим печатным изданием и зарегистрирован Министерством юстиции КР. Регистрационное свидетельство №2007 от 20 марта 2014 г. Журнал имеет Международный стандартный серийный номер (англ. International Standard Serial Number — ISSN) 1694–7428.

ОСНОВНАЯ ЦЕЛЬ ЖУРНАЛА

В журнале освещаются актуальные проблемы развития национальной экономики, обеспечения безопасности, государственного управления, внешней и внутренней политики, экологии и охраны окружающей среды, с целью ознакомления органов государственной власти, экспертного и научного сообщества нашей страны и зарубежья с результатами научных исследований и аналитической деятельности Национального института стратегических инициатив при Президенте Кыргызской Республики.

ЗАДАЧИ ЖУРНАЛА

Содействовать публикации актуальных статей, ранее не опубликованных и не представленных для публикации в других журналах.
Опираться на требования законодательства Кыргызской Республики в отношении авторского права и общепринятые в мировой практике положения по публикационной этике.
Публиковать результаты научных исследований и аналитической деятельности по актуальным проблемам гуманитарных и социальных наук, имеющие политологическую, социально-экономическую, международно-политическую направленность.
Журнал освещает широкий круг результатов исследований по различным аспектам социально-политических, социально-экономических, исторических процессов.

ТЕМАТИКА ЖУРНАЛА

Актуальные вопросы развития национальной экономики;
Современные проблемы глобальной и региональной безопасности;
Актуальные вопросы государственного управления
Вопросы общественно-политического развития;
Проблемы экологии и окружающей среды.

ЦЕЛЕВАЯ АУДИТОРИЯ

высшие органы государственной власти Кыргызской Республики;
ведущие мозговые центры зарубежья;
экспертное сообщество;
научные работники.

ПОЛИТИКА СВОБОДНОГО ДОСТУПА

Журнал предоставляет непосредственный открытый доступ к информационному контенту.
Ссылка на сайт: nisi.kg

РЕДАКЦИЯЛЫК КОЛЛЕГИЯ

Редколлегиянын башкы редактору:

Дарданов Нурлан Камалбекович
директордун орун басары.

Редколлегиянын мүчөлөрү:

Пак Вячеслав Вячеславович
экономикалык маселелер боюнча бөлүм башчысы;

Каниметова Бермет Темирбековна
эл аралык байланыштар жана туруктуу өнүктүрүүнүн максаттары боюнча бөлүм башчысы;

Кошалиев Кадырали Амракулович
социалдык маселелер боюнча бөлүмүнүн башкы эксперти;

Ахматов Асан Кенжебаевич
сот жана укук коргоо маселелери бөлүмүнүн башкы эксперти;

Байсалова Назира Казиевна
философия илимдеринин доктору (PhD), экономикалык маселелер боюнча бөлүмүнүн эксперти;

Карыбай уулу Коной
административдик-финансылык бөлүмүнүн башкы эксперти (графикалык дизайнер);

Апышев Сейтжан Душенканович
административдик-финансылык бөлүмүнүн котормочу/редактору;

Жооптуу катчы:

Конокбай кызы Жамал
социалдык маселелер боюнча бөлүмүнүн эксперти.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Главный редактор:

Дарданов Нурлан Камалбекович
заместитель директора.

Члены Редколлегии:

Пак Вячеслав Вячеславович
заведующий отделом по экономическим вопросам;

Каниметова Бермет Темирбековна
заведующий отделом международных связей и целей устойчивого развития;

Кошалиев Кадырали Амракулович
главный эксперт отдела по социальным вопросам;

Ахматов Асан Кенжебаевич
главный эксперт отдела по судебным и правоохранительным вопросам;

Байсалова Назира Казиевна
доктор философии (PhD), эксперт отдела по экономическим вопросам;

Карыбай уулу Коной
главный эксперт (графический дизайнер) административно-финансового отдела;

Апышев Сейтжан Душенканович
переводчик/редактор административно-финансового отдела.

Ответственный секретарь:

Конокбай кызы Жамал
эксперт отдела по социальным вопросам

СТРАТЕГИЯ

МАЗМУУНУ

Баетов А.Б.
Кириш сөз 5

Баетов А.Б. (интервью)
Мамлекеттин мүмкүнчүлүктөрү улуттук кызыкчылыктарга багытталышы шарт 6

Адилбек уулу Ш.
Проактивдүү мамлекеттик кызматтар: дүйнөлүк тажрыйба жана Кыргыз Республикасы үчүн келечек 10

Тологонов Э.Б.
Президенттик дипломатия жана Фергана түйүнү: Кыргызстандын тажрыйбасы 19

Акенеев А.Ж.
Борбордук Азиянын транспорттук жана логистикалык интеграциясы: Глобалдык деңгээлге чыгуу 23

Кошалиев К.А.
Айкөлдүк-адамзаттык өнүгүүнүн жаңы модели 30

Момунбеков Б.С.
Кыргызстан жана араб дүйнөсү: Достуктун жана кызматташтыктын жаңы горизонттору 36

Дыйканов С.К.
Жашыл куруу жөнүндө 40

Омуркулов А.К.
Кыргыз Республикасынын колдонулуп жаткан мыйзамдарынын жоболорун трансчекаралык суу ресурстарын башкаруу чөйрөсүндө ар кандай компенсациялык механизмдерди колдонуу 47

Абдукаримов Э.М.
Түрк мамлекеттерин Түрк дүйнөсүнүн экономикалык жана географиялык артыкчылыктарын пайдалануу менен экономикалык кызматташтыкты мындан ары өнүктүрүүгө үндөйт 50

Апышев С.Д.
Темир жол: кыялдар жана чындыктар 54

Хроника 59

СОДЕРЖАНИЕ

Баетов А.Б.
Вступительное слово 5

Баетов А.Б. (интервью)
Дебюрократизация — это не просто устранение бумажной волокиты, а изменение мышления 6

Адилбек уулу Ш.
Проактивные государственные услуги: мировой опыт внедрения и перспективы для Кыргызской Республики 10

Тологонов Э.Б.
Президентская дипломатия и Ферганский узел: опыт Кыргызстана 19

Акенеев А.Ж.
Транспортная и логистическая интеграция Центральной Азии: Выход на глобальный уровень 23

Кошалиев К.А.
Айкөлдүк — новая модель развития человечества 30

Момунбеков Б.С.
Кыргызстан и арабский мир: Новые горизонты дружбы и сотрудничества 36

Дыйканов С.К.
О зеленом строительстве 40

Омуркулов А.К.
Механизмы применения положений существующего законодательства КР с точки зрения задействования различных компенсационных механизмов в сфере управления трансграничными водными ресурсами 47

Абдукаримов Э.М.
Экономические и географические преимущества Тюркского мира призывают тюркские государства к дальнейшему развитию экономического сотрудничества 50

Апышев С.Д.
Железная дорога: мечты и реалии 54

Хроника 59

Баетов Аяз Батыркулович

Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Стратегиялык демилгелер улуттук институтунун директору, Юстиция министри, Министрлер Кабинетинин Төрагасынын орун басары

Директор Национального института стратегических инициатив при Президенте Кыргызской Республики, министр юстиции, заместитель Председателя Кабинета Министров

Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Стратегиялык демилгелер улуттук институтунун басылмасы болгон «Стратегия» журналы массалык маалымат мейкиндигине кайрадан кайтып келүүдө.

Ар түрдүү себептерден улам бул басылманын чыгарылышы убактылуу токтотулган эле. "Стратегия" журналынын негиздөөчүлөрүнүн оюу боюнча, ал илимий негизде жана илимий-практикалык көз караштан чыгып, өлкөбүздүн өнүгүү келечегине байланыштуу маселелердин кеңири чөйрөсүн талкуулоого арналган маалыматтык платформа болууга багытталган.

Учурда мамлекетибиздин жана коомубуздун келечегине байланыштуу маселелерди терең түшүнүү дал ошол стратегиялык ыкманы талап кылат. Мындай учур өзгөчө мамлекеттик бийлик менен жарандык коомдун, анын ичинде интеллектуалдык катмарынын тыгыз өз ара аракеттенүүсүн шарттайт. Реалдуу кырдаалды кылдат талдоо, анын мүмкүн болгон келечектеги өзгөрүүлөрүн алдын ала баамдоо жана өлкөнүн өнүгүүсүнүн негизги артыкчылыктуу багыттарын аныктоо – мунун баары дал ушундай кызматташтыкка муктаж.

Бул өзгөчө маанилүү жана зарыл, анткени мамлекеттик башкаруу системасындагы ашыкча бюрократия бүгүнкү күндө өлкөнүн экономикалык өсүш темптерин кармап турган негизги тоскоолдуктардын бири болуп калды. Ошондуктан мамлекеттик кызмат системасын бюрократиядан арылтуу процессинин авангарды болуу миссиясы Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Стратегиялык демилгелер улуттук институтуна жүктөлүп жатканы бекеринен эмес.

Бул журнал Министрлер Кабинетинин чечимдерин үгүттөөчү куралга айланат дегенди билдирбейт. Тескерисинче, ал мамлекеттин улуттук кызыкчылыктарына жооп берген чечимдерди кабыл алууга көмөктөшүүчү аналитикалык аянтча болот деп ишенебиз. Анын беттеринде жарыяланган аналитикалык макалалар жана изилдөөлөр актуалдуу маселелерди эксперттик деңгээлде талкуулоонун негизи болуп, өлкөнүн ички саясий мүнөздөгү милдеттерин иш жүзүндө чечүүгө багытталган демилгелерди иштеп чыгуу үчүн пайдубал болот деп ишенебиз.

Журнал Кыргыз Республикасынын Көз карандысыздык күнүнүн алдында жарыкка чыгат! Ушул мүмкүнчүлүктөн пайдаланып, журналдын окурмандарын, бардык кыргызстандыктарды улуу майрам менен куттуктагым келет. Биздин өлкөгө жана анын ар бир жаранына тынчтык, ынтымак, гүлдөп-өнүгүү жана бакубатчылык каалайм. Биздин мамлекеттүүлүгүбүз бекемделип, өнүгө берсин жана ар бирибиз анын бакубатчылыгына өз салымыбызды кошолу!

Журналга ийгиликтүү жол каалап, өзүнүн татыктуу миссиясын аткаруусуна тилектешпиз!

В медийное пространство возвращается журнал «Стратегия» – печатное издание Национального института стратегических инициатив (НИСИ), выпуск которого в силу разных причин был приостановлен. Журнал «Стратегия» по замыслу его издателя ставил своей целью создание информационной платформы для обсуждения на научной основе и в научно-практическом преломлении широкого спектра проблем перспективы развития нашей страны.

В настоящее время осмысление проблем будущего нашего государства и общества нуждается именно в стратегическом подходе. И это время требует тесного контакта власти и гражданского общества, особенно его интеллектуальной прослойки. Тщательный анализ реальной обстановки, прогнозирование будущих возможных вариантов изменения ситуации и выстраивание основных приоритетов будущего развития - все это требует именно такого сотрудничества. Особенно это важно и необходимо, когда забюрократизированность системы государственного управления стала сдерживать темпы развития экономики государства на современном этапе. Поэтому, вовсе не случайно, что идти в авангарде процессов дебюрократизации системы государственной службы предназначено Национальному институту стратегических инициатив при Президенте Кыргызской Республики. Это вовсе не означает, что журнал станет инструментом пропаганды решений Кабинета Министров Кыргызской Республики. Представляется, что он станет платформой анализа и содействия принятию решений, которые отвечают национальным интересам государства, а публикуемые на страницах аналитические статьи и исследования послужат основой для экспертного обсуждения актуальных проблем и фундаментом для выработки инициатив по практическому решению внутриполитических задач, стоящих перед страной.

Журнал выходит в свет накануне Дня Независимости Кыргызской Республики! Пользуясь случаем, хотел бы поздравить читателей журнала, всех кыргызстанцев с этим замечательным праздником. Желаю мира, согласия, процветания и благополучия нашей стране и каждому ее гражданину. Пусть наша страна крепнет и развивается, а каждый из нас вносит свой вклад в ее благополучие!

Пожелаем журналу доброго пути и исполнения своего предназначения.

МАМЛЕКЕТТИН МҮМКҮНЧҮЛҮКТӨРҮ УЛУТТУК КЫЗЫКЧЫЛЫКТАРГА БАГЫТТАЛЫШЫ ШАРТ

Кыргыз Республикасынын Президенти С. Н. Жапаровдун жетекчилиги астында 2030 -жылга карата социалдык экономикалык өнүгүү Программасы жана “Улуттук дем-дүйнөлүк бийиктик” үңгүжолу кабыл алынып, өлкөнүн стратегиялык багыты аныкталды. “Кыргыз Республикасынын мамлекеттик кызматынын натыйжалуулугун жогорулатуу жана бюрократиядан арылтуу боюнча кошумча чаралар жөнүндө” (№83 10.03.25) Жарлыктын чыгышы улуттук кызыкчылыктардын алкагында чыныгы жаңылануунун ишенимдүү кадамы болуп калды.

“Стратегия” журналы үчүн Кыргыз Республикасынын Министрлер кабинетинин төрагасынын орун басары, өлкөнүн Юстиция министри жана Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Стратегиялык демилгелер улуттук институтунун директору Аяз Батыркулович Баетов атайын интервью берген.

Аяз Батыркулович, өлкөдө мамлекеттик кызматты бюрократиядан арылтуу боюнча иштиктүү аракеттер жүрүп жатат. Бул процесстин жүрүшүндө кандай жетишкендиктер жана кыйынчылыктар болуп жаткандыгы жөнүндө коомчулукту кабардар кыла кетсеңиз?

-Учурда өлкөдө мамлекеттик башкаруу системасын бюрократиядан арылтуу боюнча активдүү иштер жүрүп жатат. Башкы максат мамлекеттик иштин натыйжалуулугун жогорулатууга жана бюрократиялык тоскоолдуктарды минималдаштырууга багытталган. Мамлекеттик кызмат көрсөтүүдө административдик ашыкча жүктү азайтуу, иш процесстерди жөнөкөйлөтүү, жарандарга жана ишкер чөйрөгө жетиштүү шарт түзүү, ошондой эле мамлекеттик органдардын ишинин ачык-айкындуулугун жана натыйжалуулугун камсыздоо боюнча мүмкүн болгон иш аракеттерди көрүп жатабыз. Бюрократиядан арылуу — бул жөн гана кагаз иштерин кыскартуу эмес, ободу ой жүгүртүүнү өзгөртүү, элге ак кызмат кылууну башкы милдет катары кабыл алуу.

Бюрократиядан арылтуу процесси мамлекеттик башкаруу системасындагы көптөн бери топтолгон көйгөйлөрдү жана күн тартибинде курч турган маселелерди чечүү зарылчылыгынан улам башталды. Маселени ыкчам чечүүгө тоскоол болгон ашыкча процедуралар, функциялардын кайталанышы, коррупциялык тобокелдиктер жана натыйжалуулуктун начардыгы ушул маселеге мамлекеттик деңгээлде көңүл бурууга себепчи болду. Натыйжада 2025-жылы 10-мартта Президенттин “Кыргыз Республикасынын мамлекеттик кызматынын натыйжалуулугун жогорулатуу жана бюрократиядан

ДЕБЮРОКРАТИЗАЦИЯ — ЭТО НЕ ПРОСТО УСТРАНЕНИЕ БУМАЖНОЙ ВОЛОКИТЫ, А ИЗМЕНЕНИЕ МЫШЛЕНИЯ

По инициативе Президента Кыргызской Республики С. Н. Жапарова принята Программа социально-экономического развития до 2030 года и доктрина «Национальный дух - мировые высоты», определившие стратегическое направление страны. Указ Президента «О дополнительных мерах по повышению эффективности государственной службы и дебюрократизации» (№83 от 10.03.25) стал шагом вперед к подлинному обновлению в рамках национальных интересов.

Предлагаем вниманию читателей журнала эксклюзивное интервью заместителя Председателя Кабинета Министров Кыргызской Республики, министра юстиции и директора Национального института стратегических инициатив при Президенте Кыргызской Республики Аяза Батыркуловича Баетова.

Аяз Батыркулович, в стране ведется активная работа по дебюрократизации государственной службы. Не могли бы вы рассказать общественности о достижениях и трудностях в этом процессе?

Процесс дебюрократизации начался как ответ на давние проблемы в системе государственного управления: избыточные процедуры, дублирование функций, коррупционные риски и низкую эффективность. В 2025 году Президент Садыр Жапаров подписал Указ №83 от 10 марта «О дополнительных мерах по повышению эффективности и дебюрократизации системы государственной службы Кыргызской Республики», который стал отправной точкой для реформ. В рамках исполнения Указа была создана Межведомственная комиссия (МВК), в которую вошли представители всех ключевых министерств, экспертного сообщества, а также Администрации Президента Кыргызской Республики. Основным катализатором стало стремление повысить доверие граждан и бизнеса к государственным институтам, а также необходимость модернизации для интеграции в глобальные экономические процессы. Мы поняли, что без упрощения процедур и цифровизации невозможно двигаться вперед. Дебюрократизация перестала быть

арылтуу боюнча кошумча чаралар жөнүндө" Жарлыгы жарык көрдү. Аталган Жарлыкты ишке ашыруу үчүн бардык негизги министрликтердин, ведомстволордун, эксперттик коомчулуктун жана Президенттин Администрациясынын өкүлдөрүнөн турган ведомстволор аралык комиссия түзүлдү.

Негизги катализатор — жарандардын жана ишкер чөйрөнүн мамлекеттик институттарга болгон ишенимин жогорулатуу, ошондой эле дүйнөлүк экономикалык процесстерге интеграциялануу үчүн модернизациялоо зарылчылыгы болду. Биз процедураларды жөнөкөйлөтүү жана санариптештирүүсүз алдыга жылуу мүмкүн эмес экенин түшүндүк. Бюрократиядан арылтуу- мамлекеттик аппараттын ички ишинин натыйжалуулугу менен эле чектелбестен, өлкөнүн атаандаштыкка жөндөмдүүлүгү, инвестициялык жагымдуу шарттын түзүлүшү жана жарандардын жашоо-турмушунун оңолушу менен терең байланышкан маселеге айланды.

Реформалардын негизги багыты — жарандардын арызын күтпөстөн, система өзү мыйзам чегинде иш-аракетке киришкен проактивдүү мамлекеттик кызматты калыптандыруу.

Бюрократиядан арылтуунун алкагында кандай негизги кадамдар жасалды?

2025-жылдын 26-мартында Ведомстволор аралык комиссиянын кароосуна сунушталган биринчи пакет 45 демилгени камтыды, алардын 36 сы — ченемдик укуктук актылардын долбоорлору болду. Биз чечим кабыл алууну тездетүү, "Түндүк" системасы аркылуу санариптештирүү, кайталанма функцияларды жоюу жана юридикалык жактар менен жеке ишкер тараптарды жоюуну жөнөкөйлөтүүгө басым жасадык. Ошондой эле мыйзамдардын туруктуулугу үчүн 18 кодекске өзгөртүүлөрдү жылда бир жолу гана киргизүү нормасы киргизилди.

Кийинки отурумда, 15-апрелде, билим берүү, илим жана башка тармактар боюнча маселелер каралды. Мисалы, педагогдор үчүн отчеттуулукту 75% кыскартуу, жогорку билим берүү, илим жана инновациялар чөйрөсүндө өзүнчө ыйгарым укуктуу орган түзүү, ошондой эле ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелген адамдар үчүн кайрадан күбөлөндүрүү мөөнөттөрүн узартуу сунушталды. Бул сунуштар бүгүнкү күндө ишке ашырылды. Маанилүү жаңылык — ички реинвестиция механизми: үнөмдөлгөн каражаттар ведомстволордо кызматкерлер үчүн сыйлыктарга жана кесипкөйлүгүн (квалификациясын) жогорулатууга жумшалат.

Комиссиянын алгачкы үч отурумунун жыйынтыгы боюнча төмөнкүлөрдү белгилесе болот: кеңири чечимдер пакети даярдалды жана бекитилди; 4 Президенттин Жарлыгы, 7 мыйзам, 7 ченемдик укуктук актылар кабыл алынып, 100 гө жакын системалуу тапшырмалар берилди.

Кабыл алынган чечимдердин жарандарга жана ишкер чөйрөгө тийгизген таасири жана алгачкы жыйынтыктары кандай болууда?

внутренним вопросом эффективности госаппарата. Сегодня это вопрос конкурентоспособности страны, её инвестиционной привлекательности и качества жизни граждан.

В мейнстриме реформ — проактивное государство, которое не ждёт заявления от гражданина, а само предлагает услугу.

Какие ключевые шаги были предприняты в рамках дебюрократизации?

Первый пакет, представленный 26 марта 2025 года на рассмотрение МВК, включал 45 инициатив, из которых 36 — это проекты нормативных правовых актов. Мы сосредоточились на ускорении принятия решений, цифровизации через систему «Тундук», устранении дублирующих функций и упрощении ликвидации юридических лиц и индивидуаьных предпринимателей. Также ввели норму, ограничивающую изменения в 18 кодексов раз в год для стабильности законодательства.

На следующем заседании, прошедшем 15 апреля, были рассмотрены вопросы образования, науки и других сфер. Например, было предложено сокращение отчетности для педагогов на 75%, создание отдельного уполномоченного органа в сфере высшего образования, науки, инноваций, а также продление сроков повторного освидетельствования для лиц с ограниченными возможностями здоровья. Эти предложения уже реализованы на сегодняшний день. Важным новшеством стал механизм внутренней реинвестируемости: сэкономленные средства остаются в ведомствах для премий и повышения квалификации сотрудников.

На данный момент по итогам принятых на первых трех заседаниях межведомственной комиссии, можно отметить следующее: подготовлен и одобрен обширный пакет решений: приняты 4 Указа Президента, 7 законов, 7 подзаконных актов, а также около 100 системных поручений.

Какие результаты уже достигнуты, и как они повлияли на граждан и бизнес?

Результаты заметны. Платформа «Түндүк» предоставляет 191 государственную услугу онлайн, что упростило взаимодействие с государством. Упрощение ликвидации юридических лиц сократило время и затраты бизнеса. В образовании педагоги получили больше времени на творчество. Реинвестируемость мотивировала государственных

Жыйынтыктар байкалууда. "Түндүк" платформасы 191 мамлекеттик кызматты онлайн режиминде көрсөтөт, бул мамлекет менен өз ара аракеттенүүнү жөнөкөйлөттү. Юридикалык жактарды жоюуну жөнөкөйлөтүү бизнес үчүн убакытты жана чыгымдарды кыскартты. Билим берүүдө мугалимдер чыгармачылыкка көбүрөөк убакыт алышты. Реинвестиция механизми мамлекеттик кызматкерлерди шыктандырды, анткени үнөмдөлгөн каражаттар алардын сый акы жана эмгек шарттарын жакшыртууга жумшалат. Статистикалык отчеттуулук 246 формадан 119 га чейин кыскартылып, АИС "IST" жана "NARA" системалары аркылуу электрондук форматка өткөрүлдү, бул ишкерлерди кагаз иштеринен бошотту. Иш жүргүзбөгөн ишканалар үчүн нөлдүк отчеттор эми талап кылынбайт — онлайн билдирүү жетиштүү.

Жаңы нерселер ар дайым каршылыкка туш болору белгилүү. Бюрократиядан арылтуу процессинде баары эле жылмакай болгон жок го? Айрым мамлекеттик органдар тарабынан жаңыланууга каршылык болдубу?

Чынында, баары эле каймакка куймак куйгандай жылмакай жүрүп жатат деп айтууга болбойт. Айрым министрликтер жана ведомстволор тарабынан бюрократиядан арылуунун маңызын түшүнбөстүктөр байкалууда. Кээ бир көндүм тартиптен оңой менен чыга албаган чиновниктер реформаларды кооптунуу менен кабыл алышат. Мындан тышкары, айрыкча санариптик көндүмдөр жаатында кадрлардын жетишсиздиги бар. Аймактарда инфраструктуранын жана квалификациялуу адистердин жетишсиздиги да чечүүнү талап кылган маанилүү маселе. Биз ведомстволор аралык комиссия аркылуу координацияны күчөтүү үстүндө иштеп жатабыз, аны Министрлер Кабинетинин Төрагасы Адылбек Касымалиев жетектейт. Алсыз жактарды аныктоо үчүн үзгүлтүксүз аудит-консультацияларды өткөрөбүз. Ошондой эле ведомстволордун жоопкерчилигин жогорулатуу үчүн Президенттин Администрациясы тарабынан көзөмөлдү күчөтүүнүн зарылчылыгы бар. Тарыхта ар кандай реформалар оңой жүргөн эмес. Бул татаал процесс, бирок биз оң натыйжалар менен алдыга ишенимдүү жылуудабыз.

Бюрократиядан арылтуу процессинде жарандык коомдун жана ишкер чөйрөнүн өкүлдөрү кандай катышууда?

Тилекке каршы, алардын катышуусу азырынча өтө жигердүү эмес. Биз баардык тараптар менен иштешүүгө кызыкдарбыз, алар менен иш алып барууга эшикти ачык калтырдык. Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлиги жана СДУИ коомчулук менен активдүү консультацияларды өткөрүп, түшүндүрүү иштерин жүргүзүүдө. Биз коомчулук, ишкер чөйрө жана бейөкмөт уюмдар абалды оңдоо боюнча жаңы чараларды иштеп чыгууга жана алардын ишке ашырылышына мониторинг кылууга катышуусун

служащих, так как сэкономленные средства идут на их премии и улучшение условий труда. Оптимизация статистической отчётности с 246 до 119 форм и перевод её в электронный формат через системы АИС «IST» и «NARA» избавили предпринимателей от бумажной волокиты. Нулевые отчёты для неактивных предприятий теперь не нужны — достаточно онлайн-уведомления.

Как известно, все новое всегда встречает сопротивление. Представляется, что не все шло гладко в процессе дебюрократизации. Возможно, было определенное неприятие новшеств наблюдалось со стороны отдельных государственных органов?

На самом деле сказать, что все идет как по маслу, конечно же нельзя. Есть определенные шероховатости и недопонимание сути дебюрократизации со стороны отдельных министерств и ведомств. Некоторые чиновники воспринимают реформы как угрозу привычному укладу. Кроме того, есть кадровый дефицит, особенно в сфере цифровых навыков. Немаловажно и то, что регионы иногда отстают — не хватает инфраструктуры и квалифицированных специалистов на местах. Мы работаем над усилением координации через МВК, которую возглавляет Председатель Кабинета Министров Кыргызской Республики Адылбек Касымалиев. Проводим регулярные аудит-консультации, чтобы выявить слабые места. Также планируем усилить контроль со стороны Администрации Президента Кыргызской Республики, чтобы повысить ответственность ведомств. Это сложный процесс, но мы движемся вперед.

Какова роль гражданского общества и бизнеса в ходе дебюрократизации?

К сожалению, их вовлеченность пока недостаточна. Мы понимаем, что без обратной связи от граждан и бизнеса сложно выявить все барьеры. Поэтому сейчас Министерство юстиции и НИСИ активно проводят консультации с общественностью, ведется разъяснительная работа. Мы хотим, чтобы бизнес-сообщество и НПО участвовали в разработке новых мер и мониторинге их реализации. Это поможет сделать реформы более адресными и эффективными.

Какие планы на будущее? Какие новые инициативы готовятся?

каалайбыз. Бул реформаларды дагы да так жана натыйжалуу жүргүзүүгө жардам берет.

Келечектеги пландар кандай? Жаңы демилгелер даярдалуудабы?

Биз ашыкча укуктук-ченемдик актыларды жоюу үчүн мыйзамдарды инвентаризациялоону улантып жатабыз. Сот процесстерин санариптештирүүнү тездетүү, айкындуулукту камсыздоо багытындагы ишибиз жакшы натыйжа берерине ишенебиз. Ошондой эле башкаруу структурасын оптималдаштыруу — натыйжасыз мекемелерди жоюу боюнча иштер жүрүп жатат. Мамлекеттик органдардын функцияларын талдоону тереңдетип, кайталанма кызматтарды жоюу, процедураларды жөнөкөйлөтүү жана жыйынтык үчүн жоопкерчиликти күчөтүү багытындагы иштер улантылат. Мамлекеттик кызматтардын санариптик экосистемасын кеңейтүү жана жарандар менен байланыштын бирдиктүү платформасын ишке киргизүү пландалууда. Келечекте бардык мамлекеттик кызматтарды “Түндүк” аркылуу онлайн форматка өткөрүү менен ашыкча бюрократиядан арылууга, убакытты үнөмдөөгө дагы бир ишенимдүү кадам ташталат. Мамлекеттик кызматкерлерди окутууга жана “кардарга багытталган” ой жүгүртүүнү өнүктүрүүгө өзгөчө басым жасалат — мында биринчи орунда инструкция эмес, адам жана анын суроо-талабы турат.

Бул жасалып жаткан реформалардын туруктуулугун жана келечегин кандай баалайсыз?

Туруктуулук саясий эркке, системдүү аракетке жана координацияга көз каранды. Президенттин Жарлыгы жана комиссиянын аракети иштин туруктуу жүрүшүнө бекем негиз түздү, бирок формалдуу мамиледен качуу керек. Үзгүлтүксүз мониторинг, коомдон кайтарым байланыш жана мамлекеттик кызматкерлерди улуу максаттарга мотивациялоо — негизги факторлор.

Азыр реформа кызуу жүрүп жаткан ушул учурда көңүлгө төп келип, көкүрөк жылыткан алгачкы жетишкендик — биз коом менен жаңы тилде сүйлөшө баштадык — натыйжалуулук, ачык-айкындуулук жана жоопкерчилик тилинде. Биз “дайыма ушундай жасалып келген” деген логиканы таштап, “кантип жакшыраак кылса болот” деген логикага өтүп жатабыз. Эгерде биз бул импульсту сактап, жарандардын колдоосуна ээ болсок, реформаларды ийгилик коштоп, каршылыктарды жеңип, аракетибиздин жемиши ачык көрүнө баштайт. Жакшы иштин натыйжасын коом сезе баштаганда реформа кайтпас мүнөзгө ээ болот.

Маектешкен: Сейтжан Апышев

Мы продолжаем инвентаризацию законодательства, чтобы устранить избыточные акты. Планируем углубить цифровизацию судебных процессов. Также работаем над оптимизацией структуры управления — ликвидацией неэффективных учреждений. Мы будем углублять анализ функций органов власти — чтобы устранить дублирование, упростить процедуры, усилить ответственность за результат. Планируется расширение цифровой экосистемы государственных услуг и запуск единой платформы обратной связи с гражданами. В перспективе хотим перевести все государственные услуги в онлайн-формат через «Тундук». Особый акцент будет сделан на обучение государственных служащих и развитие так называемого «клиентского» мышления — когда на первом месте стоит не инструкция, а человек и его запрос.

Как вы оцениваете перспективы устойчивости этих реформ?

Устойчивость зависит от политической воли и координации. Указ Президента Кыргызской Республики и работа комиссии создали прочный фундамент, но нам нужно избегать формального подхода. Постоянный мониторинг, обратная связь от общества и мотивация государственных служащих — ключевые факторы. Если мы сохраним этот импульс и вовлечем граждан, реформы станут необратимыми и принесут долгосрочные результаты.

И заключительный вопрос — что бы вы назвали главным достижением процесса дебюрократизации на сегодня?

Самым важным я считаю то, что мы начали говорить с обществом на новом языке — языке эффективности, прозрачности и ответственности. Мы уходим от логики «так всегда делали» и переходим к логике «как сделать лучше». Это долгий путь, но мы уверенно по нему движемся.

Интервьюер: Сейтжан Апышев

Адилбек уулу Шумкарбек

Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Стратегиялык демилгелер улуттук институтунун директорунун орун басары

Заместитель директора Национального института стратегических инициатив при Президенте Кыргызской Республики

Проактивдүү мамлекеттик кызматтар: дүйнөлүк тажрыйба жана Кыргыз Республикасы үчүн келечек

Мамлекеттик кызматтар бүгүнкү күндө заманбап мамлекеттин иштешинин ажырагыс бөлүгү болуп саналат, бирок алардын пайда болушунун жана өнүгүүсүнүн тарыхый себептери татаал жана көп кырдуу. Мамлекеттик кызматтардын келип чыгуу булактарын жана эволюциясынын этаптарын талдоо менен, алардын пайда болушу эки фактордун айкалышы менен шартталган деп айтууга болот: бир жагынан калктын муктаждыктары, экинчи жагынан башкаруунун стратегиялык милдеттери жана бийликтин кызыкчылыктары.

Байыркы коомдордо мамлекеттик институттардын жана кызматтардын алгачкы калыптанышы көбүнчө башкаруучу элитанын демилгеси менен ишке ашырылган. Императорлор, падышалар же дин кызматчылары өз бийлигин бекемдөөгө, ресурстарды мобилизациялоого, тартипти сактоого жана көзөмөлдөгөн аймактарда туруктуулукту камсыздоого умтулушкан. Коргоону камсыз кылуу, сот өндүрүшү, чарбачылыкты уюштуруу, ал тургай диний жөрөлгөлөрдү өткөрүү бийликти легитимдештирүүнүн жана коомду интеграциялоонун куралы катары кызмат кылган. Салык жыйноо, армияны уюштуруу, инфраструктуралык долбоорлор (каналдар, жолдор) сыяктуу кызматтар, биринчи кезекте, шаарлардын өсүшү, сооданын кеңейиши, аймактарды коргоо жана өсүп жаткан мамлекеттерди натыйжалуу башкаруу зарылчылыгы сыяктуу замандын чакырыктарына техникалык жана уюштуруучулук жооп болгон.

Ошол эле учурда, тарыхтын алгачкы этаптарында эле бийликтин чечимдеринде коомдук суроо-талап эске алынган. Туруктуу жашоо образы, шаардык борборлордун пайда болушу жана эмгектин адистешүүсү жарандардын жеке же үй-бүлөлүк деңгээлде ишке ашырууга мүмкүн болбогон жамааттык кызматтарга болгон муктаждыгын шарттаган. Мисалы, коомдук тартипти сактоо, суу менен камсыздоо системаларын түзүү, массалык курулуштарды жүргүзүү ресурстарды жана күч-аракеттерди бириктирүүнү талап кылган, бул

Проактивные государственные услуги: мировой опыт внедрения и перспективы для Кыргызской Республики

Государственные услуги сегодня представляют собой неотъемлемый элемент функционирования современного государства, однако их исторические причины возникновения и развития сложны и многогранны. Анализируя источники и этапы эволюции государственных услуг, можно утверждать, что их появление обусловлено сочетанием двух факторов: с одной стороны, потребностей населения, с другой — стратегических задач управления и интересов самой власти.

В древних обществах первичное формирование государственных институтов и услуг чаще происходило по инициативе правящей элиты. Императоры, цари или жрецы стремились укрепить свою власть, мобилизовать ресурсы, удерживать порядок и обеспечивать стабильность на подконтрольных территориях. Предоставление защиты, судопроизводства, организации хозяйства и даже проведения религиозных ритуалов выступало инструментом легитимации власти и способом интеграции общества. Такие услуги, как сбор налогов, организация армий, инфраструктурные проекты (каналы, дороги) — являлись, прежде всего, техническим и организационным ответом на вызовы времени: рост городов, расширение торговли, необходимость обороны территорий и эффективного управления разрастающимися государствами.

Однако, параллельно с этим уже на ранних этапах истории во властных решениях учитывался и общественный запрос. Оседлый образ жизни, появление городских центров и специализация труда неизбежно вели к тому, что граждане нуждались в коллективных услугах, которые невозможно было реализовать на частном или семейном уровне. Например, поддержание общественного порядка, создание систем водоснабжения, проведение массовых сооружений требовали объединения ресурсов и усилий, координируемых властью. Таким образом, во многих странах развитие государственных услуг шло в диалоге с нуждами населения, особенно по мере усложнения хозяйственной и социальной жизни.

бийлик тарабынан координацияланган. Ошентип, көптөгөн өлкөлөрдө мамлекеттик кызматтардын өнүгүшү, айрыкча чарбалык жана коомдук жашоо татаалдашкан сайын калктын муктаждыктары менен диалогдо жүргөн.

Кийинки доорлордо, сабаттуулуктун өсүшү жана жарандык коомдун күчөшү менен мамлекеттик кызматтарга болгон коомдук суроо-талап дагы айкын боло баштаган. Социалдык кыймылдардын пайда болушу, экономикалык кризистер жана эпидемиялар билим берүү, саламаттык сактоо жана социалдык колдоо сыяктуу жаңы мамлекеттик кызматтардын пайда болушуна алып келген. Көп учурда демилге коомдон чыгып, бийлик социалдык туруктуулукту жана легитимдүүлүктү сактоо үчүн бул чакырыктарга ыкчам жооп берүүгө аргасыз болгон.

Мамлекеттик кызматтарды көрсөтүүнүн заманбап ыкмаларында эки түрдүү механизм айырмаланат — реактивдүү (суроо-талап боюнча) жана проактивдүү. Алардын айырмасы кызмат көрсөтүү процессинин демилгесинде жана мамлекет менен жарандын өз ара аракеттенүү мүнөзүндө көрүнөт.

Реактивдүү мамлекеттик кызматтар жарандын же уюмдун тиешелүү кайрылуусунан кийин гана кызмат көрсөтүү башталган салттуу форматты билдирет. Бул учурда колдонуучу өз муктаждыгын аныктап, керектүү документтерди даярдап, арыз берип, процессти баштоосу керек. Мындай ыкма тарыхый жактан коомдук башкарууда үстөмдүк кылып келген жана мүлктүк укуктарды каттоодон баштап уруксаттарды жана маалымкаттарды алууга чейинки классикалык кызматтарга мүнөздүү. Реактивдүү моделдин артыкчылыгы, анын салыштырмалуу жөнөкөйлүгүндө, анткени кызмат ачык суроо-талап болгондо гана көрсөтүлөт, демек, мамлекеттик органдарга түшкөн жүк алдын ала болжолдуу түрдө бөлүштүрүлөт.

Заманбап этапта, жаңы кызмат көрсөтүү моделдерин киргизүүдө, реактивдүү (суроо-талап боюнча) ыкма мамлекеттик кызматкерлер арасында популярдуулугун сактап келет. Бул бир катар формалдуу жана формалдуу эмес факторлор менен шартталган, алар бюрократиялык практикада терең тамыр алган.

Биринчиден, реактивдүү формат кызматкерлерге так бөлүнгөн ыйгарым укуктар менен ыңгайлуу системада иштөөгө мүмкүндүк берет жана демилгени минималдуу көрсөтүүнү талап кылат. Кызматтын ар бир этабы жарандын кайрылуусунан кийин гана башталат, бул жумуш процессин болжолдоону жеңилдетет, жүктөмдү пландаштырууга мүмкүндүк берет жана белгиленген эмгек нормасынан ашып кетүү коркунучун азайтат. Бул административдик ыңгайлуулук эффектин жаратат — аткаруучуга стандарттуу нускамаларды аткаруу оңой, жарандардын укуктарын өткөрүп жиберүү же өз убагында камсыз кылуу үчүн жоопкерчилик тартпайт.

Экинчиден, түзүлгөн практиканын

В последующие эпохи, с ростом грамотности и усилением гражданского общества, общественный запрос на государственные услуги становится более выраженным. Появление социальных движений, экономических кризисов и эпидемий приводило к формированию новых сфер государственных сервисов, от образования и здравоохранения до социальной поддержки. При этом инициатива нередко исходила уже от общества, а власти были вынуждены оперативно реагировать на данные вызовы для сохранения социальной стабильности и легитимности.

В современных подходах к предоставлению государственных услуг различают два фундаментально отличающихся механизма — реактивный (по запросу) и проактивный. Их отличие проявляется как в инициации процесса оказания услуги, так и в характере взаимодействия между государством и гражданином.

Реактивные государственные услуги представляют собой традиционный формат взаимодействия, при котором оказание услуги начинается только после соответствующего обращения гражданина или организации. В этом случае именно пользователь должен идентифицировать свою потребность, подготовить необходимые документы, подать заявление и инициировать процесс. Такой подход исторически доминировал в публичном управлении и свойственен большинству классических сервисов, от регистрации имущественных прав до получения разрешений и справок. Преимуществом реактивной модели является её относительная простота внедрения, поскольку услуга оказывается только при наличии явного запроса, а значит, нагрузка на органы власти распределяется более предсказуемо.

На современном этапе внедрения новых моделей оказания государственных услуг, реактивный (по запросу) подход сохраняет свою популярность среди государственных служащих. Это обусловлено рядом формальных и неформальных факторов, глубоко укоренившихся в бюрократической практике.

Во-первых, реактивный формат позволяет служащим работать в привычной системе с чётким разграничением полномочий и минимальной необходимостью проявлять инициативу. Каждый этап услуги начинается только после обращения гражданина, что облегчает прогнозирование рабочего процесса, позволяет планировать загрузку и снижает риски превышения установленной нормы труда. Возникает эффект административного комфорта — исполнителю проще следовать стандартным инструкциям, не неся ответственности за возможные пропуски или своевременное предоставление прав гражданам.

Во-вторых, уникальной особенностью сложившейся практики становятся элементы ритуализма — когда формальное соблюдение процедур выходит на первый план и зачастую становится самоцелью. Скрупулёзное следование регламентам и перечню документов позволяет служащему защищаться от любых претензий,

өзгөчөлүгү — формалдуулукка басым жасоо, качан процедураларды так сактоо биринчи планга чыгып, көп учурда өзүнчө максатка айланат. Регламенттерди жана документтердин тизмесин так аткаруу кызматкерге бардык дооматтардан коргонууга мүмкүндүк берет, бирок кызматтын маңызы көптөгөн бюрократиялык тоскоолдуктардын артында жоголуп калышы мүмкүн. Мындай ыкма кызматкерлер үчүн стрессти жана белгисиздикти азайтат, бирок ошол эле учурда жарандарга ашыкча кагаз жүктөмүн жаратат.

Үчүнчүдөн, реактивдүүлүк формалдуу эмес практикаларды сактоону жеңилдетет. Бул жерде коррупциялык фактор өзгөчө орунду ээлейт: кызмат жарандын демилгеси менен гана көрсөтүлгөндө, кызматкер мөөнөттөр, талаптар жана кошумча шарттар менен манипуляциялоо үчүн мүмкүнчүлүккө ээ болот, бул формалдуу эмес сыйлыктарды алуу үчүн шарт түзөт. Процедуранын белгисиздиги жана «боз зоналардын» болушу административдик чектөөлөрдү жеке пайда алуу үчүн колдонууга мүмкүндүк берет.

Мындан тышкары, салттуу система формалдуу отчеттуулукка багытталган, ал эми акыркы натыйжа жана жарандардын канааттануусу эмес. Кызматкер ар бир өз ара аракеттенүүнүн этабын формалдаштырууга жана кызматтын акыркы сапаты үчүн жеке жоопкерчиликти минималдаштырууга шыктанат. Мындай шарттарда кечигүүлөрдү, техникалык каталарды жана тышкы себептер менен — документтердин жетишсиздиги, арыздардын туура эмес толтурулушу же арыз берүү чүнүн маалыматынын толук эместиги менен актоо оңой.

Жыйынтыктап айтканда, мамлекеттик кызматкерлер үчүн реактивдүү ыкма — бул катуу структураланган, болжолдуу жана натыйжага анча багытталбаган системада иштөөнүн ыңгайлуулугу. Ушул себептен улам, көбүрөөк ачык-айкындуулукту, жоопкерчиликти жана ведомстволор аралык координацияны талап кылган проактивдүү моделге өтүү бюрократиялык аппараттын бир бөлүгүнүн объективдүү жана субъективдүү себептерден улам каршылыгына дуушар болот.

Проактивдүү мамлекеттик кызматтар башка принципти ишке ашырат: мамлекет жарандын суроо-талабын алдын ала болжоп, өз демилгеси менен тиешелүү колдоону же кызматты көрсөтөт. Проактивдүүлүктүн негизи — маалыматтарды талдоо, мисалы, жашоо окуялары (баланын төрөлүшү, пенсия жашына жетүү, өзгөчө кырдаалдардын пайда болушу), укуктарды автоматтык түрдө аныктоо же кызмат көрсөтүү. Жаранга көп учурда кайрылууну баштоонун кереги жок: ага тиешелүү укуктар жана кийинки кадамдар тууралуу маалымат автоматтык түрдө келет, бул бюрократиялык тоскоолдуктарды жок кылат жана өз укуктарын билбегендиктен келип чыккан каталарды азайтат.

Бүгүнкү күндө проактивдүү мамлекеттик кызматтарды киргизүү, ишке ашыруунун технологиялык жана уюштуруучулук татаалдыгына карабастан өзгөчө көңүл бурууга татыктуу. Мындай формат бир катар маанилүү артыкчылыктарга ээ:

даже если суть услуги теряется за множеством бюрократических барьеров. Такой подход снижает стресс и степень неопределённости для работников, но одновременно способствует формированию избыточной бумажной нагрузки на граждан.

В-третьих, реактивность облегчает сохранение статус-кво в сфере неформальных практик. Особое место здесь занимает коррупционный фактор: когда услуга оказывается только при инициативе гражданина, у служащего появляется пространство для манипуляций сроками, требованиями и дополнительными условиями, что создаёт предпосылки для получения неформальных вознаграждений. Неопределённость процедуры и наличие «серых зон» позволяет использовать административные ограничения для извлечения личной выгоды.

Кроме того, традиционная система ориентирована на формальную отчётность, а не на конечный результат и удовлетворённость гражданина. Служащий мотивирован формализовать каждый этап взаимодействия и минимизировать персональную ответственность за конечное качество услуги. В таких условиях проще оправдывать задержки, технические ошибки и отказы внешними причинами — отсутствием документов, неправильным заполнением заявлений, неполнотой информации со стороны заявителя.

Суммарно, для государственных служащих реактивный подход — это удобство работы в жёстко структурированной, предсказуемой и слабо ориентированной на реальный результат системе. Именно по этой причине переход к проактивной модели, требующий большей прозрачности, ответственности и межведомственной координации, часто встречает сопротивление со стороны части бюрократического корпуса, как по объективным, так и по ряду субъективных причин

Проактивные государственные услуги реализуют иной принцип: государство само инициирует оказание той или иной поддержки или услуги, предвосхищая запрос со стороны гражданина. Основанием для проактивности выступает анализ данных — жизненных событий (например, рождение ребёнка, достижение пенсионного возраста, наступление аварийной ситуации), автоматическое выявление права на получение помощи или предоставление услуги. Гражданину часто не требуется инициировать обращение: уведомление о положенных правах и дальнейшие шаги поступают автоматически, что избавляет от бюрократических барьеров и снижает количество ошибок из-за незнания собственных прав.

На сегодняшний день переход к проактивной модели государственных услуг заслуживает особого внимания — несмотря на технологическую и организационную сложность её внедрения. Такой форм-фактор обладает рядом значимых преимуществ:

Во-первых, проактивность даёт возможность расширить доступ к социально значимым сервисам для тех слоёв населения, которые по причине низкой цифровой или правовой грамотности, проблем со

Биринчиден, проактивдүүлүк санариптик же укуктук сабаттуулугу төмөн, ден соолугуна байланыштуу көйгөйлөрү бар же жумуш менен алек болгон калктын катмарлары үчүн социалдык маанилүү кызматтарга жеткиликтүүлүктү кеңейтет.

Экинчиден, жарандарга жана бизнеске ашыкча бюрократиялык жүк азаят: маалымкаттарды чогултуу, мыйзамдардагы өзгөрүүлөрдү көзөмөлдөө, мамлекеттик мекемелерге баруу зарылчылыгы жок болот.

Үчүнчүдөн, проактивдүү кызматтар мамлекетке болгон ишенимди жогорулатат — өз убагында, «эскертүүсүз» жардам көрсөтүү жарандар тарабынан коомдун чыныгы кызыкчылыктарына багытталган камкордук катары кабылданат.

Төртүнчүдөн, мындай модель мамлекеттин өзүнүн натыйжалуулугун жогорулатат: жашоо окуяларын автоматтык түрдө иштеп чыгуу, санариптик платформаларды жана маалымат алмашууну киргизүү чыгымдарды азайтып, кызматтардын сапатын жана ылдамдыгын жогорулатып, коррупциялык жана адамдык факторлорду минималдаштырат.

Албетте, проактивдүү мамлекеттик кызматтарды киргизүү жеке маалыматтарды коргоонун жогорку стандарттарын, ведомстволор аралык интеграцияны жана ийкемдүү регламенттерди талап кылат. Бул инфраструктурага олуттуу инвестицияларды, башкаруу ыкмаларын өзгөртүүнү, нормативдик базаны кайра кароону талап кылат. Бирок, эксперттердин басымдуу көпчүлүгү мындай пикирде: проактивдүү модель атаандаштыкка жөндөмдүү, инклюзивдүү жана адамга багытталган мамлекеттин зарыл шарты болуп калат, ал суроо-талаптарга гана жооп бербестен, жарандардын күтүүлөрүнөн алдыга озуп чыгат.

Проактивдүү мамлекеттик кызматтардын концептуалдык негиздери

Проактивдүү мамлекеттик кызматтар коомдук сектордун санариптештирүүсүнүн жогорку формасын билдирет, анда мамлекет жарандардын муктаждыктарына алдын ала даяр болуп, арыз берүүнүн зарылдыгы жок эле кызматтарды автоматтык түрдө көрсөтөт. Hertie School жана Nortal изилдөөсүнө ылайык, проактивдүү кызматтарды автоматташтыруунун үч деңгээли боюнча классификациялоого болот. Биринчи деңгээл — проактивдүү маалымат, качан жарандар аларга жеткиликтүү кызматтар жөнүндө билдирүүлөрдү алышат, бирок дагы эле арыз бериши керек. Экинчи деңгээл — колдонуучунун катышуусу менен проактивдүү транзакциялар, мында кызмат укуктарды баалоо негизинде автоматтык түрдө сунушталат, бирок жарандан ырастоо же кошумча маалымат талап кылынат. Үчүнчү, эң жогорку деңгээл — колдонуучунун катышуусуз толук автоматташтырылган проактивдүү транзакциялар.

здоровьем или трудовой занятости могли бы остаться за рамками традиционных услуг.

Во-вторых, существенно снижается избыточная бюрократическая нагрузка на граждан и бизнес: исключается необходимость собирать справки, отслеживать изменения законодательства, тратить время на визиты в государственные учреждения.

В-третьих, проактивные услуги способствуют росту доверия к государству — предоставление помощи своевременно, «без напоминания», зачастую воспринимается гражданами как забота и ориентация на реальные интересы общества.

В-четвертых, подобная модель увеличивает эффективность самого государства: автоматическая обработка жизненных событий, внедрение сквозных цифровых платформ и обмена данными позволяют снизить издержки, повысить качество и скорость предоставления услуг, минимизировать коррупционные и человеческие факторы.

Конечно, внедрение проактивных государственных услуг требует высоких стандартов защиты персональных данных, межведомственной интеграции и гибких регламентов. Это сопряжено со значительными инвестициями в инфраструктуру, изменением управленческих подходов, пересмотром нормативной базы. Однако, превалирующее большинство экспертов сходится во мнении: проактивная модель становится необходимым условием для конкурентоспособного, инклюзивного и ориентированного на человека государства, не только реагирующего на запросы, но и опережающего ожидания своих граждан.

Концептуальные основы проактивных государственных услуг.

Проактивные государственные услуги представляют собой высшую форму цифровизации публичного сектора, где государство заранее готово реагировать на потребности граждан и автоматически предоставляет услуги без необходимости подачи заявлений.

Согласно исследованию Hertie School и Nortal, проактивные услуги можно классифицировать по трем уровням автоматизации[2]. Первый уровень – проактивная информация, когда граждане получают уведомления о доступных им услугах, но по-прежнему должны подавать заявления. Второй уровень – проактивные транзакции с взаимодействием пользователя, где услуга предлагается автоматически на основе оценки права, но требует подтверждения или дополнительной информации от гражданина. Третий, наивысший уровень – полностью автоматизированные проактивные транзакции, при которых услуги предоставляются без какого-либо взаимодействия с пользователем.

Дүйнөлүк лидерлер: ийгиликтүү кейстерди талдоо

Эстония: санариптик мамлекеттин эталону

Эстония проактивдүү мамлекеттик кызматтар жаатында дүйнөлүк лидер катары татыктуу таанылган. Эстониялык моделдин негизи — X-Road системасы, бул 99%дан ашык мамлекеттик кызматтарды байланыштырган коопсуз маалымат алмашуу платформасы, ал жыл сайын чоң көлөмдөгү жумуш убактысын үнөмдөйт. Бул система жылына 1,3 миллиарддан ашык сурамдарды иштеп чыгат, алардын 3% гана жарандар тарабынан демилгеленет — калган 97% автоматтык түрдө аткарылат. Эстониядагы эң ийгиликтүү проактивдүү кызматтын мисалы — 2019-жылы ишке киргизилген үй-бүлөлүк жөлөкпулдар системасы. Баланын төрөлүшү катталганда, ата-энелер жөлөкпул алуу укугу жөнүндө электрондук билдирүү алышат. Аларга системага кирип, банктык реквизиттерди көрсөтүү жетиштүү, жана жөлөкпулдар автоматтык түрдө дайындалат жана которулат. Бул өлкөдөгү бардык жаңы төрөлгөн балдардын 99,99% камтылышын камсыздайт.

Сингапур: Smart Nation — комплекстүү санариптештирүүсүнүн модели

Сингапур Smart Nation программасынын алкагында 99% мамлекеттик кызматтар санариптик форматта жеткиликтүү. Сингапур моделинин негизги элементи — 4,5 миллион колдонуучу үчүн коопсуз санариптик идентификацияны камсыз кылган Singpass системасы (чоңдордун 95-97%) жана 800 уюмдун 2700дөн ашык санариптик кызматтарына жетүүнү камсыздайт. MyInfo сервиси колдонуучулардын макулдугу менен текшерилген жеке маалыматтарды кызмат көрсөтүүчүлөр менен бөлүшүүгө мүмкүндүк берет, бул бизнес үчүн транзакциялардын убактысын 80% кыскартат. Ар бир MyInfo транзакциясы болжол менен 50 Сингапур долларын үнөмдөйт. LifeSG интеграцияланган платформасы үй-бүлө түзүүдөн пенсияга чыгууга чейинки негизги кызматтарды бириктирет. Натыйжалары таасирдүү: жарандардын санариптик мамлекеттик кызматтарга канааттануусу 2018-жылдагы 78%дан 2022-жылга карата 84%га өстү, ал эми толугу менен санариптик форматта аяктаган кызматтардын үлүшү 99%га жетти. Бизнес кызматтарга канааттануусу ошол эле мезгилде 69%дан 79%га чейин өстү.

Австрия: проактивдүү үй-бүлөлүк жөлөкпулдардын пионери

Австрия 2015-жылы "Antragslose Familienbeihilfe" (ALF) программасын ишке киргизүү менен проактивдүү мамлекеттик кызматтарды киргизген алгачкы өлкөлөрдүн бири болгон — бул арыз берүүсүз автоматтык үй-бүлөлүк жөлөкпулдар. Система тогуз мамлекеттик кызматты бириктирип,

Лидеры мирового опыта: анализ успешных кейсов

Эстония: эталон цифрового государства

Эстония заслуженно считается мировым лидером в области проактивных государственных услуг. Основой эстонской модели является система X-Road – защищенная платформа обмена данными, которая связывает более 99% государственных услуг и позволяет экономить ежегодно большое количество рабочего времени. Эта система обрабатывает более 1,3 миллиарда запросов в год, при этом только 3% из них инициируются гражданами – остальные 97% выполняются автоматически.

Наиболее успешным примером проактивной услуги в Эстонии является система семейных пособий, запущенная в 2019 году. При регистрации рождения ребенка родители автоматически получают электронное уведомление о праве на получение пособий. Им достаточно войти в систему, указать банковские реквизиты, и пособия автоматически назначаются и переводятся. Это обеспечивает 99,99% покрытие всех новорожденных в стране.

Сингапур: Smart Nation как модель комплексной цифровизации

Сингапур реализует амбициозную программу Smart Nation, в рамках которой 99% государственных услуг доступны в цифровом формате. Ключевым элементом сингапурской модели является система Singpass, которая обеспечивает безопасную цифровую идентификацию для 4,5 миллионов пользователей (95-97% взрослого населения) и дает доступ к более чем 2700 цифровым услугам 800 организаций.

Инновационный сервис MyInfo позволяет пользователям с их согласия делиться верифицированными персональными данными с поставщиками услуг, что сокращает время транзакций на 80% для бизнеса. Каждая транзакция через MyInfo экономит примерно 50 сингапурских долларов. Интегрированная платформа LifeSG объединяет основные услуги вокруг жизненных событий – от создания семьи до выхода на пенсию.

Результаты впечатляют: удовлетворенность граждан цифровыми государственными услугами выросла с 78% в 2018 году до 84% в 2022 году, а доля услуг, полностью завершаемых в цифровом формате, достигла 99%. Удовлетворенность бизнеса цифровыми услугами увеличилась с 69% до 79% за тот же период.

Австрия: пионер проактивных семейных пособий

Австрия стала одной из первых стран, внедривших проактивные государственные услуги в 2015 году с запуском программы «Antragslose Familienbeihilfe» (ALF) – автоматических семейных пособий без подачи заявления[13][14]. Система интегрирует девять государственных услуг таким образом, что родителям достаточно один раз

ата-энелерге баланы каттоо үчүн бир гана жолу ЗАГСка кайрылуу жетиштүү. Борбордук жарандык реестрден алынган маалыматтар автоматтык түрдө салык кызматына өткөрүлүп берилет, ал укуктарды текшерип, критерийлерге ылайык жөлөкпулдарды автоматтык түрдө дайындайт. 2015-жылдан бери учурлардын үчтөн экиси колдонуучунун катышуусуз иштелип чыгат: 2022-жылга карата 63% учурлар ALF 1 категориясына (толук автоматташтыруу), 36% — ALF 3 (кошумча маалымат талап кылынат), жана 1% гана — ALF 2 (банктык реквизиттер жок). Бул инновация үй-бүлөлөр үчүн процессти бир топ жеңилдетип, бюрократияны кыскартып, жөлөкпулдарды төлөө ылдамдыгын жогорулатты. Буга чейин ата-энелер алты түрдүү мамлекеттик мекемеге кайрылууга аргасыз болушкан.

Дания: милдеттүү санариптештирүү боюнча лидер

Дания БУУнун электрондук өкмөт рейтинги боюнча биринчи орунду ээлеген, бул санариптештирүүгө комплекстүү мамиленин аркасында мүмкүн болду. Ийгиликтин негизги фактору — бардык жарандар жана ишканалар үчүн милдеттүү санариптик кызматтарды колдонуу жана борборлоштурулган санариптик почта ящигин түзүү болду. Даниянын стратегиясы эң көп колдонулган 100 мамлекеттик кызматты санариптештирүүнү жана мамлекеттик сектордо 80% санариптик өз ара аракеттешүүнү камтыйт. Финансы министрлигинин жетекчилиги астында борбордук санариптик агенттик түзүлүп, бюджеттик таасирди санариптештирүүнү стимулдаштыруу үчүн колдонууга мүмкүндүк берди.

Финляндия: “нөлдүк өз ара аракеттенүүгө” карай

Финляндия, салттуу түрдө ЕБнын санариптик экономика жана коом индексинде (DESI) алдыңкы орундарды ээлеп, мамлекеттик кызматтарда “нөлдүк өз ара аракеттенүү” концепциясын өнүктүрүүдө. Санариптик жана демографиялык маалыматтар агенттигинин директору Микко Маттинен “нөлдүк өз ара аракеттенүүнү” өкмөттүн мамлекеттик кызматтарды проактивдүү аныктоо жана автоматташтыруу жөндөмү катары аныктайт. Фин модель D9 принциптерине — бюрократияны кыскартууну камтыган санариптештирүүнүн тогуз принцибине негизделген. Өкмөт санариптик трансформация аркылуу мамлекеттик чыгымдарды 10% кыскартуу максатын койгон. Финляндия калкты толугу менен санариптик каттоого өткөн алгачкы өлкөлөрдүн бири болуп, салыктандыруу декларацияда өзгөрүүлөр болбосо, аны ырастоонун зарылдыгы жок автоматтык түрдө ишке ашырылат.

Проактивдүү мамлекеттик кызматтарды киргизүүнүн экономикалык пайдалары

обратиться в ЗАГС для регистрации ребенка.

Данные из центрального гражданского реестра автоматически передаются в налоговую службу, которая проверяет право на пособие и при соответствии критериям автоматически назначает выплаты[13]. С 2015 года около двух третей всех случаев обрабатываются без взаимодействия с пользователем: в 2022 году 63% случаев были категории ALF 1 (полная автоматизация), 36% – ALF 3 (требуется дополнительная информация), и только 1% – ALF 2 (отсутствуют банковские реквизиты).

Эта инновация значительно упростила процесс для семей, сократив бюрократию и ускорив выплату пособий. Ранее родителям приходилось обращаться в шесть различных государственных учреждений.

Дания: лидер по обязательной цифровизации

Дания заняла первое место в рейтинге ООН по электронному правительству благодаря комплексному подходу к цифровизации. Ключевым фактором успеха стало введение обязательного использования цифровых услуг и создания централизованного цифрового почтового ящика для всех граждан и предприятий.

Стратегия Дании включала цифровизацию 100 наиболее используемых государственных услуг и достижение 80% цифрового взаимодействия в государственном секторе. Создание центрального цифрового агентства под руководством Министерства финансов позволило использовать бюджетное влияние для стимулирования цифровизации.

Финляндия: на пути к «нулевому взаимодействию»

Финляндия, традиционно занимающая лидирующие позиции в индексе цифровой экономики и общества ЕС (DESI), развивает концепцию «нулевого взаимодействия» в государственных услугах. Директор Агентства цифровых и демографических данных Микко Маттинен определяет «нулевое взаимодействие» как способность правительства проактивно выявлять и автоматизировать предоставление государственных услуг.

Финская модель основана на принципах D9 – девяти принципах цифровизации, включающих сокращение ненужной бюрократии. Правительство поставило цель сократить государственные расходы на 10% за счет цифровой трансформации. Финляндия одна из первых стран, которая перешла на полностью цифровую перепись населения, а налогообложение происходит автоматически без необходимости подтверждения декларации при отсутствии изменений.

Экономические выгоды от внедрения проактивных государственных услуг

Корея: платформенное правительство и искусственный интеллект

Южная Корея стабильно входит в

Корея: платформалык өкмөт жана жасалма интеллект

Түштүк Корея 2010-жылдан бери БУУнун электрондук өкмөттү өнүктүрүү индекси боюнча алдыңкы үчтүктө туруктуу турат. Кореялык "Платформалык өкмөт" модели бардык мамлекеттик маалыматтарды жана кызматтарды ачып, жеке сектор менен биргелешкен инновацияларды түзүүгө негизделген. Негизги жетишкендиктер: 37 миллион корей (калктын 89%) санариптик мамлекеттик кызматтарды колдонот, колдонуучулардын 98% кызматтардын сапатына канааттанат, мамлекеттик ИКТга жылдык бюджет 4,7 миллиард долларды түзөт. Корея 2019-жылы OECDдин санариптик өкмөт жана ачык маалыматтар индексинде биринчи орунду ээлеген. 2012-жылы түзүлгөн өкмөттүк булут (G-Cloud) учурдагы санариптик өкмөт аракеттеринин негизи болуп калды. Улуттук сурамжылоого ылайык, корейлердин 90,6% платформанын санариптик кызматтарын колдонушат, канааттануу деңгээли 93,8% түзөт.

Дүйнөлүк тажрыйбаны жана проактивдүү мамлекеттик кызматтарды киргизүүнүн системалуу шарттарын талдоо бир катар маанилүү тармактык жыйынтыктарды чыгарууга мүмкүндүк берет, мамлекеттик башкаруунун ар кыл тармактарындагы универсалдуу жана өзгөчөлүү тоскоолдуктарды аныктайт.

Санариптик жетилгендик жана мыйзам чыгаруу чөйрөсү

Проактивдүү кызматтарды киргизүүгө эң даяр тармактар — бул санариптик экосистема, санариптик идентификация жана ведомстволор аралык маалымат алмашуу платформалары өнүккөн тармактар. Биринчи кезекте, бул салыктандыруу, социалдык камсыздоо, жарандык актыларды каттоо жана автомобиль кызматтары. Бул тармактарда "бир жолу маалымат берүү" принциби кеңири таралган, юридикалык база ийкемдүү, ал эми ведомстволор арасында маалымат алмашуу көбүнчө жөнгө салынган. Бул тармактарда проактивдүү кызматтарды ишке ашыруу учурдагы техникалык жана нормативдик инфраструктуранын аркасында жеңилирээк.

Маалыматтарга жогорку сезгичтикке ээ тармактар

Саламаттык сактоо, билим берүү жана социалдык коргоо тармактары жеке маалыматтарды иштеп чыгуу жана алмашуу менен байланышкан эң чоң тоскоолдуктарга туш болушат. Бул жерде проактивдүүлүктү киргизүү олуттуу технологиялык инвестицияларды гана эмес, коомдун жана ведомстволордун ичинде жогорку деңгээлдеги ишенимди талап кылат. Жеке маалыматтарды коргоо жана медициналык, билим берүү сырларын сактоо боюнча катуу талаптардын шарттарында, укуктук фасилитаторлорду жана протоколдорду иштеп чыгуу ийгиликтин милдеттүү шарты болуп калат.

Комплекстүү кызматтар жана ведомстволор аралык интеграция

Бир нече мамлекеттик структуралардын тыгыз тройку лидеров индекса развития электронного правительства ООН с 2010 года. Корейская модель «Платформенного правительства» основана на открытии всех государственных данных и услуг для создания совместных инноваций с частным сектором.

Ключевые достижения включают: 37 миллионов корейцев (89% населения) используют цифровые государственные услуги, 98% пользователей удовлетворены качеством услуг, бюджет на государственные ИКТ составляет 4,7 миллиарда долларов в год. Корея заняла первое место в индексе цифрового правительства ОЭСР 2019 года и индексе открытых данных ОЭСР.

Правительственное облако (G-Cloud), созданное в 2012 году, стало основой для текущих усилий по цифровому правительству. Согласно национальному опросу, 90,6% корейцев используют цифровые услуги платформы с уровнем удовлетворенности 93,8%.

Проделанный анализ мирового опыта и системных условий внедрения проактивных государственных услуг позволяет сделать ряд важных отраслевых обобщений, выявив универсальные и специфические барьеры в различных сферах государственного управления.

Масштаб цифровой зрелости и законодательного поля

Наиболее готовыми к внедрению проактивных услуг оказываются отрасли с уже развитой цифровой экосистемой, цифровой идентификацией и устоявшимися платформами межведомственного обмена данными. Прежде всего, это сферы налогообложения, социального обеспечения, регистрации гражданских актов и автомобильных услуг. Здесь распространён принцип «однократного предоставления данных», юридическая база более гибкая, а обмен информацией между различными ведомствами чаще урегулирован. В этих отраслях проактивные услуги легче реализовать благодаря существующей технической и нормативной инфраструктуре.

Отрасли с высокой чувствительностью к данным

Секторы здравоохранения, образования и социальной защиты сталкиваются с наибольшими препятствиями, связанными с обработкой и обменом персональными данными. Внедрение проактивности тут требует не только значительных технологических инвестиций, но и особого уровня доверия — и со стороны общества, и внутри ведомств. В условиях жёстких требований по защите персональных данных и защите врачебной, образовательной тайны, разработка правовых фасилитаторов и протоколов становится обязательной предпосылкой успеха.

Комплексные услуги и межведомственная интеграция

Наиболее сложными для проактивного перехода

кызматташуусун талап кылган кызматтар (мисалы, баланын төрөлүшү, мураска кирүү же жарандыкты өзгөртүү менен байланышкан кызматтар) проактивдүү өтүү үчүн эң татаал болуп саналат. Мындай процесстер узун өз ара аракеттенүү чынжырлары, бир нече тийүү чекиттери жана нормаларды катуу координациялоо зарылчылыгы менен мүнөздөлөт. Дал ушул тармактарда ведомстволук тоскоолдуктар, маалымат алмашуу стандарттарынын айырмачылыктары жана бизнес-процестерди унификациялоого даяр эместик менен байланышкан негизги кыйынчылыктар пайда болот. Ведомстволор аралык өз ара аракеттенүүнү максаттуу өнүктүрбөй туруп, техникалык жактан ишке ашырыла турган проактивдүү кызматтар да фрагменттүү бойдон калуу коркунучу бар.

Маданий жана башкаруу трансформациялары

Салттуу бюрократия үстөмдүк кылган тармактарда, качан процедураларга жана формалдуу талаптарга басым жасоо натыйжага багытталган ыкмадан үстөмдүк кылса, проактивдүү демилгелер көбүнчө эң чоң каршылыкка дуушар болот. Себеби, уюштуруучулук инерцияны, ритуалисттик практикаларды жана процесске көзөмөлдү жоготуудан коркууну жеңүү кыйынчылыгында. Стратегиялык лидерликке, кадрларды кайра даярдоого инвестиция салууга жана башкаруу парадигмасын өзгөртүүгө, кызматкерге багытталган жана ийкемдүү методологияларга басым жасоого муктаждык анык.

Приоритеттөө жана ырааттуулук

Тармактык айырмачылыктар санариптик трансформациянын ырааттуулугуна болгон мамилелерде да байкалат. Толук көлөмдө киргизүү мүмкүн болбогон жерде, кичинекей кадамдардан жана пилоттук проактивдүү билдирүүлөрдөн комплекстүү кызматтарга карай этап-этабы менен өтүү модели абдан натыйжалуу болуп саналат. Бул стратегия бир нече функциялары бар чоң министрликтер же ведомстволор үчүн өзгөчө ылайыктуу, мында толук трансформация узак убакытты жана олуттуу саясий инвестицияларды талап кылат.

Саясий колдоонун ролу

Бардык тармактарда ийгилик саясий колдоонун деңгээлине жана стратегиялык көз карашка көз каранды. Тармактын жетекчилигинин жана ведомстволор аралык координациялык борбордун катышуусу канчалык жогору болсо, реактивдүү кызматтардан проактивдүү кызматтарга өтүү ошончолук тезирээк ишке ашат. Административдик инерция туруктуу мамлекеттик саясат жана узак мөөнөттүү каржылоо болгондо гана жеңилиши мүмкүн.

Жыйынтыгында, проактивдүү мамлекеттик кызматтарды масштабдоо үчүн эң ыңгайлуу чөйрө — бул бир эле учурда төмөнкүлөрдү камтыган тармак: өнүккөн санариптик инфраструктура жана ведомстволор аралык өз ара аракеттенүүнүн жогорку маданияты; ийкемдүү ченемдик-укуктук база; кызматкерлерди кайра даярдоого, жаңы регламенттерди жана колдонуучу тажрыйбасынын сценарийлерин иштеп чыгууга инвестиция салууга

являются услуги, для предоставления которых требуется тесная кооперация сразу нескольких государственных структур (например, сервисы, связанные с рождением ребёнка, вступлением в наследство или изменением гражданства). Такие процессы характеризуются длинными цепочками взаимодействий, множественными точками соприкосновения и необходимостью строгой координации нормативов. Именно в этих отраслях возникают основные трудности, связанные с ведомственными барьерами, различиями в стандартах обмена данными и неготовностью к унификации бизнес-процессов. Без целенаправленного развития межведомственного взаимодействия проактивные сервисы, даже технически реализуемые, рискуют остаться фрагментированными.

Культурные и управленческие трансформации

В секторах с доминированием традиционной бюрократии, где ориентация на процедуры и формальные требования преобладает над результат-ориентированным подходом, проактивные инициативы часто встречают наибольшее сопротивление. Причины кроются в сложности преодоления организационной инерции, ритуалистских практик и страха перед утратой контроля над процессом. Очевидна потребность в стратегическом лидерстве, инвестициях в переквалификацию кадров и смене управленческой парадигмы, фокус на сотруднике и agile-методологии.

Приоритизация и последовательность

Существенное отраслевое различие проявляется и в подходах к последовательности цифровой трансформации. Там, где внедрение невозможно в полном объёме, весьма эффективной оказывается модель поэтапного перехода — с малых шагов и пилотных проактивных уведомлений к комплексным сервисам. Особо пригодна эта стратегия для крупных министерств или ведомств с множественными функциями, где полная трансформация требует длительного времени и серьёзных политических инвестиций.

Роль политической поддержки

Во всех отраслях успех зависит от уровня политической поддержки и стратегического видения. Чем выше степень вовлечения руководства сферы и межведомственного координационного центра, тем быстрее осуществляются переходы от реактивных к проактивным услугам. Административная инерция может быть преодолена лишь при наличии устойчивой государственной политики и долгосрочного финансирования.

В итоге, наиболее благоприятной средой для масштабирования проактивных государственных услуг становится та отрасль, где одновременно присутствуют: зрелая цифровая инфраструктура и высокая культура межведомственного взаимодействия; гибкая нормативно-правовая база; готовность инвестировать в переквалификацию

даярдык; жарандардын жогорку ишеними жана тармактын жетекчилигинин колдоосу. Баштапкы чекит "техникалык функциялардын" жыйындысы эмес, кызматташтыктын, инновациялардын жана кызматтарды тынымсыз өркүндөтүүнүн бүтүндөй экосистемасы болуп саналат. Бардык аталган багыттар боюнча системалуу өзгөрүүлөр гана бардык тармактарда проактивдүү мамлекеттик кызматтарды туруктуу жана масштабдуу киргизүүнүн шарты боло алат.

Жыйынтык жана өнүгүү келечеги

Мамлекеттик кызматтардын эволюциясын, алардын пайда болуу себептерин, азыркы учурдагы кызмат көрсөтүү ыкмаларын, ошондой эле проактивдүү моделди киргизүүнүн технологиялык жана уюштуруучулук алдын ала шарттарын талдоо менен төмөнкү бүтүндөй жыйынтыктарды чыгарууга болот. Мамлекеттик кызматтардын келечеги мамлекеттик органдардын инерцияны жеңүү жана коомдун чыныгы муктаждыктарына багыт алуу жөндөмдүүлүгү менен аныкталат, бул технологиялык жактан өнүккөн, башкарууда ийкемдүү жана юридикалык жактан туруктуу негизде ведомстволор аралык кызматташтыкты системалуу түрдө куруу аркылуу ишке ашат. Проактивдүү кызматтар заманбап мамлекеттик саясаттын ажырагыс элементи болуп, туруктуу өнүгүүнү, инклюзивдүүлүктү жана мамлекеттик башкаруунун натыйжалуулугун жогорулатууну камсыздайт.

Проактивдүү мамлекеттик кызматтарды киргизүүнүн дүйнөлүк тажрыйбасы мамлекет менен жарандардын өз ара аракеттенүүсүн трансформациялоо үчүн алардын зор потенциалын көрсөтөт. Кыргыз Республикасында "Кийинки кызмат" проактивдүү мамлекеттик кызматтарды киргизүү демилгеси дүйнөлүк далилденген принциптерге негизделген жана өлкөдө мамлекеттик башкаруунун санариптик трансформациясынын катализатору болуп калышы мүмкүн. Ийгиликтин негизги факторлору: "бир жолу маалымат берүү" принцибине негизделген бекем технологиялык базаны түзүү, ведомстволор аралык өз ара аракеттенүүнү өнүктүрүү, проактивдүү кызматтарды колдоо үчүн нормативдик-укуктук базаны өзгөртүү жана мамлекеттик кызматкерлер менен жарандар арасында санариптик өз ара аракеттенүү маданиятын калыптандыруу болуп саналат.

Долбоордун ийгиликтүү ишке ашырылышы Кыргызстанга административдик чыгымдарды кыскартуу жана мамлекеттик башкаруунун натыйжалуулугун жогорулатуу түрүндөгү түз экономикалык пайдаларды гана эмес, ошондой эле калктын, өзгөчө аялуу топтордун жашоо сапатын бир топ жакшыртууга алып келиши мүмкүн. Проактивдүү мамлекеттик кызматтар жөн гана технологиялык чечим эмес, жарандардын муктаждыктарын алдын ала болжолдоого жана жарандарына кызмат кылган мамлекетти түзүүгө багытталган мамлекеттик башкаруунун жаңы парадигмасын билдирет.

сотрудников, разрабатывать новые регламенты и сценарии пользовательского опыта; высокий уровень гражданского доверия и поддержка руководства отрасли. Отправной точкой выступает не столько набор «технических функций», сколько целостная экосистема сотрудничества, инноваций и постоянного совершенствования сервисов. Только системные изменения по всем перечисленным направлениям могут стать условием для устойчивого и масштабируемого внедрения проактивных государственных услуг во всех отраслях.

Заключение и перспективы развития

Проанализировав эволюцию государственных услуг, причины их возникновения, современные подходы к их предоставлению, а также технологические и организационные предпосылки внедрения проактивной модели, можно сделать следующие целостные выводы.

Будущее государственных услуг определяется способностью органов власти преодолевать инерцию и ориентироваться на реальные потребности общества, системно выстраивая межведомственное сотрудничество на технологически продвинутой, управленчески гибкой и юридически устойчивой основе. Проактивные сервисы становятся неотъемлемым элементом современной государственной политики, обеспечивая устойчивое развитие, инклюзивность и повышение эффективности государственного управления.

Мировой опыт внедрения проактивных государственных услуг демонстрирует их огромный потенциал для трансформации взаимодействия между государством и гражданами.

Заявленная инициатива по внедрению проактивных государственных услуг «Кийинки кызмат» в Кыргызской Республике основана на проверенных мировых принципах и может стать катализатором цифровой трансформации государственного управления в стране. Ключевыми факторами успеха станут: создание прочной технологической основы на базе принципа «однократного предоставления данных», развитие межведомственного взаимодействия, изменение нормативно-правовой базы для поддержки проактивных услуг, и что не менее важно – формирование культуры цифрового взаимодействия среди государственных служащих и граждан.

Успешная реализация проекта может принести Кыргызстану не только прямые экономические выгоды в виде снижения административных расходов и повышения эффективности государственного управления, но и существенно улучшить качество жизни граждан, особенно наиболее уязвимых групп населения. Проактивные государственные услуги представляют собой не просто технологическое решение, а новую парадигму государственного управления, ориентированную на предвосхищение потребностей граждан и создание государства, которое служит своим гражданам, а не наоборот.

Тологонов Эрлан Бейшеналиевич

Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Стратегиялык демилгелер улуттук институтунун сот жана укук коргоо маселелери боюнча бөлүмүнүн башчысы

Заведующий отделом по судебным и правоохранительным вопросам Национального института стратегических инициатив при Президенте Кыргызской Республики

Президенттик дипломатия жана Фергана түйүнү: Кыргызстандын тажрыйбасы

Фергана өрөөнү ар дайым Борбор Азиянын эң маанилүү түйүнү болуп келген — маданияттардын, тилдердин жана миллиондогон адамдардын тагдырларынын айкалышкан жери. Бул салыштырмалуу чакан аймакта ар бир айыл, ар бир дарыя кылымдар бою ар кандай элдерди байланыштырган. Бирок дал ушул жакындык ондогон жылдар бою мамлекеттер аралык чыр-чатактардын булагына айланып, ар бир метр жер, ар бир суу булагы курч талаш-тартыштардын темасына айланган.

Кыргызстан бул тарыхый «Фергана түйүнүн» чечүүдө чечкиндүү кадамдарды жасаган аймактагы биринчи өлкө болду. Президент Садыр Жапаровдун жетекчилиги жана Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин Төрагасынын орун басары - Улуттук коопсуздук мамлекеттик комитетинин төрагасы Камчыбек Ташиев баштаган Өкмөттөр аралык комиссиянын тыгыз координациясы менен Бишкек чек ара маселелерин келечекке калтырбай, тышкы ортомчуларга таянбай, комплекстүү чечүү демилгесин көтөрдү.

2022-жылдын сентябры тез арада дипломатиялык чечимдерди талап кылган бурулуш учур болду. Дал ушул мезгилде президент Садыр Жапаров Нью-Йоркто БУУнун Башкы Ассамблеясынын трибунасында сүйлөп жатып Кыргызстандын позициясын так белгиледи: «Кыргыз тарап эч кимдин жерине доомат койбойт, бирок өз жеринин бир сантиметринен да баш тартпайт... бардык маселелер сүйлөшүү столунда чечилиши керек».

Бул принципиалдуу сөздөр мамлекеттин жаңы стратегиясынын негизин түздү, анда ачык

Президентская дипломатия и Ферганский узел: опыт Кыргызстана

Ферганская долина всегда была важнейшим узлом Центральной Азии — переплетением культур, языков и судеб миллионов людей. Здесь, на сравнительно небольшой территории, каждое село и каждая река веками связывали разные народы. Но именно эта близость десятилетиями превращалась в источник межгосударственных конфликтов: каждый метр земли, каждый источник воды становился предметом ожесточённых споров.

Кыргызстан стал первой страной региона, которая предприняла решительные шаги к тому, чтобы этот исторический «Ферганский узел» наконец был развязан. Под руководством Президента Кыргызской Республики Садыра Жапарова и в тесной координации с Межправительственной комиссией во главе с заместителем Председателя Кабинета Министров — председателя Государственного комитета национальной безопасности Кыргызской Республики Камчыбеком Ташиевым Бишкек выдвинул инициативу комплексного урегулирования пограничных вопросов — не откладывая их на будущее и не перекладывая на внешних посредников.

Сентябрь 2022 года стал поворотным моментом, потребовавшим незамедлительных дипломатических решений. Именно в этот период Президент Садыр Жапаров, выступая на трибуне Генеральной Ассамблеи ООН в Нью-Йорке, чётко обозначил позицию Кыргызстана: «Кыргызская сторона не претендует на чужие земли, но и сантиметра своей земли не намерена отдавать... все вопросы должны решаться за столом переговоров». Эти принципиальные слова

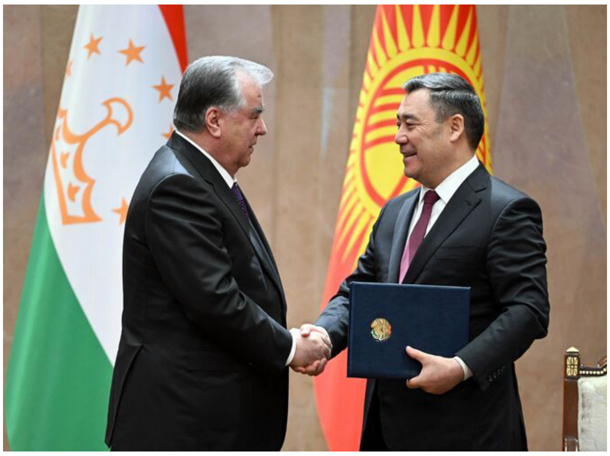

диалог, өз ара ишеним жана прагматизм башкы инструмент болуп калды, бул кийин чек араны жөнгө салууда жана анын чыңалуу зонасынан кызматташтык мейкиндигине айланууусунда тарыхый жылышка алып келди.

Худжанд саммити

Дал ушул стратегия 2025-жылы тагдыр чечер жыйынтыкка алып келди. 13-мартта Бишкекте Кыргыз Республикасынын Президенти Садыр Жапаров менен Тажикстан Республикасынын Президенти Эмомали Рахмон чейрек кылым талкууланган Мамлекеттик чек ара жөнүндө акыркы келишимге кол коюшту. Ал эми 31-мартта Худжандда Кыргызстан, Өзбекстан жана Тажикстан президенттери чек аралардын түйүнү чекити тууралуу келишимге жана Түбөлүк достук декларациясына кол коюшту. Бул окуялар Фергана өрөөнүнүн тагдыры көп жылдан бери биринчи жолу өз мамлекеттеринин

легли в основу новой стратегии государства, где главными инструментами стали открытый диалог, взаимное доверие и прагматизм, что впоследствии привело к историческому прорыву в урегулировании границы и превращению её из зоны напряжённости в пространство сотрудничества.

Худжандский саммит: исторический прорыв

Именно эта стратегия в 2025 году привела к судьбоносному результату. Так, 13 марта 2025 года в Бишкеке Президент Кыргызской Республики Садыр Жапаров, и Президент Республики Таджикистан Эмомали Рахмон подписали итоговый Договор о государственной границе, который обсуждался почти четверть века. А 31 марта в Худжанде Президенты Кыргызстана, Узбекистана и Таджикистана подписали Договор о точке стыка границ и

колу менен, тышкы арбитражсыз чечилгенин символдоду.

Бул кадамдар жөн гана дипломатиялык ишарат эмес эле. Келишимдерден кийин дароо Душанбе–Бишкек–Худжанд аба каттамдары калыбына келди, кыргыз тажик чек арасындагы «Кайрагач» жана «Кызыл-Бел» көзөмөл пункттары ачылды.

Бул салтанаттын артында зор эмгек турду: мамлекеттер аралык комиссиялар ар бир метр жерди картографтар, юристтер, этнологдор жана гидрологдор менен текшерип чыгышты. Бул техникалык гана эмес, гуманитардык дипломатия да болду: ондогон жылдар бою эки тарап менен бирге жашаган жергиликтүү калктын кызыкчылыктары эске алынды.

Президенттик дипломатия

Фергана өрөөнүндөгү бүгүнкү ийгиликти «президенттик дипломатиясыз» элестетүү мүмкүн эмес. Кыргызстан, Өзбекстан жана Тажикстандын лидерлеринин түз байланыштары сүйлөшүүлөрдүн куралы гана эмес, коомго маанилүү сигнал да болду. Садыр Жапаров, Шавкат Мирзиёев жана Эмомали Рахмон бир нече ирет түз диалогго даяр экенин көрсөтүштү — Бишкекте да, Ташкентте да, Худжандда да. Бул жолугушуулар, чечимдер кулуарларда эмес, эл алдында кабыл алынып жатканын жарандарга айгинелеп берди.

Кыргызстандын ачык позициясы коомдук ишенимди күчөттү. Парламенттик угуу түз эфирде көрсөтүлүп, комиссиянын мүчөлөрү президент менен бирге чек арадагы калк менен жолугуп, келишимдердин маңызын түшүндүрүштү. Эл бул процессти жоготуу эмес, тескерисинче, коопсуздукту, туруктуулукту жана өнүгүү мүмкүнчүлүктөрүн алып келген жетишкендик катары кабыл алды.

Президенттик дипломатия кургак протоколдорду лидерлердин элдерине берген жеке убадасына айлантты. Дал ушул убада жана ишеним чек араларды бөлүнүү сызыгы эмес, ишеним жана кызматташтык сызыгы катары кабыл алууга жол ачты.

Экономика жана гуманитардык өлчөм

Жыйынтыктар көп күттүргөн жок. 2025-жылдын экинчи чейрегинде эле чек ара соодасынын көлөмү 37 пайызга өстү. 2024-жылы Кыргызстан менен Өзбекстандын соода жүгүртүүсү 846 млн АКШ долларын түзсө, 2026-жылы бул көрсөткүч 1 млрд доллардан ашары күтүлүүдө. Кыргыз базарларында кайрадан тажиктик «Тайфи» жүзүмү пайда болуп, кыргыз инвестициялары Согдий облусунун жеңил өнөр жайына кире баштады.

Декларацию о вечной дружбе. Для всего региона это стало символом нового этапа: впервые за десятилетия судьба Ферганской долины решалась самими странами, без внешнего арбитража.

Эти шаги были не просто дипломатическим жестом. Уже через день возобновились авиарейсы Душанбе–Бишкек–Худжанд, открылись пограничные пункты пропуска «Кайрагач» и «Кызыл-Бель» на кыргызско-таджикской государственной границе.

За торжественной церемонией стояла колоссальная работа. Межправительственные комиссии стран провели беспрецедентный объём переговоров: каждый метр границы проверялся картографами, юристами, этнологами и гидрологами. Это была не только техническая, но и гуманитарная дипломатия: учитывались интересы местных сообществ, чья жизнь десятилетиями была связана с обеими сторонами линии.

Президентская дипломатия

Сегодняшний успех в Ферганской долине невозможно представить без того, что можно уже назвать как: «президентской дипломатией». Личные контакты лидеров Кыргызстана, Узбекистана и Таджикистана стали не только инструментом переговоров, но и важным сигналом для общества. Президенты Садыр Жапаров, Шавкат Мирзиёев и Эмомали Рахмон неоднократно демонстрировали готовность вести диалог напрямую — будь то в Бишкеке, Ташкенте или Худжанде. Встречи лидеров в Бишкеке, Ташкенте и Худжанде показали гражданам, что решения рождаются открыто, а не в кулуарных кабинетах.

Открытость кыргызской позиции усилила доверие общества. Парламентские слушания транслировались в прямом эфире, а члены комиссии вместе с президентом встречались с жителями приграничных районов, объясняя суть соглашений. Люди увидели: речь идёт не о потере, а о приобретении — о безопасности, стабильности и новых возможностях для развития.

Президентская дипломатия превратила сухие протоколы в личное обещание лидеров своим народам. И именно это обещание, подкреплённое доверием, сделало возможным восприятие границ не как линии раздела, а как линии доверия и сотрудничества.

Экономика и гуманитарное измерение

Практические результаты не заставили себя ждать. Уже во втором квартале 2025 года объём приграничной торговли вырос на

Гуманитардык өлчөм да маанилүү болду. Тарых боюнча биргелешкен окуу китептери, маданий фестивалдар, жаштар лагерлери жана Фергана өрөөнүндөгү эстеликтерди калыбына келтирүү ишеним атмосферасын бекемдеди. Эгер 2022-жылы чек ара аймагындагы жашоочулардын болгону 23 пайызы гана кошуналар менен мамилени оң бааласа, 2025-жылдын жайында бул көрсөткүч 67 пайызга жетти. Өзгөрүүлөрдүн символу болуп Худжанд шаарында чек аралардын түйүнү чекитинде «Достук стелласы» орнотулду. Ал жерде тажик акындары үч тилде ыр окуп, өзбек усталары кыргыз студенттерине керамика өнөрүн үйрөттү.

Алынган сабактар

Фергана өрөөнү, жакында эле «Борбордук Азиянын от чыга турган точкасы» деп аталган аймак, ишеним жана кызматташтык зонасына айланууда. Бул процесстин тарыхый мааниси прецедент жаратуу менен байланыштуу: Кыргызстан эң татаал конфликттерди да тышкы ортомчуларсыз, саясий эрк, үзгүлтүксүз дипломатия жана эл менен ачык диалог аркылуу жөнгө салууга болорун далилдеди. Кыргыз Республикасынын Президенти Садыр Жапаров туура белгилегендей: «Биз биргелешкен чек араны жаңжалдын факторунан туруктуу өнүгүүнүн факторуна айлантуу жолунда чоң кадам жасадык».

«Терең дипломатия» — чек ара айылдарындагы сааттап сүйлөшүүлөрдөн тартып Худжанддагы жеңишке чейин — геосаясий турбуленттүүлүктүн чакырыктарына эң ишенимдүү жооп болуп, эң терең жараларды да кызматташтыкка болгон эрк менен айыктырууга болорун көрсөттү.

Көп тараптуу институттар кризиске кабылган учурда Бишкектин жана Ташкенттин, Бишкектин жана Душанбенин ийгиликтери эгемен мамлекеттер жоопкерчиликке, прагматизмге жана диалогго болгон эркке таянып, баш аламандыктан тынчтык таба аларын далилдеди. Фергана өрөөнүнүн тажрыйбасы бардык постсоветтик жаңжал зоналары үчүн — Закавказьеден тартып Приднестровьеге чейин — окуу китеби болушу керек. Тынчтык мүмкүн. Кыргызстан муну иш жүзүндө көрсөттү. Кыргызстандын тажрыйбасы башка постсоветтик өлкөлөргө да жол ачат: татаал маселелерди суверенитетке, диалогго жана компромисске негизденип чечүүгө болот.

37 процентов. Товарооборот Кыргызстана с Узбекистаном, который в 2024 году составил 846 миллионов долларов, по прогнозам, превысит миллиард в 2026 году. На кыргызских рынках вновь появился таджикский виноград «Тайфи», а кыргызские инвестиции вышли в лёгкую промышленность Согдийской области.

Не менее важным стало гуманитарное измерение. Совместные учебники истории, культурные фестивали, молодёжные лагеря и реставрация памятников Ферганской долины укрепили атмосферу доверия. Если в 2022 году лишь 23 процента жителей приграничья позитивно оценивали отношения с соседями, то к лету 2025-го этот показатель вырос до 67 процентов. Символом перемен стало открытие в г. Худжанд Республики Таджикистан «Стеллы Дружбы» на точке стыка границ, где таджикские поэты читали стихи на трёх языках, а узбекские мастера учили кыргызских студентов керамике.

Уроки истории

Ферганская долина, ещё недавно считавшаяся «пороховой бочкой Евразии», становится зоной доверия и сотрудничества. Историческая значимость этого процесса заключается в создании прецедента, Кыргызстан показал что даже самые сложные конфликты можно урегулировать без внешних посредников, через политическую волю, настойчивую дипломатию и открытый диалог с народом. Президент Кыргызской Республики Садыр Жапаров справедливо отметил: «Мы сделали большой шаг в направлении превращения совместной границы из фактора конфликта в фактор устойчивого развития».

«Дипломатия деталей» — от часовых переговоров в приграничных селах до триумфа в Худжанде — стала самым убедительным ответом на вызовы геополитической турбулентности, доказав, что даже самые глубокие раны памяти можно исцелить волей к сотрудничеству.

В условиях, когда мир переживает кризис многосторонних институтов, успех Бишкека и Ташкента, Бишкека и Душанбе дает надежду, что суверенные государства способны находить мир из хаоса, опираясь на ответственность, прагматизм и волю к диалогу. Опыт Ферганской долины должен стать учебником для всех постсоветских конфликтных зон — от Закавказья до Приднестровья. Мир возможен. Кыргызстан доказал это на практике. Опыт Кыргызстана открывает путь другим странам постсоветского пространства: решение сложных вопросов, возможно, на основе диалога, суверенитета и поиска компромиссов.

Акенеев Азамат Жумакадырович

Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Стратегиялык демилгелер улуттук институтунун экономикалык маселелер боюнча бөлүмүнүн башкы эксперти.

Главный эксперт отдела по экономическим вопросам Национального института стратегических инициатив при Президенте Кыргызской Республики

Борбордук Азиянын транспорттук жана логистикалык интеграциясы: Глобалдык деңгээлге чыгуу

Бүгүнкү күндө Борбордук Азия өлкөлөрүнүн жалпы ички дүң өнүмү (ИДӨ) болжол менен 400 миллиард АКШ долларын түзөт, ал эми региондун калкы 80 миллион адамга жакындап, жыл сайын 2% ылдамдык менен өсүүдө . Бирок бул көрсөткүчтөр дүйнөлүк деңгээлде алгылыктуу болгонуна карабастан, регион дүйнөлүк экономиканын чет жакасында калууда. Мисалы, Борбордук Азия өлкөлөрүнүн дүйнөлүк ИДӨдөгү үлүшү болгону 0,4% түзөт, ал эми киши башына чыккан ИДӨ дүйнөлүк орточо көрсөткүчтөн дээрлик 3 эсе төмөн.

Регион өлкөлөрүнүн экономикалык өнүгүүсүнө тоскоол болгон негизги көйгөйлөрдүн бири - бул транспорттук обочолонуу. Дүйнөлүк банктын изилдөөсүнө ылайык, Борбордук Азия өлкөлөрү дүйнөдөгү эң аз байланышкан экономикалардын катарына кирет жана эл аралык рынокторго жетүү мүмкүнчүлүгү эң начар болгон аймактардын бири болуп саналат. Импорт жана экспорттун жогорку наркы региондогу продукциялардын атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн төмөндөтүп, импорттук товарлардын кымбатташына алып келет. Мисалы, Борбордук Азия өлкөлөрүнүн кайсы болбосун биринен Шанхайга контейнер жеткирүү Польша же Түркиядан жеткирүүгө караганда беш эсе кымбат.

Ошону менен бирге, Борбордук Азиянын географиялык абалы ага Евразия континентинин негизги логистикалык жана транспорттук түйүндөрүнүн бири болуу үчүн бардык мүмкүнчүлүктөрдү берет. Бул деңизге түз чыгуунун жоктугу, чектелген транспорттук байланыш сыяктуу көйгөйлөрдү жарым-жартылай чечүүгө жана экономикалык өсүштүн темпин кыйла ылдамдатууга шарт түзөт. Бүгүнкү күндө регион үчүн мүмкүнчүлүктөрдүн терезеси ачылды. Россия менен Украина ортосундагы согушка байланыштуу санкциялар эл аралык сооданын динамикасын өзгөрттү. Көптөгөн жеткирүүчүлөр жана кардарлар Россия аймагын айланып өтүүчү альтернативдүү жолдорду издей баштады. Акыркы бир жыл

Транспортная и логистическая интеграция Центральной Азии: Выход на глобальный уровень

На сегодня общий ВВП стран Центральной Азии составляет около 400 миллиардов долларов США, а население региона приближается к 80 миллионам человек с темпами ежегодного роста в 2% . Однако несмотря эти достаточно солидные даже в мировом масштабе цифры, регион по-прежнему остается на задворках мировой экономики. Так доля стран Центральной Азии в мировом ВВП составляет лишь 0,4%, а на душу населения почти в 3 раза меньше среднемирового уровня.

Одной из главных проблем для экономического развития стран региона является транспортная замкнутость. Согласно исследованию Всемирного Банка, страны Центральной Азии являются одними из наименее связанных экономик в мире с наихудшим доступом к международной экономике. Высокая стоимость импорта и экспорта в Центральную Азию, подрывает конкурентоспособность центральноазиатских продуктов и приводит к дороговизне импортных товаров. Например, стоимость доставки контейнера из любой из стран Центральной Азии в Шанхай в пять раз дороже, чем из Польши или Турции .

Но при этом географическое положение Центральной Азии дает ей все возможности для того, чтобы стать одним из ключевых логистических и транспортных узлов на евразийском континенте, разрешить частично проблемы отсутствия выхода к морю, ограниченной транспортной связанности и значительно ускорить свои темпы экономического роста. На сегодня для региона открылось окно возможностей. Санкции, связанные конфликтом России и Украины, привели к изменению динамики международной торговли. Многие поставщики и клиенты стали искать альтернативные пути поставок в обход территории России. Нападения на суда в Красном море за последний год, вызванные

ичинде Газа менен Израилдеги жаңжалдан улам Кызыл деңизде кемелерге болгон чабуулдар деңиз соодасын туруксуздаштырды. Газа менен Израилдеги кагылышуудан кийин Суэц каналы аркылуу транзит 60 пайыздан ашык кыскарды, анткени кемелер Добро Надежды муйусун айланып өтүүгө аргасыз болууда. Бул өз кезегинде Евразиядагы кургактык жолунун маанисин арттырууда. Мунун натыйжасында согуш башталгандан бери Кытай менен Европа ортосундагы Борбордук Азия аркылуу соода көлөмү төрт эседен ашык өстү. Бул багыт - «Ортоңку коридор» деген ат менен белгилүү - азырынча Кытай менен Европанын жалпы соодасынын кичине бөлүгүн гана түзгөнү менен, Борбордук Азия өлкөлөрүнүн экономикалык өнүгүүсү жана дүйнөлүк жеткирүү чынжырларына интеграциясы үчүн чоң потенциалга ээ.

Бирок, бул транзиттик мүмкүнчүлүктү толук ишке ашыруу үчүн Борбордук Азия өлкөлөрү ыкчам жана өз ара координацияланган аракеттерди көрүшү керек. Азыр геосаясий факторлордон улам дүйнөлүк ири оюнчулар биздин регион аркылуу өтүүчү соода жолдорун өнүктүрүүгө кызыкдар. Албетте, азырынча бул маршрут аркылуу ташуу наркы Россия аркылуу өткөн түндүк коридордон жана, айрыкча, деңиз жолунан кыйла жогору бойдон калууда. Бирок, келечекте бул кырдаал өзгөрүшү мүмкүн.

Борбордук Азиянын транзиттик потенциалын ишке ашыруудагы негизги тоскоолдуктардын бири - татаал бюрократиялык жол-жоболор жана санариптештирүүнүн жетишсиздиги болуп саналат. Дүйнөлүк банк жарыялаган 2024-жылдагы Логистика эффективдүүлүгүнүн жылдык индекси (LPI) боюнча Борбордук Азия өлкөлөрү тизмектин эң төмөнкү бөлүгүндө жайгашкан. Индекс 139 өлкөнү бажы процедуралары, инфраструктура, эл аралык жеткирүүлөр, логистикалык операторлордун компетенттүүлүгү, жүктөрдүн өз убагында жеткирилиши жана алардын көзөмөлдөнүшү сыяктуу көрсөткүчтөр боюнча баалайт. Кыргызстан бул рейтингде 128-орунда турат, Тажикстан - 102-орунда, Өзбекстан - 91-орунда, Казакстан - 80-орунда. Түркмөнстан жабык экономикасына байланыштуу бул рейтингде көрсөтүлгөн эмес, бул анын логистикалык

конфликтом в Секторе Газа и Израиле, привели к дестабилизации морской торговли. Так за период после начала конфликта в Газе и Израиле транзит через Суэцкий канал сократился более чем на 60 процентов, поскольку суда перенаправляются вокруг мыса Доброй Надежды. Это также повышает значимость сухопутного маршрута на евразийском континенте. В результате за период после начала войны объемы торговли между Китаем и Европой через Центральную Азию выросли более чем в четыре раза . Несмотря на то что на этот маршрут, известный как Срединный коридор, все еще приходится небольшая часть общего объема торговли между Китаем и Европой, он является весьма перспективным сточки зрения экономического развития стран Центральной Азии и их интеграции в глобальные цепочки поставок. Но для реализации своего транзитного потенциала странам Центральной Азии нужно предпринять быстрые и скоординированные усилия. Сейчас глобальные игроки заинтересованы в развитии торговых путей через наш регион в силу геополитических факторов несмотря на то, что по цене перевозки этот маршрут все еще значительно выше, чем северный сухопутный коридор через Россию и, тем более чем морской путь, но эта ситуация может измениться в будущем.

Ключевой проблемой для реализации транзитного потенциала Центральной Азии являются сложные бюрократические процедуры и отсутствие цифровизации. В ежегодном Индексе эффективности логистики (LPI) за 2024 год, опубликованном Всемирным банком, страны Центральной Азии занимают позиции в нижней части списка. Индекс оценивает 139 стран по таким критериям, как таможенные процедуры, инфраструктура, международные поставки, компетентность логистических операторов, своевременность и отслеживание грузов. Кыргызстан занимает 128-е место, Таджикистан расположился на 102-й позиции, Узбекистан занимает 91-е место и Казахстан 80-е

тутумдарын талдоону кыйындатат. Динамикага карасак, Логистика эффективдүүлүгүнүн индекси 2010-жылга салыштырмалуу бардык Борбордук Азия өлкөлөрүндө же ошол деңгээлде калып же төмөндөп кеткен. Борбордук Азия регионалдык экономикалык кызматташтыгы (CAREC) программасынын маалыматына ылайык, катышуучу өлкөлөрдүн жол тармагына жумшалган ири инвестицияларга карабастан, чектеш чек аралардын өткөрүү мүмкүнчүлүгүнүн чектелүү болушу жана натыйжасыз процедуралар ташуучулар үчүн убакытты үнөмдөөгө алып кебейт.

Бүгүнкү күндө ар бир өлкөдө жүк ташуучу транспорттор үчүн кирүү, чек ара жана бажы процедураларынан өтүү, аймак аркылуу жүрүү тартиби, транзиттик төлөмдөр, айдоочулар үчүн виза талаптары жана башка эрежелер ар башка. Айрым учурларда ташуучулар чек арада бир нече күн күтүүгө аргасыз болушат. Натыйжада, Борбордук Азия аркылуу өткөн маршрут географиялык жактан Россия аркылуу өткөн жолго караганда кыскараак болгону менен, убакыт боюнча көпкө созулат. Транспорттук жана логистикалык компаниялардын баамында бул маршруттун эң алсыз жери - бир нече чек араны кесип өтүү зарылдыгы. Борбордук Азия өлкөлөрү тышкы жүк ташуучулар үчүн аймакты бирдиктүү экономикалык мейкиндик катары кабыл алынышын камсыздоого тийиш, анда кирүү жана транзит үчүн бирдиктүү эрежелер колдонулуп, ички чек араларда транзиттик транспорт каражаттары үчүн текшерүү болбошу же минималдуу гана көзөмөл жүргүзүлүшү керек. Ички чек араларды кесип өтүү убактысын 20–30 мүнөткө чейин кыскартуу зарыл, зарыл болсо өзүнчө коридорлорду уюштуруу керек. Борбордук Азия аймагы аркылуу өтүү убактысын кыскартуу жана өлкөлөр ортосундагы талаптарды шайкештештирүү, жеткирүү мөөнөттөрүн жана чыгымдарды азайтып, атаандаш маршруттарга салыштырмалуу баа жагынан атаандаштыкка жөндөмдүүлүктү жогорулатат. Кайсы гана багыт болбосун, транзиттик жүктөр Борбордук Азияны 2–3 күндүн ичинде кесип өтүшү керек.

Регион өлкөлөрүнүн визалык тартибин гармонизациялоо маселеси өзгөчө мааниге ээ. Бул багытта негизги тоскоолдуктардын бири - Борбордук Азиянын башка өлкөлөрүнүн, анын ичинде жүк ташуучу айдоочулардын Түркмөнстанга кирүүсү үчүн виза талап кылынуусу болуп саналат. Түркмөнстандан виза алуу процесси, тездетилген тартипте да, бир нече күнгө чейин созулат жана олуттуу чыгымдарды талап кылат. Кээде визаны берүүдөн жүйөөсүз түрдө баш тартуу учурлары да кездешет. Ошол эле учурда Түркмөнстан Борбордук Азиядагы транзиттик жүк ташуулар үчүн стратегиялык мааниге ээ өлкө болуп саналат - ал Батыш-Чыгыш жана Түндүк-Түштүк багыттарындагы негизги маршруттардын кесилишинде жайгашкан. Тактап айтканда, Ортоңку коридордун түштүк бутагы Түркмөнбашы порту аркылуу өтөт, ошондой эле Иран багытындагы маанилүү маршруттар дагы ушул өлкө аркылуу өтөт. Борбордук Азия өзүнүн транзиттик жана транспорттук мүмкүнчүлүгүн толук ишке ашыра алышы үчүн Түркмөнстан тарабынан визалык талаптарды жоюу зарыл, же болбосо альтернатива катары - транзиттик жүк жана тиешелүү документтер болгондо чек арада айдоочуларга визаны жөнөкөйлөштүрүлгөн тартипте берүү механизминин киргизилиши максатка ылайык

место. Туркменистан, не представлен в рейтинге из-за закрытой экономики, что затрудняет анализ его логистических систем . Если посмотреть в динамике, то Индекс эффективности логистики либо остался на том же уровне, либо снизился по сравнению с 2010 годом во всех странах Центральной Азии. Согласно данным программы Центральноазиатского регионального экономического сотрудничества большие инвестиции в дорожную сеть стран участниц не приносят экономии времени для перевозчиков из-за неэффективных процедур и ограниченной пропускной способности постов при пересечении границ.

На сегодня в каждой стране действуют свои правила для въезда, прохождения пограничных и таможенных процедур, правила проезда через территорию, оплаты за транзит, визовые требования к водителям и т.д. Иногда время ожидания на границах для перевозчиков может составлять несколько дней. В результате несмотря на то, что маршрут через Центральную Азию географически короче, чем через Россию он занимает больше времени. И самой слабой его стороной по мнению транспортных и логистических компаний считается именно необходимость пересечения по дороге нескольких границ. Странам Центральной Азии необходимо добиться того, чтобы для внешних грузоперевозчиков регион воспринимался как единое экономическое пространство с едиными правилами при въезде и транзите и с отсутствием или выборочным контролем при пересечении внутренних границ транзитных транспортных средств. Время прохождения внутренних границ для них необходимо уменьшить до 20-30 минут, выделив при необходимости отдельные коридоры. Сокращение времени проезда по территории Центральной Азии и гармонизация требований к перевозчикам приведет к снижению времени доставки и издержек, что позволит улучшить ценовую конкурентоспособность по сравнению с конкурирующими маршрутами. В любом направлении Центральную Азию транзитные грузы должны пересекать в течение 2-3 дней.

Очень важным является вопрос гармонизации визового режима среди стран региона. Ключевым фактором здесь является наличие требований по получении визы при въезде в Туркменистан особенно для граждан других стран Центральной Азии, включая водителей транспортных средств. Процесс получения визы в Туркменистан даже в срочном порядке занимает несколько дней и является дорогостоящим. Бывают случаи, когда в визе может быть отказано без указания причин. При этом Туркменистан является важнейшей страной в регионе при осуществлении перевозок как по направлению Запад-Восток, так и Север-Юг. Через него проходит нижняя ветка Срединного коридора в порт Туркменбаши, важные маршруты в Иран. Для того, чтобы Центральная Азия смогла полностью реализовать свой транзитный и транспортный потенциал необходимо либо отменить визовые требования со стороны Туркменистана для других стран Центральной Азии, либо как

болмок.

Борбордук Азиянын транзиттик потенциалын өнүктүрүүдөгү дагы бир олуттуу көйгөй - бул заманбап кампа жана логистикалык инфра структуранын жетишсиздиги. Ансыз эң өнүккөн транспорттук коридорлордун да потенциалын толук ишке ашыруу мүмкүн эмес. 2024-жылдагы абал боюнча, Казакстандагы кампа кыймылсыз мүлк рыногунун көлөмү 1,4 миллион чарчы метрди түзөт, алардын ичинен 578 миң чарчы метри - бул А класстагы кампалар. Өзбекстанда бул көрсөткүч 298 миң чарчы метрди түзүп, анын ичинен А класстагы сапаттуу кампалар болгону 53 миң чарчы метрди түзөт. Кыргызстанда жалпы кампа аянты 108 миң чарчы метрге барабар, анын ичинен А класстагысы - 36 миң чарчы метр. Тажикстанда болсо сапаттуу кампа кыймылсыз мүлкү дээрлик жок. Учурда региондо логистикалык мүлккө болгон жетишпестик орто эсеп менен 20 миллион чарчы метрге бааланууда. Бүгүнкү күндө А жана В класстагы бош кампа аянттары Кыргызстанда жана Тажикстанда такыр жок. Өзбекстанда кампа мүлкүнүн боштугу - 1,1%, Казакстанда - 1,2% деңгээлинде. Натыйжада, Казакстанда ар бир адамга 0,07 чарчы метр кампа аянты туура келет - бул Борбордук Азия өлкөлөрүнүн ичиндеги эң жогорку көрсөткүч. Өзбекстанда инфраструктура менен камсыз болуу деңгээли 0,006 м²/адам, Кыргызстанда андан да төмөн - 0,005 м²/адам. Салыштыруу үчүн: Россияда бул көрсөткүч 0,32 м², Кытайда - 0,81 м², Германияда - 4,4 м², ал эми АКШда - 4,5 м² түзөт.

Борбордук Азия өлкөлөрү кампа инфраструктурасынын жетишсиздигин жоюуга аракет кылып жатышат. 2024-жылдын жыйынтыгы боюнча региондогу бардык өлкөлөрдө пайдаланууга берилген жаңы кампалардын жалпы аянты 435 миң чарчы метрди түздү. Анын ичинен 271 миң чарчы метри Казакстанга, 121 миң чарчы метри Өзбекстанга, ал эми 43 миң чарчы метри Кыргызстанга туура келет. Тажикстанда бул мезгил ичинде жаңы объектилер рынокко чыккан жок. Ошого карабастан, суроо-талап дагы эле сунуштан кыйла жогору бойдон калууда. Регион өлкөлөрүнүн өкмөттөрү кампалык жана соода-логистикалык борборлорду өнүктүрүүгө инвестицияларды тартуу үчүн тездетилген программа кабыл алышы керек. Бул үчүн жеңилдетилген насыя берүү механизмдерин, курулушка жана бул максаттар үчүн жер участокторун трансформациялоого уруксат алуу жол-жоболорун жөнөкөйлөтүү зарыл. Заманбап жана кубаттуу кампа жана логистикалык инфраструктураны түзүү Борбордук Азиянын транзиттик мүмкүнчүлүктөрүн ишке ашырууга гана эмес, акыркы жылдары тездик менен өнүгүп жаткан Евразия мейкиндигиндеги электрондук сооданын глобалдык борборлорунун бирине айланууусуна да өбөлгө болот.

Региондун айрым өлкөлөрү үчүн көйгөйлөрдүн бири - Батыш–Чыгыш багытындагы жүк агымдарынын олуттуу теңсиздиги болуп саналат. Мисалы, Кыргызстан үчүн Түркиядан же Европа Биримдигинен өлкөгө импорттолгон товарлардын көлөмү кыйла чоң, ошол эле учурда Кыргызстандан тескери багыттагы экспорттук агым өтө аз жана саналуу гана товардык позициялар менен чектелет. Мындай кырдаал жеткирүү багыттарына жараша ташуу бааларынын олуттуу айырмасын жаратат.

альтернативу ввести упрощенное получение визы для водителей на границе в случае наличия транзитного груза и документов.

Другой проблемой для развития транзитного потенциала Центральной Азии является большой недостаток современной складской и логистической инфраструктуры без, которой невозможно реализовать потенциал даже самых современных транспортных коридоров. По состоянию на 2024 год объем рынка складской недвижимости Казахстана оценивался в 1,4 млн. кв. м. из них 578 тыс. кв. м это склады класса А. В Узбекистане объем рынка составил 298 тыс. кв. м, качественных складов класса А всего 53 тыс. кв. м. В Кыргызстане 108 тыс. кв. м., из которых класс, А - 36 тыс. кв. м. В Таджикистане качественная складская недвижимость вовсе отсутствует. При этом текущий дефицит логистической недвижимости в регионе оценивается примерно в 20 млн м². На сегодня свободные складские площади классов А и В полностью отсутствуют в Кыргызстане и Таджикистане. В Узбекистане на свободные склады приходится 1,1%, в Казахстане – 1,2%. Таким образом в Казахстане на данный момент на душу населения приходится 0.07 м² складских площадей, и это лидирующий показатель среди стран Центральной Азии. В Узбекистане уровень инфраструктурной обеспеченности на данный момент находится на уровне 0.006 м² складов на душу населения, в Кыргызстане еще меньше — 0.005 м². Для сравнения в России инфраструктурная обеспеченность равна 0.32 м² на душу населения, в Китае 0.81 м², в Германии — 4.4 м², а в США – 4.5 м².

Страны Центральной Азии пытаются восполнить дефицит складской инфраструктуры, так по итогам 2024 года объем ввода новых складов по всем странам составил 435 тыс. кв. м. Из них 271 тыс. кв. м пришлись на Казахстан, 121 тыс. кв. м – на Узбекистан и 43 тыс. кв. м – на Кыргызстан. На рынок Таджикистана за этот период новых объектов не выходило. Но спрос по-прежнему намного превышает предложение. Властям стран региона нужно принять ускоренную программу для инвестиций в склады и торгово-логистические центры, предоставляя для этих целей льготное кредитование и упрощенные процедуры получения разрешений на строительство и трансформацию на эти цели земельных участков. Создание современной и мощной складской и логистической инфраструктуры позволит не только реализовать транзитный потенциал Центральной Азии, но и превратить ее в один из глобальных центров электронной торговли в Евразии бурно развивающейся в последние годы.

Также проблемой для отдельных стран региона является значительный дисбаланс в грузопотоке по направлению Запад-Восток. Например, для Кыргызстана объем товаров, импортируемых из Турции/ЕС в страну достаточно значителен, при этом объем экспорта Кыргызстана в обратном направлении очень мал и составляет лишь считанное число товарных позиций. На практике это приводит к большой разнице цен на доставку в зависимости от

Практикада Түркиядан Кыргызстанга жүк ташуу үчүн фрахттын наркы 8–10 миң АКШ долларын түзсө, Кыргызстандан Түркияга жүк жеткирүү болгону 2,5–3,5 миң долларды түзөт. Бул жагдай жергиликтүү ташуучулар үчүн Ортоңку коридорду пайдаланууну экономикалык жактан пайдалуу кылбайт. Региондогу транспорттук компаниялар жүктөрдү эки багытта тең жүктөө мүмкүнчүлүгүн камсыз кылуу үчүн өз ара кызматташууга тийиш. Бул өз ара биргелешкен жүк түшүрүү жана жүктөө жайларын, сорттоочу жана кампалык объектилерди түзүүнү да камтышы мүмкүн.

Жүк ташуучулар үчүн негизги «тескери орун» (бутылочное горлышко) болуп Каспий деңизи аркылуу өтүүчү паромдук каттам саналат. Паромдордун жүрүшү туруктуу эмес, ал эми өтүүнүн баасы жогору. Мындан тышкары, өзгөчө шамалдуу мезгилде аба ырайынын шарттары Каспий деңизиндеги кыймылга олуттуу таасир этет. Бул маселени чечүү ири көлөмдөгү инвестицияларды талап кылат - паромдук флотту жана порттук инфраструктураны өнүктүрүү зарыл. Ошондой эле кыш мезгилинде аба ырайынын шарттарына байланыштуу жолдор жабылып калышы мүмкүн. Мындай учурда айдоочулар үчүн шарттар жана тиешелүү инфраструктура жетишсиз же таптакыр жок.

Башка тоскоолдуктардын катарында өтүүгө уруксат кагаздарын (дозволдорду) алуу системасынын толук иштелип чыгышынын жоктугу, ар бир өлкөдө камсыздандыруу полисин алууга коюлган талаптарды белгилөөгө болот. Өкүнүчтүүсү, регион өлкөлөрүнүн чек арадан өтүү жана аймак аркылуу жүк ташууда коррупция маселелери да олуттуу көйгөй катары калды.

Борбордук Азиянын транзиттик потенциалын ишке ашыруу үчүн төмөнкүдөй чараларды көрүү зарыл: тарифтерди төмөндөтүү, өлкөлөр аралык ташуучуларга коюлган талаптарды гармонизациялоо, инфраструктураны, айрыкча автоунаа жолдорун жакшыртуу, порттордо алдын ала белгиленген так графикти киргизүү, чек ара өткөрмөлөрүндөгү кезектерди жана убакытты кыскартуу, электрондук иш-кагаздарын жүгүзүүнү ишке киргизүү, коррупцияны жана бюрократияны азайтуу.

Эл аралык тажрыйба көрсөткөндөй, региондун транзиттик потенциалын өнүктүрүү ички сооданын өсүшүнө алып келет. Транспорттук коридорлор аркылуу жайгашкан өлкөлөр жүктөрдүн жеткирилишинин мөөнөтүн бир күнгө кыскартуу менен өз ара соодасын болжол менен 5%га көбөйтө алышат. Бүгүнкү күндө Борбордук Азиянын бардык өлкөлөрүнүн өз ара соодасынын көлөмү 11 миллиард долларга жетип, ал жалпы тышкы соода жүгүртүүнүн болжол менен 5%ын түзөт. Бул Борбордук Азия өлкөлөрүнүн экономикалык интеграциясынын дээрлик жок экенин көрсөтөт, анткени негизги соода тышкы рынокторго багытталган. Салыштыруу үчүн: Европа Биримдигинде мүчө өлкөлөр ортосундагы ички сооданын үлүшү болжол менен 60%, НАФТА өлкөлөрүндө - 40%, АСЕАН өлкөлөрүндө - 23% түзөт. Ички сооданы өнүктүрүүдө транспорттук байланышка кошумча негизги көйгөйлөрдүн бири - Борбордук Азия мамлекеттеринин экономикалык интеграциясынын жетишсиздиги, ири биргелешкен инвестициялык долбоорлордун жана өнөр жайлык кооперациянын жоктугу болуп саналат. Казакстан

направления. Если стоимость фрахта фуры из Турции в Кыргызстан составляет 8-10 тысяч долларов, то из Кыргызстана в Турцию фрахт стоит 2,5 – 3,5 тысячи долларов. Это делает невыгодным для отечественных перевозчиков использование маршрута Срединного коридора. Транспортным компаниям региона необходимо кооперироваться для того, чтобы обеспечить равномерную загрузку транспорта в обоих направлениях, включая создание совместных перегрузочных, сортировочных и складских объектов.

Узким местом для перевозчиков является паромная переправа через Каспийское море. Паромы ходят нерегулярно, стоимость переправы высока, также большое влияние оказывают погодные условия на Каспийском море особенно в период штормов. Здесь не обойтись без значительных инвестиций в паромный флот и портовую инфраструктуру. Также в зимний период из-за погодных условий могут закрываться дороги, а условия и инфраструктура для водителей при этом недостаточна или отсутствует.

Среди других барьеров можно отметить неотработанную систему получения разрешений на проезд (дозволов), требования по получению страхового полиса в каждой стране. К сожалению, нужно признать и значительные проблемы коррупции при прохождении границы и проезде через территорию стран региона.

Для реализации транзитного потенциала Центральной Азии необходимо предпринять ряд мер, таких как: снижение тарифов, гармонизация требований среди стран к перевозчикам, улучшение инфраструктуры, особенно автодорожной, внедрение предсказуемого расписания в портах, сокращение очередей при переходах через границу и сокращение времени, внедрение электронного документооборота, сокращение коррупции и бюрократии.

Как показывает международный опыт, развитие транзитного потенциала региона приводит к увеличению внутренней торговли. Транспортные коридоры позволяют расположенным вдоль них странам увеличивать взаимную торговлю на 5% при сокращении срока доставки товаров всего на одни сутки. На сегодня объем взаимной торговли всех стран Центральной Азии составляет 11 миллиардов долларов или всего около 5% от общего объема внешнеторгового оборота. Это показывает, что экономическая интеграция стран Центральной Азии практически отсутствует, основная торговля идет на внешние рынки. Для сравнения в ЕС доля внутренней торговли между странам-членами составляет около 60% в странах НАФТА – около 40%, в странах АСЕАН – 23%. Основной проблемой для развития внутренней торговли помимо транспортного сообщения является недостаточная экономическая интеграция государств Центральной Азии, недостаток крупных совместных инвестиционные проектов и промышленной кооперации. За исключением Казахстана и Кыргызстана, которые являются членами другого интеграционного объединения ЕАЭС, между всеми государствами Центральной Азии существуют таможенные

менен Кыргызстанды эске албаганда, алар Евразия экономикалык биримдигинин (ЕАЭБ) мүчөлөрү, Борбордук Азиянын башка өлкөлөрүнүн ортосунда бажы процедуралары сакталып келет. Бул тосколдуктарды жоюу, өлкөлөрдүн биргелешкен экономикалык мейкиндик түзүүгө карай жылышы, тосколдуктарды алып салуу жана региондук транспорттук агымдарды көбөйтүү өз кезегинде жүк ташуу тармагына суроо-талапты олуттуу түрдө өстүрүп, транспорттук жана логистикалык инфраструктуралык долбоорлордун натыйжалуу иштешин камсыздайт.

Кыргызстан

Кыргызстан - региондогу соода жана транспорттук маршруттарды өнүктүрүүгөэң кызыкдар өлкөлөрдүн бири болуп саналат. Кыргызстанда тышкы сооданын ИДПга карата үлүшү Борбордук Азия өлкөлөрүнүн ичинен эң жогору. Реэкспорт, соода жана логистикалык, транспорттук кызмат көрсөтүүлөр - өлкөнүн экономикалык өнүгүүсүнүн негизги булактарынын бири болуп эсептелет. Негизги жүк ташуулар Евразия экономикалык биримдигинин (ЕАЭБ) алкагында Түштүк–Түндүк багытында жүргүзүлөт.

Кыргызстандын аймагынан Евразия транспорттук чөйрөсүнүн эл аралык маршруттары азырынча көп өтпөйт. Транзиттик потенциалды күчөтүү максатында Кыргызстанда жол тармагын өнүктүрүү боюнча бир катар долбоорлор активдүү жүзөгө ашырылууда. Негизгилери катары Түндүк–Түштүк альтернативдүү жолунун курулушу, Бишкек–Ош, Түп–Кеген, Бишкек–Нарын–Торугарт, Кочкор–Арал, Ош–Баткен–Исфана–Худжанд жолдорунун реконструкциясы эсептелет. Мындан тышкары, Балыкчы–Каракол жана Түп–Кеген эл аралык автоунаа жолдору дагы курулууда.

Кытай - Кыргызстан - Өзбекстан темир жолунун курулушу Евразиядагы жаңы коридорлордун бири болуп саналат жана транспорттук, процедуры. Неурегулированность вопроса границ, например, между Таджикистаном и Кыргызстаном также препятствует развитию взаимной торговли. Устранение этих препятствий, движение стран к созданию совместного экономического пространства, снятие барьеров и увеличение внутри региональных транспортных потоков в свою очередь позволит в значительной мере увеличить спрос на перевозки и способствовать окупаемости транспортных и логистических инфраструктурных проектов.

Кыргызстан

Кыргызстан является одной из наиболее заинтересованных стран в развития торговых и транспортных маршрутов в регионе. Доля внешней торговли к ВВП в Кыргызстане наиболее высокая среди стран Центральной Азии, реэкспорт, торговля и оказание логистических и транспортных услуг — один из главных источников экономического развития страны. Основной объем перевозок осуществляется в рамках ЕЭАС по направлению Юг-Север.

По территории Кыргызстана на сегодня проходит не так много международных маршрутов Евразийского транспортного каркаса. Для усиления транзитного потенциала в Кыргызстане активно реализуют проекты по развитию дорожной сети. Среди основных — строительство альтернативной дороги Север - Юг, реконструкция дорог Бишкек - Ош, Тюп - Кеген, Бишкек - Нарын - Торугарт, Кочкор - Арал, Ош - Баткен - Исфана - Худжанд. Кроме того, продолжается строительство международных автодорог Балыкчы - Каракол и Тюп - Кеген.

Строительство железной дороги Китай - Кыргызстан - Узбекистан является также одним из новых коридоров в Евразии, который может создать новые возможности для обеспечения транспортных и логистических связей. Соглашение о строительстве

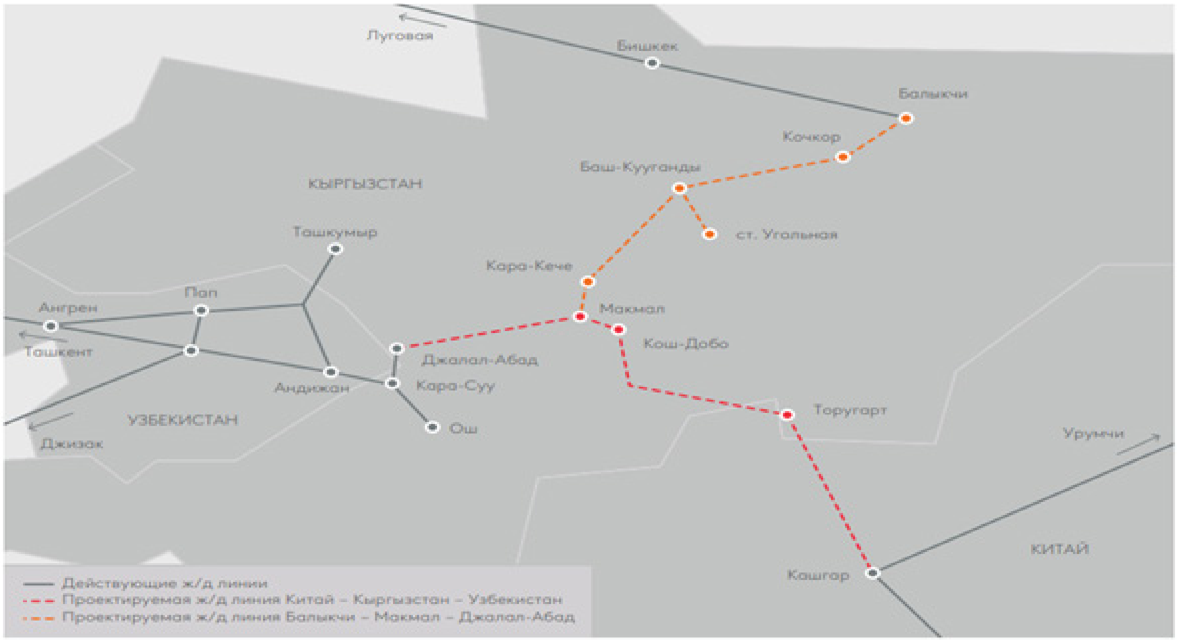

логистикалык байланыштарды камсыздоо үчүн жаңы мүмкүнчүлүктөрдү жаратат. Темир жол куруу боюнча макулдашуу 2024-жылы ратификацияланган жана долбоорду жүзөгө ашыруу үчүн Кытай, Кыргызстан жана Өзбекстан биргелешкен ишканасы түзүлгөн. Курулуштун жалпы бюджети болжол менен 5 миллиард АКШ долларын түзөт.

Автомобиль жана темир жолдордон тышкары, Кыргызстан логистикалык инфраструктурасын өнүктүрүү боюнча да активдүү иштерди жүргүзүүдө. Ири ишке ашырылып жаткан долбоорлордун катарында Кытай менен чектеш Нарын облусундагы «Атбашы» эл аралык соода-логистикалык борборунун курулушу, Чүй облусундагы «Батыр Логистик Центр» жана «Манас» логистикалык комплекстери бар. «Алматы-Бишкек экономикалык коридору» (ЭКАБ) долбоорунун алкагында кыргыз-казак өнөр жай-соода-логистикалык борборунун курулушу пландалууда. Азыркы учурда өлкөдө жалпы эл аралык деңгээлдеги болжол менен 20 логистикалык жана соода-логистикалык борборунун курулушу каралууда.

Кыргызстан соода жана транспорттук маршруттарды диверсификациялоого жана Борбордук Азия экономикалык интеграциясын өнүктүрүүгө абдан кызыгууда, бул аркылуу аз сандагы соода өнөктөштөрүнө жана геосаясий тобокелдиктерге ашыкча көз карандылыкты азайтууну көздөйт.

Жыйынтык

Транспорттук коридорлордун өнүгүүсү чөйрөдөгү аймактарда экономикалык өсүшкө шарт түзөөрүн изилдөөлөр көрсөтүп жатат. Жол тармагына жеткиликтүүлүктүн кеңейиши адамдардын билим берүү, саламаттык сактоо, жумуш менен камсыздоо жана экономикалык мүмкүнчүлүктөргө көбүрөөк кирүүсүн камсыз кылып, кедейчиликти азайтууга салым кошот.

Борбордук Азия аймагы (Казакстан, Кыргызстан, Тажикстан, Түркмөнстан, Өзбекстан) акыркы жылдары туруктуу экономикалык өсүү көрсөткүчтөрүн көрсөтүүдө. Европа Биримдигинин реконструкция жана өнүктүрүү банкынын аймактык экономикалык баяндамасына ылайык, 2022-2024-жылдар аралыгында орточо өсүү темпи 5% жогору болду. 2025-жылы өсүү темптери 5,9% деңгээлинде сакталары болжолдонууда. Бул өсүүнүн чоң бөлүгү аймак аркылуу өтүүчү соода агымдарынын көбөйүшүнө байланыштуу.

Борбордук Азия бүгүнкү күндө бир катар объективдүү жана субъективдүү факторлордун негизинде Евразиянын уникалдуу транспорттук тараптарынын бири болууга мүмкүнчүлүк алды, бул аймактын негизги көйгөйү болгон транспорттук тыгын жана дүйнөлүк рыноктордон алыстыктан чыгууну камсыз кылат. Бул аймак үчүн узак мөөнөттө экономикалык өсүштүн негизги драйвери болуп, эл аралык инвестицияларды тартууга жана геосаясий маанисин жогорулатууга өбөлгө түзөт.

Бирок, бул потенциалды ишке ашыруу үчүн саясий элиталардын тыгыз кызматташуусу жана түшүнүгү зарыл, анткени өлкөлөрдүн транзиттик агымдар үчүн атаандаштык кылышы ийгиликке жетүүгө тоскоолдук кылат. Максатка биргелешкен күч-аракеттер аркылуу гана жетишүүгө болот.

железной дороги было ратифицировано в 2024 году, для реализации создано совместное китайско-кыргызско-узбекское предприятие. Общий бюджет строительства составляет около 5 млрд. долларов США.

Помимо автомобильных и железных дорог Кыргызстан активно наращивает свои возможности в области логистической инфраструктуры. Среди крупных реализующихся проектов можно отметить строительство международного торгово-логистического центра «Атбашы» в Нарынской области на границе с Китаем, логистические комплексы «Батыр Логистик Центр», «Манас» в Чуйской области. В рамках проекта Экономический коридор Алматы-Бишкек (ЭКАБ) планируется строительство кыргызско-казахского индустриально торгово-логистического центра. Всего в стране на сегодня планируется строительство около 20 ТЛЦ международного уровня.

Кыргызстан очень заинтересован в диверсификации торговых и транспортных маршрутов и развитии центрально азиатской экономической интеграции для снижения чрезмерной зависимости от небольшого числа торговых партнеров и геополитических рисков.

Заключение

Исследования показывают, что развитие транспортных коридоров способствует экономическому росту на прилегающих к ним территориях. Расширение доступа к дорожной сети также позволит большему числу людей получить доступ к услугам образования, здравоохранения, занятости и экономическим возможностям, что внесет вклад в сокращение бедности.

Регион Центральной Азии (Казахстан, Кыргызстан, Таджикистан, Туркменистан, Узбекистан) в последние годы демонстрирует значительные темпы экономического роста, которые согласно Региональному Экономическом Обзору ЕБРР составили в среднем более 5% в период с 2022 по 2024 годы . Предполагается, что в 2025 году темпы экономического роста в Центральной Азии сохранятся на высоком уровне и составят 5,9%. Во многом это связано именно с повышением торговых потоков через регион. Центральная Азия в силу ряда объективных и субъективных факторов сегодня получила шанс стать своеобразным транспортным перекрестком Евразии, преодолев тем самым ключевую проблему в виде транспортного тупика и отдаленности от мировых рынков. Это также может на долгие годы стать основным драйвером для экономического роста стран Центральной Азии, привлекая международные инвестиции и повышая геополитическую значимость региона. Но для реализации этого потенциала, необходимо тесное сотрудничество и понимание политических элит, что конкуренция между странами за транзитные потоки не будет способствовать успеху, добиться цели можно только совместными усилиями.

Кошалиев Кадырали Амракулович

Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Стратегиялык демилгелер улуттук институтунун социалдык маселелер боюнча бөлүмүнүн башкы эксперти.

Главный эксперт отдела по социальным вопросам Национального института стратегических инициатив при Президенте Кыргызской Республики

Айкөлдүк-адамзаттык өнүгүүнүн жаңы модели

I. Жаңы замандын талаптары жана мүмкүнчүлүктөрү

Адамдын өзүн өзү таануусу, жан дүйнөнү байытуу, туура жүрүш-туруш тутунуу, нравалуулук, толеранттуулук, чынчылдык, акыйкаттуулук, зордук-зомбулуксуз бардык жандуу жана жансыз дүйнөгө сүйүү жана мээримдүүлүк менен мамиле кылуу -жаңы доордун талаптарына кирет.

Кыргыз өзүнүн айкөлдүгү, кең пейилдиги, меймандостугу менен өзгөлөргө үлгү болуп, ааламжердин бүтүндүгүн, табияттын жандуулугун кабылдап, ноосфералогиялык кубулуштарды терең түшүнгөн зээндүү, өзүнүн салттуу билимине эгедер, даанышман эл. Дүйнөлүк өнүгүүнүн күркүрөгөн күрөө тамырын кармаган, болочоктун куюнун сезген өзүнүн жөнөкөй, карапайымдыгы менен улуулугу улагалаш жүргөн Кыргыз эли бүгүн жаңы доордун талаптарына даяр.

Кыргыз табиятына жуурулушкан руханий жарык нурлуу дүйнөнүн бир өнүрү кадимки «Манас» жомогундагы кайыптар – башка астралдык жана менталдык-руханий ааламдын белгиси болуп, Манас айтуучу жана «Манасты» өзү менен алып жүрүүчү элдин аң-сезиминде тубаса, же генетикалык деңгээлге чейин орун алган ааламдык окуулардын архетиби, же Түпбашаттан калган белги сакталып калган.

“Манастан калган айкөлдүк - кыргыз мүнөзүн калыптандыруунун, эң башкы үлгүсү, дүйнө эли али толук тааный элек, кайталангыс, идеалдуу адам модели. Айкөлдүк - кыргыз элинин жалпы адамзаттын акыл казынасына тартуулаган, тагдыр өзгөртүүчү, тарых жаратуучу улуу белги. Дүйнөнү, ал турсун ааламды, айкөлдүк гана куткарат.”-деп жазылган “Улуттук дем-дүйнөлүк бийиктик уңгужолунда.

Айкөлдүк жол – ал ар бир адамдын жан дүйнөсүнүн арууланусу, тазалануусу, өзүн өзү таануусу, руханий кайра жаралуусу, коомдогу адилеттиктин орношу аркылуу динине, улутуна, жашаган өлкөсүнө карабай жалпы адамзаттын бирдиктүү руханий түшүнүккө келүүсү менен ишке ашырыла турган жаңы доордун улуу шайкештикке негизделген өнүгүү парадигмасы.

Коомдук өнүгүүнүн өзөктүү багытын туура аныктоодо эл – адам башкы байлык экендигин көңүл чордонунда бекем тутуу менен карама-каршылыктан кетип, улуу шайкештикте, тынчтыкта, бир туугандык сезимде бакубат жанаша жашоо

Айкөлдүк — новая модель развития человечества

I. Требования времени и возможности новой эпохи

Самопознание, духовное обогащение, нравственное поведение, этичность, толерантность, честность, справедливость, ненасильственное отношение ко всему живому и неживому — это требования нового времени.

Кыргызский народ с древности известен своей щедростью, великодушием, гостеприимством и глубокой мудростью. Он осознанно воспринимает целостность Вселенной и первозданность природы, обладает традиционными знаниями и способен чувствовать ноосферные явления. Народ, в чьём сознании — благодаря эпосу «Манас» — сохранились архетипы вселенских знаний, сегодня готов к новым вызовам эпохи.

Манас, как символ, несёт в себе черты сверхсознания, а манасчы хранит в генетической памяти универсальные знания, идущие от Истока.

үлгүсүн калыптандыруу- бүгүнкү доордун талабы болуп турат.

Адамзат - улутуна, динине, тилине, расасына жана жашаган өлкөсүнө карабай түбү бир, акыл-эстүү, дээр-сезимдүү, руханий көрөңгөлүү, жаратман, биосоциалдык жандуу тайпа.

Этностор биригип адамзат жалпылыгын түзөт. Дүйнөлөшүү процесси кыйма-чийме жолдор аркылуу жер бетинде жашаган улуттарды баардык жагынан тагдырлаш абалга алып келди. БУУнун Азык-түлүк программасы (WFP) жана башка уюмдардын маалыматы боюнча, күнүнө 20000ге жакын адам ачкачылык же ага байланыштуу себептерден (тамак-аш жетишсиздиги) көз жумат. Булардын ичинен 5 жашка чейинки балдардын өлүмү күн сайын 8000ден ашат. Бул маалыматка согуштан, ар кандай кырсыктардан улам каза болгондорду кошкондо огоэле көп адам өз ажалынан эмес, сырткы факторлордун таасири аркасында күн сайын жарык дүйнө менен коштошот.

Адам баласы жасалма карама-каршылыктарды өзү жаратып, аскердик максаттарүчүн эле 2024-жылы дүйнөлүк коргонуу чыгымдары 2.72 триллион доллардан ашкан. Өкүнүчтүүсү бул көрсөткүч азайбастан, тескерисинче көбөйүүдө. Эгерде бул каражат элдердин жыргалчылыгы үчүн жумшалганда бү¬гүн¬кү жашоо деңгээлибиз, өнүгүү багытыбыз таптакыр башкача болбойт беле! «Жаныбарлар дүйнөсүнүн ичинде ар дайым өзүн өзү өлтүрүп, тынбай кырып отурган Адамдан өт¬көн айбан бир да жырт¬кыч жаныбар жок» – деп Т. Жефферсон жазгандай адам бүгүн да бири бирин өлтүрүп, бирине бири үстөмдүк кылуу саясатын улантып жатканына күбө болуудабыз.

Демек биз айланабызда адам өлүмү менен коштолгон жашоо процессине кайдыгербиз, керек болсо адам баласы өзү себепкер...Жаңы кирип келген доордун талабына, өзгөчөлүгүнө жараша багыт тутунганыбызда жолубуз түздөлөт. Жаңы доордун түптүү негизин -илим, билим жана руханият түзөт.

Жаңы доордун желаргысы жүрүп, башкача айтканда, адамзаттын ички жан дүйнөсү жаңыланып, көнүмүш жашоо-турмуш башка нукка түшүү жолу менен, күндөн-күнгө болуп жаткан жаңылыктар, саамалыктар (саясий, илимий, маданий, руханий) инсанаттын жан-дүйнөсүн ойготуп, жашоону башка ченем деңгээлде кабылдоого турмуш өзү үйрөтүүдө. Биз аны АЙКӨЛДҮКТҮН айдыңына багыт алуу деп сыпаттап жатабыз.

Демек, жаңы доордун талаптарына ылайык жаңы адамдын калыптануусу ишке ашат. Жаңы доордун чен-өлчөмү мурунку доордукунан башкача: мезгил, мейкиндик чөйрөсү, дүйнө кабылдоо, мүнөз күтүү принципиалдуу өз¬гөрүүдө. Дүйнөнүн 9 абройлуу илимий борбору көп жылдык изилдөөлөрдөн кийин бирдей жыйынтыкка келишип, кванттык алмашуулардын арты менен жыштыктардын өзгөрүүсү ыкчамдай баштагандыгын айтышууда. Бул деген адам турмушунда жана жаратылыш мыйзамдарында көптөгөн күтүлбөгөн жаңылыктардын болушунан кабар берет.

Илимий изилдөөлөр көрсөткөндөй жаратылыш кубулуштары адамга, ал эми адамдын (адамзаттын) жамааттык аң сезиминдеги ар кандай оң-терс окуялар, аракеттер жаратылышка таасирин тийгизип турары аныкталып, “табияттын нерв системасы адамзат”- деген теория сунушталууда.

Азыркы дүйнөлүк цивилизациянын кан

Айкөлдүк — великодушие, ставшее основой национального характера, представляет собой уникальную и ещё не до конца осознанную модель идеального человека. «Айкөлдүк — дар кыргызского народа мировому человечеству, знак, способный изменить судьбу и творить историю. Только айкөлдүк способен спасти мир и даже Вселенную» — говорится в доктрине «Национальный дух — мировая высота».

Путь айкөлдүк — это очищение души, самопознание, духовное возрождение, справедливость и единение человечества вне зависимости от национальности, вероисповедания и страны. Это путь великой гармонии и новой парадигмы развития.

Истинное развитие общества начинается с признания человека главной ценностью. Это путь отказа от конфликтов, путь к устойчивому миру, согласию и братству.

Человечество — единое духовное сообщество, биосоциальная система, объединяющая народы вне различий по языку, расе или территории. Глобализация сблизила судьбы народов мира, но обострила проблемы. По данным ООН и других международных организаций, ежедневно от голода умирает около 20 000 человек, из них более 8 000 — дети до пяти лет. Если к этому прибавить погибших от войн и катастроф, масштаб трагедии становится глобальным.

Человечество само создаёт искусственные противоречия, и только на военные цели в 2024 году мировые оборонные расходы превысили 2,72 триллиона долларов. Представим, если бы эти средства пошли на блага народов — как бы изменился наш мир в лучшую сторону! «Нет зверя более жестокого, чем человек, убивающий себе подобных», — писал Т. Джефферсон. Мы и сегодня продолжаем путь разрушения.

Следовательно, необходимо пересмотреть ценности. Новую эпоху должны определять наука, знания и духовность. Сегодня происходят глубокие изменения, требующие от человечества духовного обновления. Это и есть путь Айкөлдүк.

Значит, в соответствии с требованиями новой эпохи будет происходить формирование нового человека. Параметры новой эпохи отличаются от прежней: время, пространственная среда, мировосприятие, характер ожиданий — всё это принципиально меняется. Девять авторитетных научных центров мира, проведя многолетние исследования, пришли к единому выводу, что благодаря квантовым переходам процесс изменения частот начал ускоряться. Это означает, что в жизни человека и в законах природы будут происходить многочисленные неожиданные новшества. Коллективное сознание влияет на природные процессы, что подтверждается современными теориями: «нервная система планеты

жолунда бараткан адам баласы материалдык дүйнө, илим-техника – физикалык аалам менен шартталган бакыт түшүнүгүнүн артынан куугандыктан, адамдын ички мамырчылык менен жыргалга негизделген жеке өз ааламынан ажырап-алыстоосу күч алды. Технократиянын жемиши болгон “жасалма интеллект” түбү барып адамдын өзүн кооптуу кырдаалга кептебесе болгону.

«Ааламды таанысаң келсе өзүңө үңүл» дегендей адам насилиндеги руханий байлык өнүгүүгө өбөлгө болгондо, билим менен тарбия ажырагыс бирге жүргүзүлгөндө гана (“Илимден адеп улук”) адамзат жашоосунда аруулук, ак дилдик, тынчтык, биримдик болот. Ошондо анан атып, камап убара тартпай эле кылмыштуулук, коррупция өзүнөн өзү азайат. КЫРГЫЗ – деген улуу наамдын наркын, баркын, салтын терең түшүнүп, улут дили, тили, ишеними бирдей баалуу экендигин сезе билсек, жалпы дүйнөлөшүү агымына өзүбүздүн улуттук идентүүлүгүбүздү сактап, руханий жүзүбүз менен кирсек, жалпы адамзаттын күрдөөлдүү көчүндө өз озуйпабызды так аткарган болобуз.

Эң оболу байыркы аталардын алпейим таза, дүйнө кабылдоосун, жашоо үлгүсүн заманбап кайра калыптандыруу маселеси күн тартибинде турат. Жаңы доордун талабы бизди бири-бирибизге бир туугандай мамиле жасоого, алдабоого, арам иштерге барбоого, элдин мүлкүн урдабоого, ак эмгек менен жашоого, улуу-кичүү өз ордун билүүгө, сый-урмат, адепти сактоого, пейилди тарытпоого, бардык учурда сабырдуу, кечиримдүү болууга үндөйт. Анан да, руханий кайра жаралуу, илим-билимге умтулуу, каражатка үнөмчүл, ишке так болуу - ийгиликтин ачкычы экендигин эскертип, заманбап өзгөрүүлөргө чакырык таштайт.

Адамзат бурулуш жасабаса, өз жолун өзү буйт. Чоң-кичине дебестен бүгүнкү күндө дүйнөдө канча улут өмүр кечирип жаткан болсо, ал биздин көп түрдүүлүгүбүз, кайталангыс байлыгыбыз. Улуттук ой-тутумдар менен жалпы адамзаттык асыл идеялдарга негизделген айкөлдүк жолго чыгуу аркылуу- адам, үй бүлө, коом, улуттар, мамлекеттер масштабында системалуу иш аракеттер жалпылап колго алынса, албетте тынчтыкта, жыргалчылыкта бакубат өмүр кечирген Жараткандын керемет туундусу экенин адам баласы өз колу менен көрсөткөн болот.

II. Кыргыз элинин өзүн өзү таануусу

Кыргыз өз тегин, Манасын, дүйнөтаанымын, тарыхын, тилин, каада-салттарын, касиетин, руханий дөөлөттөрүн таануу аркылуу күчүнө кирет. Өзүн-өзү улут катары тааныган кыргыз эли дүйнөлөшүүнүн сыноосунан жана чоң мамлекеттердин үстөмдүгүнөн өзүн коргоп, коопсуздугун камсыздайт. Көөнө тарыхы бар кыргыз эли, дүйнө цивилизациясына жана руханий маданиятына кошкон салымы менен татыктуу орунга ээ. Кыргыз эли өзүн таануу аркылуу өзөктүк ролу өсүп, Кыргызстанда жашаган башка улуттарды өзүнүн тегерегине бириктире алат.

Маданият менен искусство – элдин жүрөгү болсо, илим менен билим - элдин мээси. Илимий-чыгармачыл интеллигенциянын жамааттык акыл-эс дараметине, саясий элитанын көрөгөчтүгүнө таянып Кыргызстанды кубаттуу, өнүккөн өлкөгө айлантууга болот.

«Дин менен саясат эскирди, илим менен руханияттын мезгили келди» – деп индиялык ойчул Ж. Нерунун айтканы бар. Бизде учур талабына — это человечество».

Современная цивилизация, гонясь за технократическим прогрессом, теряет связь с духовными истоками. Искусственный интеллект, несмотря на то, что облегчает человеческий труд, в то же время созданный без нравственных основ, может привести к кризису человечности. Только приоритет духовных ценностей, гармония знаний и воспитания могут дать человечеству шанс.

Как говорил мудрец: «Хочешь познать Вселенную — загляни внутрь себя». Возрождение духовности, приоритет честности, отказ от насилия, взаимоуважение, любовь и национальная идентичность — вот путь, ведущий к справедливому обществу.

II. Самопознание кыргызского народа

Кыргыз обретает силу через познание своих корней, Манаса, мировоззрения, истории, языка, обычаев, ценностей и духовных богатств. Осознав себя как нацию, кыргызский народ сможет защититься от вызовов глобализации и господства крупных держав, обеспечив свою безопасность. Народ кыргызов с древней историей занимает достойное место благодаря вкладу в мировую цивилизацию и духовную культуру. Через самопознание кыргызский народ укрепляет свою ключевую роль и способен объединить вокруг себя другие народы, проживающие в Кыргызстане.

Культура и искусство — это сердце народа, а наука и образование — его разум. Умная политика, коллективная мудрость интеллигенции — залог развития страны. Пришло время воспитания нового поколения интеллектуалов — духовных воинов.

Кыргызоведение — научная система, изучающая влияние кыргызского миропонимания на глобальные процессы. Национальные культуры формируют мировые ценности. Универсальные человеческие идеалы — это обобщение лучших достижений национальных традиций.

Может быть, именно кыргызскому народу суждено возродить высшие ценности, данные свыше. Манас, как феномен, упоминается и в Коране (сура Сад, 38:3), и в ведических писаниях. В санскрите «манас» означает разум, связующий дух и тело. Это сила мысли, энергия сознания. Так Айкөл Манас становится духовным автопортретом народа.

III. Наука, образование, духовность — факел будущего

На развитие человечества влияют:
- политическая активность;
- экономические рычаги;
- наука, технологии, инновации;
- образование и воспитание;
- духовные ценности;
- культура и искусство;

ылайык жоокер интеллигенциянын жаңы муунун тарбиялоо милдети турат.

Кыргыз тааным – Жаңы доордо кандайча кабыл алынып, адамзаттын ааламдашкан агымына кандайча таасир эте алат, жаңы тарых кандайча уланат деген соболдорго жооп издеген ар тараптуу илим-билим тутуму болуп эсептелип, келечеги кең интеллектуалдык жана руханий маселелерди өзүнө камтыйт.

Жалпы адамзаттык өнүгүүнүн тамыры улуттук мазмунда жатат. Руханий-материалдык баалуулуктар, ал тургай илимий ачылыштар да улуттук түрдө, мазмунда өнүгөт, көбөйөт жана жалпы адамзаттык баалуулуктардын казынасын байытат. Жалпысынан алганда «Адамзаттык баалуулук» деген шарттуу гана түшүнүк. Ал кылымдардан бери чогулган улуттук маданияттын, руханий байлыктын, билим тажрыйбалардын эң мыктыларынан иреттелип жыйналат.

Жараткандан адам үчүн ыроолонгон улуу, ыйык сапаттарды акча артынан түшүп, темир доордун тепсендисинде калтырбай жаңыча түс, күчтүү дымак менен бийик тепкичке кайрадан көтөрүү озуйпасы а балким чын эле байыркы Манастын эли- кыргызга буйругандыр. Анан калса анын жандырмагы ыйык Курандын 38- САД сүрөсүнүн, 3-аятында Манас феномени жөнүндө : ”Биз аларга чейинки канчалаган муундарды жок кылдык. Алар жалбарышты, бирок ал жардам берген жок, биз аларга Манасты жибергенде, качып кутулуп кете алышкан жок” -деген сөздөрдө катылгандай...Санскрит тилиндеги Ведалык ыйык жазууларда жана жалпы эле чыгыш элдеринин руханий-философиялык окууларында «Манас» сөзү жогорку акыл-эс, рух менен денени байланыштырган көпүрө, ой чабыттын ченемсиз күчү катары сыпатталат. Демек, Айкөл Манас түшүнүгү- кайрылып келип кыргыздын этноавтопортретин чагылдырып турат.

Адамзат көчүндө ар бир улуттун өз орду, жүзү, ролу бар. Биздин көп түрдүүлүгүбү-биздин кайталангыс байлыгыбыз жана күчүбүз! Демек, ар бир этностун адамзат цивилизациясына кошо турган милдет-миссиясы бар. Ошондон улам да кыргыз коомчулугунда акыркы жылдары көтөрүлүп келе жаткан “Манас-Эл аралык тынчтык миссиясы” аталышындагы элдик дипломатиянын алкагында ишке ашырыла турган демилгени азыркыдай аскердик аракеттер күчөп бараткан кооптуу заманда дүйнө коомчулугу менен бирге, саясатташтырбай, руханий нукта турмушка ашыруунун мааниси зор деген ойдомун.

III. Илим, билим, руханият-келечекке шам чырак!

Адамзат коомуна таасир этүүчү факторлор:

- саясий ишмердүүлүк;
- экономикалык рычагдар;
- илим, технология жана инновация;
- билим берүү жана тарбия;
- түптүү руханий баалуулуктар;
- маданият жана искусство
- эл аралык байланыш жана коммуникация
- элдик дипломатия
- диний ишенимдер;
- этникалык кызыкчылыктар;
- табияттын таасирлери;
- аскерий-согуштук таасир көрсөтүүлөр;
- чек-ара, жерге байланыштуу маселелер;
- чоң спорт.

- международные связи;
- народная дипломатия;
- религиозные верования;
- этнические интересы;
- воздействие природы;
- военные конфликты;
- территориальные вопросы;
- большой спорт.

Среди всех этих факторов приоритет сегодня — наука, знания и духовность. Это соответствует менталитету кыргызов. Словесное наследие, эпос Манас, пословицы, народная педагогика — всё это богатство, которое нужно развивать. Необходимо придать духовное измерение политике и экономике. Там, где сбалансированы материальные и духовные основы, возможна устойчивость.

В мировой практике развитые страны добились больших успехов именно благодаря науке. Главные инвестиции должны направляться в науку, поскольку это в корне окупаемая и рентабельная сфера. В IV главе доктрины «Национальный дух-мировые высоты», особо подчёркивается важность уделения приоритетного внимания воспитанию, науке, образованию и культуре.

Как говорят: «Чтобы уничтожить народ, уничтожь его язык, историю и науку». Нам необходимо возрождение. XXI век требует кыргыза — открытого, обновлённого, вооружённого знаниями. Важно противостоять религиозному и политическому противостоянию, изменить потребительское отношение к природе, сделать акцент на нравственное воспитание. Именно поэтому нужно развивать духовные инициативы: форумы, праздники, памятники, (АК БАТА, БАКАЙ АТА) как знак пробуждения.

Для реализации доктрины «Национальный дух

Адамзат коомуна тынымсыз таасир этип турган жогорудагыдай бир канча факторлордун ичинен илим, билим, руханият маселесине басым жасоо азыркы доордун өктөм талабы экендиги чындык. Анан да бул багыт кыргыз табиятына төп келген түптүү баалуулуктар. Кыргыз элинин күчтүү жагы- руханий байлыкты жогору баалагандыгы! Терең маанилүү жолу улуулук философиясы, сөз менен курган мунара-Манасы, миңдеген макал -лакаптары, токсон түрлүү өнөрлөрү, элдик таалим-тарбиясы, наркы, каада-салты, тили, тарыхы, маданияты -кыргыз элинин башкалардан айрымалап турган кенчи жана эн белгиси!

Демек биз ошол күчтүү жагыбызды негиз тутуп, башка тармактарды да ага жалгаштыра жармакташтырып өнүктүрүүбүз шарт. Саясий-экономикалык ишмердүүлүктүн өзүн руханийлештирүү зарылдык! Коомдун руханий жана материалдык негиздери бекем болгон жерде, тең салмактуулук, шайкештиктик өкүм сүрүп, туура багыттагы туруктуу өнүгүү башталат.

Дүйнөлүк практикада өнүк¬көн өлкөлөр илим аркылуу гана ири ийгиликтерге жетишкен. Эң негизги инвестиция илимге салынышы керек, анткени ал түпкүлүгүндө өзүн ак¬тоочу рентабелдүү тармак. Уңгужолдун негизги багыттары аталышындагы IV главада так ушул таалим-тарбия, илим, билим жана маданиятка өзгөчө маани берүү керектиги жөнүндө баса белгиленет.

Эгемендик жылдарында Кыргызстандагы илим артка кетип жаткандыгы жашыруун эмес. Туруктуу өнүгүүгө багыт алган мамлекеттин эң негизги ачкычы эле илим, билимге басым жасоодон башталат. Илим-билим аркылуу тарыхыбыз, маданиятыбыз, экономикабыз керек болсо руханий-аруулук көрөңгөбүз өнүгөт жана кармалып турат.

“Бүтүндөй элди жок кылам десең тарыхын, тилин, маданиятын, илим-билимин жок кылсаң мамлекет менен кошо эли да жок болот” –деген айныгыс чындык да коом таануу жана этностордун өнүгүү жолун изилдеген илимий тармактар аркылуу эбак эле ачыкталган.

Кыргыздар табиятынан эле илим-билимге умтулган элдерден. Азыркы, XXI кылымдын кыргызы – алдыңкы илим жетишкендиктеринен кабары бар, жаңылануууга умтулган инсанат. Саясий кызыкчылыктардын, диний ишенимдердин тирешине жол бербөө, табиятка болгон керектөөчүлүк мамилени өзгөртүү, билим-тарбияга маани берүү, жарыша куралданууга каршы туруу үчүн руханий улуу табылгалардын жана жөрөлгөлөрдүн жолун бекемдөө абдан маанилүү жумуш. Акыркы жылдары элдик демилгелер менен руханий багыттагы Эл аралык форумдар уюштурулуп, “Ак Бата” күндөрү белгиленип, Бакай Атага арнап айкел орнотулуп ж.б ушул багыттагы иштердин жанданышын руханий кайра жаралуунун жакшы жышааны катары бааласак болот.

Учурда “Улуттук дем-дүйнөлүк бийиктик” Уңгужолун турмушка ашыруу үчүн илимий-турмуштук негизи бар, руханий багыттагы төмөнкүдөй кадамдарды батыл жасообуз шарт:

КРнын Президенттинин руханий-идеологиялык багыттагы Жарлыктарын ыраатту турмушка ашыруу;

-Жалпыга билим берүү стандартын иштеп чыгууда адам таануу, кыргыз таануу маселелерине маани берүү, “Адам жана коом”, “Адеп” сабактарын тереңдетип окутуу, ЖОЖдордо адистик менен кошо — мировая высота» необходимы следующие шаги:

• последовательно реализовать Указы Президента КР по духовному развитию;

• углубить преподавание предметов «Человек и общество», «Адеп сабагы» в школах;

• определить новый статус Национальной академии наук «Манас», расширив её цели и задачи, и утвердить новое название как «МАНАС» – Международная национальная академия науки, образования и духовности.

• систематизировать и развивать направления Человековедение, Манасоведение, Кыргызстановедение, Космология на научной основе;

• укрепить международные связи с народами, имеющими кыргызские корни.

IV. Ожидаемый результат

В результате этих наших усилий будет определён стратегический ориентир для духовно-экономического сбалансированного развития Кыргызской Республики, а её авторитет на международной арене возрастёт. Всё более очевидным становится, что жизнь в соответствии с внутренними природными законами Великой Силы, создавшей и упорядочившей единый миропорядок, Вселенную, Землю, человечество, живое и неживое, видимое и невидимое, а также путь очищения и возвышения — это единственная возможность выхода из нынешнего мирового духовного кризиса, обретения единства человечеством и обеспечения благополучной жизни.

В настоящее время идёт трёхступенчатый процесс: очищение — объединение — развитие. Мы, кыргызский народ, придём к национальному единству через самопознание, возвышение и духовное очищение. В осуществлении этой масштабной задачи раскрывается колоссальное значение феномена

адам болууга даярдоо;

-Манас Улуттук илимдер академиясынын статусун аныктап, максат-милдеттерин кеңейтүү менен жаңы аталышын "МАНАС"-Эл аралык илим, билим жана руханият Улуттук академиясы катары калыптандыруу;

(Анткени, илим, билим, руханият маселеси мамлекеттердин чек араларына баш ийбеген, Манас феномени менен түздөн түз байланышы бар терең түшүнүктөр.)

-Аалам таануу, Адам таануу, Манас таануу, Кыргыз таануу багытындагы иштерди илимий негизде ыраатка салуу, анын ишке ашыруу методологиясын иштеп чыгуу жана кыргыз тектүү элдер менен Эл аралык байланышты чыңдоо талап кылынат.

IV. КҮТҮЛГӨН НАТЫЙЖА

Бул аракетибиздин жыйынтыгы менен Кыргыз Республикасынын руханий-экономикалык тең салмактуу өнүгүүсүнүн стратегиялык үлгү тутар багыты аныкталып, Эл аралык аренада кадыр-баркы өсөт. Бирдиктүү дүйнөтүзүлүштү, аалам-жерди, адамзатты, жандуу-жансыз, көзгө көрүнгөн жана көрүнбөгөн дүйнөнү жараткан жана жөндөп турган Улуу күчтүн ички табигый мыйзамдарына жараша жашоого, тазаланууга, арууланууга багыт алуу - азыркы дүйнөлүк руханий кризистен чыгуунун жана адамзаттын бир бүтүндүккө келүүсүнүн жана бакубат жашоосунун бирден бир мүмкүнчүлүгү экендиги барган сайын аныкталат.

Азыр тазалануу-биригүү-өнүгүү деген үч тепкичтүү процесс жүрүүдө. Биз кыргыз эли өзүбүздү таануу, арууланув, руханий тазалануу аркылуу улуттук биримдикке келебиз. Ушул опол тоодой ишти турмушка ашырууда Манас феноменинин эбегейсиз зор мааниси ачыкталат. Ушул жол аркылуу дүйнө элдери менен ынтымакта, бир туугандык сезимде өнөктөш, шериктеш, тагдырлаш маанайда өмүр кечирүү үлгүсүн көрсөтөбүз. Дүйнөлүк деңгээлде руханий жол менен табигый интеграция- биригүү, бүтүндөлүү (Единение) процесси ийгиликтүү ишке ашат.

V. КОРУТУНДУ

Биз кыргыздар, түпбашаттан келе жаткан уңгужолубузга түшкөндө гана учурда күн санап жукарып бараткан руханий багыттагы адеп-ыйман, уят-абийир, сый-урмат, ар-намыс, ынтымак, биримдик маселелерин ордуна келтире алабыз. Бабалардан келе жаткан баалуулуктар – Эл, Жер, Мекен; Манас, Тил, Боз Үй; Ак Калпак, Ак Элечек, Комуз; Улуттук мүнөз, Тарых, Салт бизди Улуу журт катары бириктирип турат.

Жыйынтыктап айтканда ТҮРКСОЙ, РОССОТРУДНИЧЕСТВО сыяктуу ушул макалада көтөрүлгөн кыргыз элинин салттуу баалуулуктарына таянып, дүйнөлүк деңгээлде туруктуу иш жүргүзгөн "АЙКӨЛ МАНАС МАЖИЛИСИ", же "КЫРГЫЗ КЫЗМАТТАШТЫГЫ" структураларын түптөө маселесин турмуш өзү талап кылууда.

Айкөлдүктүн идеялык платформасы-Уңгу ишеним-бир Жараткан улуу күч! Аалам-жер-адамзат –бөлүп алгыс бир бүтүндүк! Манас күчү -биригүү! Өнүгүүнүн таянычы-руханий жана материалдык байлыктын тең салмагы! Турмуш туткасы- адилеттик! Жалпы адамзат- бир тууган! Жер шаары-жалпыбыздын үйүбүз! Дүйнөтүзүлүш - улуу шайкештиктен турат! Манастан калган Айкөлдүк чындап күчүнө киргенде, түркөйлүккө орун калбайт!

Манаса. Именно этим путём мы покажем пример того, как можно жить с народами мира в согласии, братском чувстве, партнёрстве, солидарности и единстве судьбы. На мировом уровне духовным путём будет успешно реализован процесс природной интеграции — объединения, целостности (Единения)

V. Заключение

Лишь став на путь своих предков, кыргызский народ сможет восстановить утраченные духовные ориентиры: совесть, честь, стыд, уважение, единство. Главные ценности — это Народ, Земля, Родина; Манас, Язык, Боз Үй; Ак Калпак, Ак Элечек, Комуз; Национальный характер, История, Традиции.

В заключение — настало время создать Международную духовную структуру «АЙКӨЛ МАНАС МАЖИЛИСИ», Кыргызкызматташтыгы (Кыргызсотрудничество) подобную ТЮРКСОЙ или РОССОТРУДНИЧЕСТВО, для продвижения национальных ценностей на мировом уровне.

Идейная платформа Айкөлдүк:

• вера — Единый Творец;

• мироздание — единая система «Небо — Земля — Человек»;

• сила Манаса — Единение;

• основа развития — баланс духовного и материального;

• основа жизни — справедливость;

• все люди — братья;

• планета Земля — наш общий дом;

• мироздание построено на Великой Гармонии.

Когда Айкөлдүк обретёт настоящую силу, злости и жестокости не останется места.

Момунбеков Бексултан Станбекович

Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Стратегиялык демилгелер улуттук институтунун аналитика жана координация бөлүмүнүн башкы эксперти (Саясат илимдеринин кандидаты илимий даражасына талапкер)

Главный эксперт отдела аналитики и координационной работы Национального института стратегических инициатив при Президенте Кыргызской Республики (Соискатель ученой степени кандидата политических наук)

Кыргызстан жана араб дүйнөсү: Достуктун жана кызматташтыктын жаңы горизонттору

Кыргыз Республикасы акыркы жылдары араб дүйнөсү менен тарыхый, маданий жана диний байланыштарга, ошондой эле экономикалык кызыкчылыктарга таянуу менен мамилелерди активдүү өнүктүрүүдө. Бул мамилелер Кыргыз Республикасынын геосаясий абалын жана араб өлкөлөрүнүн, айрыкча Перс булуңунун мамлекеттеринин экономикалык потенциалын эске алганда стратегиялык мааниге ээ. Аналитикалык баяндамада Кыргыз Республикасынын араб дүйнөсү менен болгон мамилелеринин учурдагы абалы, кызматташтыктын негизги багыттары, чакырыктар жана келечектер аныкталат, ошондой эле аларды мындан ары чыңдоо боюнча сунуштар берилет. Кыргыз Республикасынын араб дүйнөсү менен болгон мамилелери исламдын жалпы мурасына жана Улуу Жибек жолу аркылуу соода байланыштарына негизделген терең тарыхый тамырларга ээ. VIII-X кылымдар аралыгында кыргыз уруулары тарабынан кабыл алынган ислам Кыргыз Республикасын араб дүйнөсү менен байланыштырган маданий иденттүүлүктүн маанилүү элементи болуп калды. Ош облусундагы араб жоокерлери-шахиддер коюлган Шах-Вазиль мавзолейи алгачкы байланыштардын күбөсү болуп саналат жана диний туризмди өнүктүрүү үчүн потенциалдуу объект болуп кала берет. Заманбап мамилелер Кыргызстан эгемендүүлүккө ээ болгондон кийин, 1991-жылы калыптана баштаган. Сауд Арабиясы Кыргыз Республикасынын эгемендүүлүгүн 1991-жылдын 30-декабрында тааныган биринчи араб өлкөлөрүнүн бири болгон. Бул экономикалык, маданий жана гуманитардык чөйрөлөрдү камтыган мындан аркы кызматташтык үчүн негиз түздү.

Дипломатиялык байланыштар

Акыркы жылдары Кыргыз Республикасы араб өлкөлөрү менен өз ара аракеттенүүнү, айрыкча «Борбордук Азия – Перс булуңунун араб мамлекеттеринин кызматташтык кеңеши» (ПБАМКК)

Кыргызстан и арабский мир: Новые горизонты дружбы и сотрудничества

Кыргызская Республика, в последние годы активно развивает отношения с арабским миром, опираясь на исторические, культурные и религиозные связи, а также экономические интересы. Эти отношения имеют стратегическое значение, учитывая геополитическое положение Кыргызской Республики и экономический потенциал арабских стран, особенно государств Персидского залива. Аналитическая записка выявляет текущее состояние отношений Кыргызской Республики с арабским миром, ключевые направления сотрудничества, вызовы и перспективы, а также предлагает рекомендации для их дальнейшего укрепления.

Отношения Кыргызской Республики с арабским миром имеют глубокие исторические корни, основанные на общем наследии ислама и торговых связях через Великий Шелковый путь. Ислам, принятый кыргызскими племенами в период с VIII по X века, стал важным элементом культурной идентичности, связывающим Кыргызскую Республику с арабским миром. Мавзолей Шах-Вазиль в Ошской области, где захоронены арабские воины-шахиды, является свидетельством ранних контактов и остается потенциальным объектом для развития религиозного туризма.

Современные отношения начали формироваться после обретения Кыргызстаном независимости в 1991 году. Саудовская Аравия стала одной из первых арабских стран, признавших суверенитет Кыргызской Республики 30 декабря 1991 года. Это заложило основу для дальнейшего сотрудничества, которое охватывает экономическую, культурную и гуманитарную сферы.

Дипломатические связи

В последние годы Кыргызская Республика значительно активизировала взаимодействие с арабскими странами, особенно через форматы регионального сотрудничества, такие как

сыяктуу аймактык кызматташтык форматтары аркылуу кыйла активдештирди. 2024-жылы Кыргыз Республикасынын тышкы иштер министри Жээнбек Кулубаев Ташкентте өткөн жолугушууда саясий, соода-экономикалык, инвестициялык жана маданий-гуманитардык тармактардагы кызматташтыктын артыкчылыктарын белгиледи. 2023-жылы Жидда шаарында өткөн «Борбордук Азия – ПБАМКК» биринчи саммити сыяктуу саммиттерге Кыргыз Республикасынын катышуусу аймактар аралык байланыштарды чыңдоого умтулууну көрсөтөт. Сауд Арабиясы менен болгон мамилелер өзгөчө орунду ээлейт. 2022-жылы дипломатиялык мамилелердин 30 жылдыгы белгиленип, анын алкагында кыргыз-араб өкмөттөр аралык комиссиясынын жыйыны жана бизнес-форуму сыяктуу иш-чараларды өткөрүү пландаштырылган. Мындан тышкары, түз аба каттамдарын ачуу маселеси талкууланууда, бул туристтик агымдын жана товар жүгүртүүнүн көбөйүшүнө өбөлгө түзүшү мүмкүн.

Экономикалык кызматташтык

Араб өлкөлөрү менен экономикалык өз ара аракеттенүү инвестицияларды тартууга, туризмди өнүктүрүүгө жана инфраструктуралык долбоорлорду ишке ашырууга багытталган. Сауд өнүктүрүү фонду Кыргызстанда саламаттыкты сактоо, билим берүү жана жол инфраструктурасы тармактарындагы долбоорлорду каржылайт. Мисалы, Бириккен Араб Эмираттары менен биргелешкен «Абу-Даби Кыргыз Инвестмент» холдинг компаниясы инвестициялык демилгелерди ишке ашырууга багытталган. Катар дагы соода-экономикалык мамилелерди өнүктүрүүгө кызыкдар, бул экономика министрлигинин деңгээлинде талкууланган. Кыргызстандын БАЭге негизги экспорттук товары алтын болгон. Башка араб өлкөлөрү кыргыз товарларын олуттуу импорттоочусу катары айтылган эмес. Кыргызстандын 2024-жылдагы жалпы экспорту 3,8 миллиард долларды түздү, анын ичинен араб өлкөлөрүнө, болжолу менен, 0,1% дан азыраак туура келет (БАЭ боюнча маалыматтарга ылайк). Кыргыз Республикасы менен араб өлкөлөрүнүн ортосундагы товар жүгүртүүсү салыштырмалуу аз, бирок өсүү потенциалы бар. Мисалы, Кыргызстандын айыл чарба продукциясын (эт, бал, жаңгак) Перс булуңундагы өлкөлөрдүн рынокторуна экспортун көбөйтүү келечектүү багыт болушу мүмкүн, анткени экологиялык таза азыктарга суроо-талап жогору.

Туризм

Туризм кызматташтыктын эң динамикалуу өнүгүп жаткан тармактарынын бири болуп саналат. COVID-19 пандемиясына чейин Кыргыз Республикасы менен Сауд Арабиясынын ортосунда туристтик агымдардын өсүшү байкалган, буга маданий жана диний байланыштар өбөлгө түзгөн. Президент Садыр Жапаров 2023-жылы Сауд Арабиясына болгон иш сапарында Кыргыз Республикасынын транспорттук жана энергетикалык инфраструктурасына инвестиция тартуу аркылуу Улуу Жибек жолун жандандырууну сунуштаган, бул араб өлкөлөрүнөн туристтерди тарта алат.

Стратегический диалог «Центральная Азия – Совет сотрудничества арабских государств Персидского залива» (ССАГПЗ). В 2024 году министр иностранных дел Кыргызской Республики Жээнбек Кулубаев на встрече в Ташкенте подчеркнул приоритеты сотрудничества в политической, торгово-экономической, инвестиционной и культурно-гуманитарной сферах. Участие Кыргызской Республики в таких саммитах, как первый саммит «Центральная Азия – ССАГПЗ» в Джидде в 2023 году, демонстрирует стремление к укреплению межрегиональных связей.

Особое место занимают отношения с Саудовской Аравией. В 2022 году отмечалось 30-летие дипломатических отношений, в рамках которого планировались мероприятия, такие как заседание кыргызско-арабской межправительственной комиссии и бизнес-форум. Кроме того, обсуждаются вопросы открытия прямого авиасообщения, что может способствовать увеличению туристического потока и товарооборота.

Экономическое сотрудничество

Экономическое взаимодействие с арабскими странами сосредоточено на привлечении инвестиций, развитии туризма и реализации инфраструктурных проектов. Саудовский фонд развития финансирует проекты в Кыргызстане в сферах здравоохранения, образования и дорожной инфраструктуры. Например, совместная холдинговая компания «Абу-Даби Кыргыз Инвестмент» с ОАЭ направлена на реализацию инвестиционных инициатив. Катар также проявляет интерес к развитию торгово-экономических отношений, что обсуждалось на уровне министерств экономики.

Основной экспортной статьей Кыргызстана в ОАЭ было золото. Другие арабские страны не упоминаются в качестве значимых импортеров кыргызских товаров. Общий экспорт Кыргызстана в 2024 году составил $3,8 млрд, из которых на арабские страны, вероятно, приходится менее 0,1% (основываясь на данных по ОАЭ)

Товарооборот между Кыргызской Республикой и арабскими странами остается относительно скромным, но имеет потенциал роста. Например, увеличение экспорта кыргызской сельскохозяйственной продукции (мясо, мед, орехи) на рынки стран Персидского залива может стать перспективным направлением, учитывая высокий спрос на экологически чистые продукты.

Туризм

Туризм является одной из наиболее динамично развивающихся сфер сотрудничества. До пандемии COVID-19 наблюдался рост туристических потоков между Кыргызской Республикой и Саудовской Аравией, чему способствовали культурные и религиозные связи. Президент Садыр Жапаров в 2023 году во время визита в Саудовскую Аравию предложил возродить Великий Шелковый путь через инвестиции в транспортную и энергетическую инфраструктуру Кыргызской Республики, что могло бы привлечь туристов из арабских стран. Кроме того,

Мындан тышкары, 2019-жылы Сауд Арабиясында өткөн «Көчмөндөр ааламы» фестивалы этникалык оюндарды өткөрүү аркылуу маданий алмашуунун мүмкүнчүлүгүн көрсөттү.

Маданий-гуманитардык кызматташтык

Маданий байланыштар фестивалдар жана конференциялар сыяктуу биргелешкен иш-чаралар аркылуу чыңдалат. 2022-жылы Бишкекте араб өлкөлөрү менен кызматташуунун келечегине арналган конференция болуп өтүп, анда жалпы тарыхый баалуулуктардын маанилүүлүгү баса белгиленди. 2023-жылы Кыргыз Республикасынын жана Сауд Арабиясынын маданият министрликтери Бишкекте маданий борбор курууну талкуулашты. Бул маданий байланыштардын тереңдешинин символу боло алат. Диний аспект да маанилүү ролду ойнойт. Президент Жапаровдун 2023-жылы Меккеге жана Мединага кичи ажылыкка (умра) барышы араб дүйнөсү менен руханий байланыштарды бекемдеди. Бирок, Кыргыз Республикасындагы динчилдиктин өсүшү диний экстремизмдин потенциалдуу коркунучуна байланыштуу тынчсызданууну жаратууда, бул жаатта кызматташууга тең салмактуу мамиле жасоону талап кылат.

Чакырыктар жана көйгөйлөр

Экономикалык асимметрия: Араб өлкөлөрү, айрыкча Перс булуңунун мамлекеттери, Кыргыз Республикасына караганда кыйла чоң финансылык ресурстарга ээ. Бул тең укуксуз экономикалык мамилелердин тобокелдигин жаратат, анда Кыргыз Республикасы өз экономикасын туруктуу өнүктүрбөстөн, тышкы инвестициялардан көз каранды болуп калышы мүмкүн. Геосаясий тобокелдиктер: Кыргыз Республикасы Россия жана Кытай сыяктуу ири державалардын таасир этүү аймагында жайгашкан, бул анын араб өлкөлөрү менен болгон мамилелеринде маневр жасоо мүмкүнчүлүгүн чектей алат. Мисалы, Кытай Борбордук Азияны стратегиялык аймак катары карайт, бул таасир этүү үчүн атаандаштыкты жаратышы мүмкүн. Маданий айырмачылыктар: Жалпы диний баалуулуктарга карабастан, көчмөн маданиятынын каада-салттарын сактаган кыргыз коому менен араб өлкөлөрүнүн ортосундагы маданий айырмачылыктар кызматташтыктын айрым аспектилерине интеграциялоону кыйындатышы мүмкүн.

Өнүгүүнүн келечеги

Инфраструктурага инвестициялар: Араб өлкөлөрү Кыргыз Республикасынын транспорттук жана энергетикалык инфраструктурасын өнүктүрүүдө негизги өнөктөш боло алат. Бул Улуу Жибек жолун жандандыруу боюнча демилгелерди колдойт. Мисалы, араб фонддорунун катышуусу менен «Кытай – Кыргызстан – Өзбекстан» темир жолун курууга инвестиция салуу аймактык байланышты күчөтмөк. Туризм жана маданий алмашуу: Диний жана экотуризмди өнүктүрүү, анын ичинде Шах-Вазиль күмбөзү сыяктуу тарыхый жерлерге баруу жана Бүткүл дүйнөлүк көчмөндөр оюндары сыяктуу биргелешкен маданий иш-чараларды

фестиваль «Вселенная кочевников» в Саудовской Аравии в 2019 году продемонстрировал потенциал культурного обмена через проведение этнических игр.

Культурно-гуманитарное сотрудничество

Культурные связи укрепляются через совместные мероприятия, такие как фестивали и конференции. В 2022 году в Бишкеке прошла конференция, посвященная перспективам сотрудничества с арабскими странами, где подчеркивалась важность общих исторических ценностей. В 2023 году министерства культуры Кыргызской Республики и Саудовской Аравии обсуждали строительство культурного центра в Бишкеке, что могло бы стать символом углубления культурных связей.

Религиозный аспект также играет важную роль. Посещение президентом Жапаровым Мекки и Медины в 2023 году для совершения малого хаджа (умры) укрепило духовные связи с арабским миром. Однако рост религиозности в Кыргызской Республики вызывает озабоченность в контексте потенциального религиозного экстремизма, что требует сбалансированного подхода к сотрудничеству в этой сфере.

Вызовы и проблемы

Экономическая асимметрия: Арабские страны, особенно государства Персидского залива, обладают значительно большими финансовыми ресурсами, чем Кыргызская Республика. Это создает риск неравноправных экономических отношений, где Кыргызская Республика может стать зависимым от внешних инвестиций без устойчивого развития собственной экономики.

Геополитические риски: Кыргызская Республика находится в зоне влияния крупных держав, таких как Россия и Китай, что может ограничивать его маневренность в отношениях с арабскими странами. Например, Китай рассматривает Центральную Азию как стратегический регион, что может создавать конкуренцию за влияние.

Культурные различия: Несмотря на общие религиозные ценности, культурные различия между кыргызским обществом, сохраняющим традиции кочевой культуры, и арабскими странами могут затруднять интеграцию в некоторых аспектах сотрудничества.

Перспективы развития

Инвестиции в инфраструктуру: Арабские страны могут стать ключевыми партнерами в развитии транспортной и энергетической инфраструктуры Кыргызской Республики, что поддержит инициативы по возрождению Великого Шелкового пути. Например, инвестиции в строительство железной дороги «Китай – Кыргызстан – Узбекистан» с участием арабских фондов могли бы усилить региональную связанность.

Туризм и культурный обмен: Развитие религиозного и экотуризма, включая посещение исторических мест, таких как мавзолей Шах-Вазиль, и проведение совместных культурных мероприятий, таких как Всемирные игры кочевников, может

өткөрүү байланыштарды бекемдей алат. Айыл чарба продукциясын экспорттоо: Кыргыз Республикасы араб өлкөлөрүнүн базарларына экологиялык таза продукцияны жеткирүүчү катары өзүн көрсөтө алат, анда органикалык продукцияга суроо-талап өсүүдө. Билим берүү жана илим: Билим берүү тармагындагы кызматташтык, анын ичинде студенттерди алмашуу жана биргелешкен илимий борборлорду түзүү билим жана технологияларды өткөрүп берүүгө өбөлгө түзөт.

Корутунду

Кыргыз Республикасынын араб дүйнөсү менен болгон мамилелери тарыхый, диний жана экономикалык байланыштарга негизделген олуттуу потенциалга ээ. Бирок, алардын ийгиликтүү өнүгүшү үчүн экономикалык асимметрияларды, геосаясий тобокелдиктерди жана ички чакырыктарды эске алган тең салмактуу мамилени талап кылат. Айтылган сунуштарды ишке ашыруу Кыргыз Республикасына, араб дүйнөсүндөгү позициясын бекемдөөгө, туруктуу өнүгүүгө жана аймактык стабилдүүлүккө көмөктөшүүгө мүмкүндүк берет.

Сунуштар

Институционалдык механизмдерди бекемдөө: Үзгүлтүксүз диалогду жана макулдашууларды ишке ашырууну камсыз кылуу үчүн араб өлкөлөрү менен биргелешкен өкмөттөр аралык комиссиялардын жана ишкер кеңештердин ишин активдештирүү керек. Мисалы, Сауд Арабиясы, БАЭ жана Катардын катышуусунда жыл сайын өткөрүлүүчү бизнес-форумдар инвесторлорду тарта алат.

Экономикалык кызматташтыкты диверсификациялоо: Чийки зат экспортуна жана тышкы инвестицияларга көз карандылыкты азайтуу үчүн айыл чарба продукциясынын жана жеңил өнөр жайдын экспортун өнүктүрүүгө басым жасоо зарыл.

Туризмди өнүктүрүү: Тарыхый жана диний объекттерди камтыган туристтик маршруттарды түзүү, ошондой эле араб өлкөлөрүнүн жарандары үчүн визалык жол-жоболорду жөнөкөйлөтүү туристтик агымды көбөйтүшү мүмкүн. Сауд Арабиясы жана БАЭ менен түз аба каттамдарын ачуу приоритет болушу керек.

Диний таасирди көзөмөлдөө: Бийликтер чет өлкөдөн каржыланган диний уюмдардын ишмердүүлүгүнө мониторинг жүргүзүүнү улантуулары керек, бул экстремизмдин тобокелдиктерин алдын алат. Бул жаатта араб өлкөлөрү менен кызматташуу ачык-айкын болушу жана светтик мамлекеттин принциптерине ылайык келиши керек. Араб өлкөлөрүнөн келген диний таасирдин күчөшү, айрыкча диний мекемелерди каржылоосу аркылуу күчөтүү бийликтерди кооптондурууда. Дин иштери боюнча мамлекеттик комиссиянын маалыматы боюнча, өлкөдөгү мечиттердин саны 1990-жылдагы 39дан 2024-жылга карата 3966га чейин көбөйдү. Бул радикалдашууну алдын алуу үчүн катуу көзөмөлдү талап кылат.

укрепить связи.

Экспорт сельскохозяйственной продукции: Кыргызская Республика может позиционировать себя как поставщик экологически чистых продуктов на рынки арабских стран, где растет спрос на органическую продукцию.

Образование и наука: Сотрудничество в сфере образования, включая обмен студентами и создание совместных научных центров, может способствовать передаче знаний и технологий.

Заключение

Отношения Кыргызской Республики с арабским миром обладают значительным потенциалом, основанным на исторических, религиозных и экономических связях. Однако для их успешного развития требуется сбалансированный подход, учитывающий экономические асимметрии, геополитические риски и внутренние вызовы. Реализация предложенных рекомендаций позволит Кыргызской Республике укрепить свои позиции в арабском мире, способствуя устойчивому развитию и региональной стабильности.

Рекомендации

Укрепление институциональных механизмов: следует активизировать работу совместных межправительственных комиссий и деловых советов с арабскими странами, чтобы обеспечить регулярный диалог и реализацию договоренностей. Например, проведение ежегодных бизнес-форумов с участием Саудовской Аравии, ОАЭ и Катара может привлечь инвесторов.

Диверсификация экономического сотрудничества: Необходимо сосредоточиться на развитии экспорта сельскохозяйственной продукции и легкой промышленности, чтобы снизить зависимость от сырьевого экспорта и внешних инвестиций.

Развитие туризма: Создание туристических маршрутов, включающих исторические и религиозные объекты, а также упрощение визовых процедур для граждан арабских стран, может увеличить туристический поток. Открытие прямого авиасообщения с Саудовской Аравией и ОАЭ должно стать приоритетом.

Контроль религиозного влияния: Власти должны продолжать мониторинг деятельности религиозных организаций, финансируемых из-за рубежа, чтобы предотвратить риски экстремизма. Сотрудничество с арабскими странами в этой сфере должно быть прозрачным и соответствовать принципам светского государства. Увеличение религиозного влияния из арабских стран, особенно через финансирование религиозных учреждений, вызывает опасения властей. По данным Государственной комиссии по делам религий, число мечетей в стране выросло с 39 в 1990 году до 3966 к 2024 году. Это требует строгого контроля, чтобы предотвратить радикализацию.

Дыйканов Салморбек Карбозович

Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Стратегиялык демилгелер улуттук институтунун социалдык маселелер боюнча бөлүмүнүн эксперти, физика-математика илимдеринин кандидаты

Эксперт отдела по социальным вопросам Национального института стратегических инициатив при Президенте Кыргызской Республики, кандидат физико-математических наук

Жашыл куруу жөнүндө

I. Киришүү

Учурда жер жүзүндөгү адамзаттын күндөлүк жашоосунунда экологиялык маселелер күн тартибинде биринчи орунга чыкты.

Климаттын өзгөрүшүнүн терс кесепеттери – чөлгө айланышы, жердин суу басып кетиши, парник эффектиси, мөңгүлөрдүн эрүүсү, атмосферанын булганышы ж.б. дүйнөнүн бардык мамлекеттерине тиешелүү экендигин Кыргыз Республикасынын Президенти Садыр Жапаров Европа Кеңешинин төрагасы менен жолугушууда белгилеген. Ошондой эле, Президент экология жана жашыл экономика маселелери биздин мамлекеттик саясаттын негизги артыкчылыктарынын бири экендигин жарыялаган.

Бул аналитикалык макалада Кыргызстандын экономикалык саясатынын негизги багыттарынын бири болгон жашыл экономиканы – жашыл айыл чарбасын, жашыл шаарларды, жашыл өнөр жайды, кооз жашыл табиятты, абанын тазаланышын жана Жердин атмосферасына кошумча кычкылтектин бөлүнүшүн ишке ашыруу үчүн сунуштар берилген.

Учурда бош турган жерлерди жашылдандыруу боюнча сунушталган чаралар республикабыздын экономикалык өндүрүмдүүлүгүн арттырып, калктын жумуш менен камсыз болуусун жакшыртып, борборубуздун жашыл даңкын кайра кайтарып, өлкөнү жашылдандыруу аркылуу жагымдуулугун жогорулатууга жана көркөм келбетин көтөрүүгө багытталган.

Президентибиздин өлкөдө «Жашыл финансылык корпорация» форматында жашыл долбоорлорду каржылоонун улуттук механизмин түзүү боюнча активдүү иштер жүрүп жатат деген билдирүүсү бул сунуштардын керектүү экенин жана сөзсүз ишке ашырыларын далилдейт.

1. Тыт жана жибек курту

Совет мезгилинде биздин айылдарда – үй короолорунда, жол бою, бош жаткан жерлерде, колдоно албаган аянтчаларда тыт дарагы кеңири өстүрүлчү. Анын мөмөсү абдан даамдуу эле, айрыкча

О зеленом строительстве

В деловой повестке Земли эковопросы уже выходят на первый план.

Негативные последствия изменения климата (опустынивание, заболачивание, парниковый эффект, таяние ледников, загрязнение атмосферы Земли и др.) касаются всех стран мира – заявлял Президент Садыр Жапаров во время встречи с главой Европейского совета. Также президент объявил, что вопросы экологии и зеленой экономики являются одними из главных приоритетов нашей государственной политики.

В данной статье даны предложения, направленные на реализацию этого главного направления экономической политики нашего государства – зеленая экономика, зеленое сельское хозяйство, зеленые города, зеленая промышленность, красивая зеленая природа, очищение воздуха и дополнительное поступление кислорода в атмосферу Земли.

Описываются конкретные маршруты мероприятий по озеленению ныне пустующих земель нашей республики с последующим получением экономической отдачи, увеличением занятости населения, возрождением зеленой славы столицы и повышением привлекательности нашей республики.

Слова нашего Президента о том, что в Кыргызской Республике проводится активная работа по созданию национального механизма финансирования зеленых проектов в форме «Зеленой финансовой корпорации», вселяют уверенность, что предлагаемые мероприятия востребованы и будут реализованы.

1. В советское время в наших селах повсюду - в сельских дворах, вдоль дорог, на пустырях, на

балдар кара-кызгылт чоң жемиштерин жакшы көрүшчү.

Айыл тургундары тыттан кошумча киреше алышчу. Убакыт таап, алар жашыл бутактарды кесип, арабага жүктөп үйлөрүнө ташып келишчү. Үйдө жибек куртунун личинкалары тыттын жалбырактарын жеп, бара-бара өзүн жибек жип менен чулгап, коконго айланып калчу. Анан бул кокондор атайын кабыл алуу жайларына өткөрүлүп, ал жактан кайра иштетүүчү комбинаттарга жөнөтүлчү. Ал жерде кокондорду кайнатышып, атайын жабдуулар менен жибек жиптерди өндүрүшчү. Ал доордун изи катары азыркыга чейин «Киршелк» деген кыштактын аты сакталып калган.

Бир жолу Өзбекстанда болгонумда, жолдун эки капталына жайгашкан көп бутактуу тыттарды – негизги сабактары кесилгенден кийин түзүлгөн бутактуу бадалдарды көрдүм. Тыт – кургакчылыкка чыдамдуу өсүмдүк. Ал жол жээктериндеги арыктарда өз алдынча өсө берет, өзгөчө кам көрүүнү талап кылбайт. Жол боюнда орунду көп ээлебейт. Бирок көлөкө берет, салкындык тартуулайт, жол жээгиндеги абаны тазалайт. Бул дарактар жибек курту үчүн азык катары отургузулган.

Жибекчиликти жандандыруу максатында республиканын бардык аймактарында айылдардын чет жакасындагы жараксыз жерлерге жана жол жээктерине мыкты сорттогу тытты массалык түрдө отургузуп, аларды кароого алуу сунушталат. Ошондой эле кокон кайнатуучу жана жибек жибин өндүрүүчү заманбап техникалык жабдыктар менен жабдылган цехтерди уюштуруу керек.

2. Ишкананын аймагындагы жүзүмзар

Бир жолу Наманган облусундагы азык-түлүк базасынын аймагында болуп калдым. Ошол жерде ишкананын аймагын акыл менен пайдалангандыгына абдан суктандым – аллеялардын үстүнөн чоң-чоң жүзүмдөр салбырап турган галерея сыяктуу жайлар түзүлгөн экен. Бул жүзүмзарды ишкананын аймагында уюштурушкан.

неудобьях рос тутовник. Его ягоды были вкусны, дети особенно любили крупные темно-красные плоды.

Сельчане имели дополнительный доход от этого тутовника. Улучив время, они срезали зеленые ветки тутовника и, погрузив в телегу, везли домой. Где гусеницы шелкопряда, поедая листья и постепенно окутывая себя шелковой нитью, превращались в коконы. Эти коконы сдавались в специальные пункты, оттуда их отправляли на комбинат, где их варили, а затем специальные аппараты разматывая нить кокона наматывали ее на катушки. Так производили шелк. О том времени напоминает сохранившееся название поселка «Киршелк».

Будучи некогда в Узбекистане, видел, что повсюду вдоль дорог с обеих сторон растут тутовники, точнее многоветвистые кусты тутовника, образовавшиеся после срезки стволов. Тутовник довольно засухоустойчивое растение, растет само в придорожных кюветах, то есть, особого ухода не требуют. Вдоль дорог кусты тутовника практически места не занимают. Зато дают тень, прохладу, очищают придорожный воздух. Они высажены в качестве корма для шелкопряда.

Предлагается в целях возрождения отрасли шелкопрядства организовать массовые посадки лучших сортов и уход за ними тутовника на неудобьях вокруг айылов, вдоль дорог на территории всей страны. Организовать производство шелковых нитей с установкой аппаратов для варки коконов и разматывания-наматывания шелковых нитей.

2. Однажды, оказавшись на территории Наманганской областной продуктовой базы, меня восхитило разумное использование территории предприятия - его аллеи представляли собой высокие галереи с висячими сверху громадными гроздьями винограда. Получился виноградник на территории

Ишканалардын, кампалардын, оорукана, мектептердин аймактарына, бардык шаар-кыштактардын көчөлөрүнүн боюнда, климаттык шарттары ылайыктуу жерлерге жүзүм көчөттөрүн отургузуу керек.

Мындай иштер жергиликтүү микроклиматты жакшыртат, жайдын ысык күндөрүндө салкындык тартуулайт, адамдардын көзүнө көрк берет.

Мисалы, аймагы биздин өлкөгө караганда жети эсе кичирээк Арменияда жүзүм республиканын болгону он районунун биринде гана өсөт. Бирок ошол жерде алар атактуу армян коньягын жана шарабын өндүрө алышкан. Биз алардын, ошондой эле Өзбекстандын, Венгриянын, Молдованын тажрыйбасын колдонушубуз керек.

Сунуш: Биздин мурдагы калыптанып калган жүзүмчүлүктү кайрадан жандандыруу зарыл. Эсиңиздерге сала кетели, борборубузга жакын жайгашкан «Ала-Тоо» жана башка винсовхоздорду, алардын ширелерин жана шараптарын, ошондой эле белгилүү «Совет шампаны», «Кыргыз коньягын» эмне үчүн ордуна алып келсек болбосун.

3. Эркиндик бульвары жана эмендин уругу (желудь)

Баарыбыз Эркиндик бульварын жакшы көрөбүз жана сыймыктанабыз. Күз мезгили келгенде Эркиндик бульварында жана башка көчөлөрдө адамдар эмендин уругун тепсеп өтүп кетишет.

Окуучуларды күзүндө эмендин уругун терүүгө тартып, аларды атайын бөлүнгөн тилкелерге отургузууга болот. Мындай бульварларды жыл сайын борбордун башка райондоруна, ошондой эле өлкөбүздүн башка шаар-кыштактарына отургузуу сунушталат.

4. Жаңгак тууралуу сунуш

Ушундай эле сунуш жаңгакка да тиешелүү. Эмен да, жаңгак да өз алдынча өсө бере турган дарактар. Жөн гана нымдуулук бар жерге олтургузуп, алгачкы жылдары кароого алып койсо жетиштүү.

Кыргыз Республикасынын бардык аймактарына мыкты сорттогу жаңгактарды алып келип, аларды массалык түрдө отургузууну уюштуруу предприятия.

Нужно произвести посадки виноградников на территории предприятий, складов, больниц, школ, вдоль аллей и улиц всех городов и сел с благоприятным климатом.

Такие дела улучшат местный микроклимат, подарят прохладу в летнюю жару, будут радовать глаза людей.

К примеру, в Армении, по территории уступающей нашей раз в семь, виноград произрастает лишь в одном из десяти районов республики. Но, они сумели из него изготавливать знаменитый армянский коньяк и вина. Должно перенять их опыт, опыт Узбекистана, Венгрии, Молдавии.

Предложение — возродить наше былое виноградарство. Вспомним винсовхоз «Ала-Тоо» и другие близ нашей столицы, их соки и вина, вспомним наши знаменитые «Советское шампанское», «Кыргызский коньяк».

3. Все любят и гордятся бульваром Эркиндик. Каждую осень на бульваре Эркиндик и на других улицах прохожие топчут желуди.

Можно организовать школьников на осенний сбор желудей и высаживать их на выделенных участках. Ежегодно производить высадку таких бульваров в других частях столицы, других городах и селах республики.

4. Такое же предложение относительно ореш-ника.

И дуб, и орех произрастают сами. Требуется только неглубоко их закопать в землю, где есть влага.

Предлагается завозить лучшие сорта ореха грецкого и организовывать его массовые посадки на всей территории республики.

5. Также нужно завезти фундук. Фундук будет хорошо расти у нас. Есть примеры массовых посадок

сунуш кылынат.

5. Фундук (токой жаңгагы)

Ошондой эле фундукту алып келүү керек. Фундук биздин климатта жакшы өсөт. Энтузиасттар тарабынан фундукту массалык түрдө олтургузуунун ийгиликтүү мисалдары бар. Республиканын бардык аймактарында фундук өстүрүүнү пропагандалоо жана аны салтка айландыруу зарыл.

6. Табигый писта, бадам, жаңгак

Писта, бадам, жаңгак сыяктуу өсүмдүктөр өлкөбүздүн көптөгөн тоо этектеринде абдан жакшы өсөт.

Чүй, Фергана жана башка өрөөндөрдүн адырлуу аймактарына, дөңсөөлөрдүн жана тоолордун капталдарына ушул баалуу мөмө берүүчү бадалдарды жана дарактарды жыл сайын массалык түрдө отургузуу сунушталат. Бул иште эң маанилүү нерсе — жаш көчөттөрдү өз алдынча көктөп кеткенге чейин малдан коргоого алуу зарыл. Булар сууну көп талап кылбаган дарактардын түрлөрүнө кирет.

Ошондуктан, көчөттөр отургузулган жер тилкелерин жергиликтүү тургундарга бекитип берүү керек. Алар көчөттөрдү карап, коргоп, кийин андан киреше алышат. Болбосо, мындай колдонулбаган көптөгөн жерлер эч кандай пайдасыз бүгүн да бош жатат.

7. Кайың, тал, карагай, терек

Кайыңдын, талдын, карагайдын, теректин жана башка дарактардын жакшы сортторун колдоно албаган бош жерлерге, дарыялардын, суулардын, арыктар менен көлмөлөрдүн, суу сактагычтардын жээктерине, саздуу жерлерге – кыскасы өсө турган бардык жерлерге массалык түрдө отургузуу сунушталат.

8. Раппопорттун жашыл туннели жана Фетисовдун карагач токою

Улуу муундун өкүлдөрү Раппопорттун кең жашыл туннелинен өткөндөгү сезимди бүгүнкүгө чейин эстешет. Ал эми сырттан келгендер бул кол менен жаратылган кереметке андан да көп суктанган.

«Аллея негизинен күмүш теректен туруп, фундука энтузиастами.

Предлагается популяризировать и стимулировать посадки фундука по всей республике.

6. Природные фисташки, миндаль, орех будут отлично расти во многих предгорьях республики.

Предлагается организовать ежегодные массовые посадки этих ценных плодовых кустарников и деревьев на склонах холмов и гор вдоль всей Чуйской, Ферганской и других долин.

В этом деле самое главное – это охрана саженцев от скота и уход за молодыми саженцами до поры, пока они не подрастут и не окрепнут для самостоятельной жизни. Поэтому нужно распределить эти участки за местными жителями, которые будут охранять, ухаживать и получать доход. Ведь все равно пустуют и не дают отдачи эти неудобья.

7. Предлагается массово высаживать хорошие породы березы, ивы, сосны, тополя, других деревьев на пустующих землях, вдоль рек, речек, арыков, прудов, водоемов, на заболоченных землях, всюду, где они взрастут.

8. Старшее поколение прекрасно помнят восторг, когда проезжали в просторном зеленом туннеле Раппопорта, а приезжие удивлялись еще больше этому рукотворному чуду.

«Аллея состоит преимущественно из серебристого тополя, встречается и карагач. Зеленые насаждения располагаются плотно в два ряда по обе стороны дороги. Стволы деревьев внутреннего ряда естественным образом изогнуты и образуют тоннель».

«Карагачевая роща была заложена в апреле 1881 года, когда по приказанию начальника уезда в Пишпек были доставлены 12 мешков семян из далекого Андижана. Работами по лесонасаждению занимался

арасында карагач да бар. Жашыл отургузуулар эки катар болуп, жолдун эки тарабында жайгашкан. Ички катардагы дарактардын сөңгөктөрү табигый түрдө ийилгендиктен, узун жашыл туннель пайда болгон».

«Карагач токою 1881-жылдын апрелинде негизделген. Ошол кезде уезд башчысынын буйругу менен алыскы Анжияндан 12 кап уруктар Пишпекке жеткирилген. Токой отургузуу иштерин Крымдагы Никитск бакчачылык мектебин бүтүргөн Фетисов жетектеген. Жаш токой камыш баскан, саздуу жерлерде көтөрүлүп чыккан».

Раппопорттун аллеясын жана Фетисовдун каражыгач токоюн республиканын бардык аймактарында кайрадан жаратуу сунуш кылынат.

Бул үчүн сөзсүз эле терек же каражыгач эмес, чынар, жаңгак, тал, терек, карагай сыяктуу башка бактарды да олтургуза берсе болот.

9. Фрунзе шаарынын жашыл келбети жана жемиш бактары

Мурдагы Фрунзе шаары жашылга оронгон калаа эле. Бардык көчөлөрдүн арыктарында суу агып турчу. Арыктардын четине өсүп чыккан чөптөр менен гүлдөрдүн үстүнөн аарылар, ийнеликтер, көпөлөктөр тынбай учуп жүрүшчү. Шаар жүздөгөн мөмөлүү жана тикенектүү дарактардын түрлөрүнө бөлөнгөн болчу. Фрунзе ал кезде – ар бир көчөсү бири бирине окшобогон адеми, көркөм, таза шаар эле.

Мындай көрүнүштү кайра жандандыруу сунушталууда: алча, черешня, хурма, айва, шабдалы сыяктуу жемиш бактарын өлкөнүн бардык шаарлары менен кыштактарында көчөлөргө жана короолорго отургузуу керек.

Борбор калаада бул ишти ишке ашыруу үчүн эң оболу борбордук бөлүктөгү арыктарды тазалап, жаңы конуштарда арыктарды куруу талап кылынат.

Мындан тышкары, бул иштер жайкы ысыкта ичүүчү суунун тартыштыгы көйгөйүн чечүүгө да жардам берет. Себеби, шаар тургундары арыктарда суу жок болгондуктан, бак-дарактарды жана бакчаларды ичүүчү суу менен сугарууга мажбур болушууда.

10. Түштүктөгү суу менен камсыздоо жана жашыл аймактарды кеңейтүү

Бир жолу Кербенден Өзбекстан менен чектеш аймак аркылуу өтүп бара жатып, мурда түз кетчү жол эми тоого чыгып, айланып өтүп жатканын байкадым. Себеби мурдагы бош талаалар азыр жүгөрү, капуста, алма бактары өскөн жашыл тилкелерге айланыптыр. Бул жерлер бир кезде ижарага берилип, кийин Өзбекстанга өтүп кеткен экен. Ал эми биз тарапта болсо — кураган чөп, анда-санда жолуккан койлор.

Суусуз адырларда мындай бакчалар кантип сугарылат деген суроо жаралды. Анткени суу жок болсо, бул өсүмдүктөр дароо куурап калмак. Көп өтпөй чоң мордун учун көрдүм, андан агып чыккан суу чоң агым болуп, төмөн карай агып жатты. Албетте, бул мор биз тараптагы суудан тартылган экен.

Аталган аймактын жашоочулары эми бул бакчаларды таштап кетишпейт. Тескерисинче, алар тамырлап, кеңейип, көбөйө беришет.

Бизде дагы толтура бош жаткан дөңсөөлөр менен тоо капталдары бар. Эгер буларга суу жеткирилсе, бакча жана талааларга айлантса болот. Болгону суу морлорун жеткирүү керек, андан кийин дарыялардан келген суу өзүнөн-өзү агып келет.

Бирок, мындай чоң иштерди жергиликтүү

Алексей Михайлович Фетисов, закончивший в Крыму Никитское училище садоводства. Молодая роща поднялась среди заболоченных, поросших камышами пространств».

Предлагается воссоздавать знаменитую аллею Раппопорта и Карагачевую рощу Фетисова в несметном количестве во всех регионах республики.

Не обязательно тополь и карагач, но и чинар, орешник, ива, ель, сосна.

9. Город Фрунзе весь утопал в зелени. На всех улицах и переулках журчали арыки. Над поросшими травой и цветами арыками неустанно кружили пчелы и стрекозы. Море вишни, везде — на каждой улице, на каждой улочке.

Предлагается проводить высадки вишни, черешни, хурмы, айвы, персика и т.п. во дворах и улицах всех населенных пунктов республики.

В столице для этого необходимо очистить арыки в центральной части города и построить арычную систему в новых жилых массивах.

Вместе с этим заодно разрешится актуальная проблема с недостатком питьевой воды в летнюю жару, так как горожане вынуждены поливать огороды и зеленые насаждения водопроводной водой из-за отсутствия поливной воды.

10.Однажды, проезжая из Кербена вдоль границы с Республикой Узбекистан, обратил внимание на то, что дорога, раньше шедшая напрямую по равнине, теперь время от времени взбираясь в гору, объезжает освоенные зеленые массивы кукурузы, капусты, яблонь и т.п., некогда отданные в аренду, и затем уже перешедшие к Республике Узбекистан. А с нашей стороны — только высохшая трава да изредка встречающиеся отары овец. Меня заинтересовало, откуда у них берется вода для полива, ведь эти огороды и сады разбиты на безводных предгорьях. Если не поливать, то все сразу высохнет. И вот спустя некоторое время увидел конец внушительной трубы, из которой огромным потоком вытекала вода. Конечно, эта труба была проложена от нашей реки свыше.

Жители свои сады и огороды уже никогда не бросят, напротив, они пустили корни и будут только расширяться и множиться.

У нас пустуют огромнейшие площади холмов и склонов гор, которые можно сделать поливными и превратить их в сады и огороды. Нужно только провести к ним водоводы, и вода из рек самотеком будет поливать эту целину. Местным жителям такое не под силу. Поддержку в этом деле обязано оказать государство. В первую очередь это касается наших южных регионов, где острая нехватка поливной земли.

Если есть местные лидеры-авторитеты, то они возможно смогут организовать ашары. Но они есть не везде. Чтобы они появились, необходимо в айылах просто население превратить в Эл —

тургундар жалгыз колго ала албайт. Бул жаатта мамлекет колдоо көрсөтүүгө тийиш. Айрыкча бул маселе сугат жери жетишсиз болгон түштүк аймактар үчүн өтө маанилүү.

Эгерде жергиликтүү лидерлер, коомдук ишенимге ээ инсандар болсо, алар элди уюштуруп, ашар ыкмасын уюштуруп бере алышат. Бирок андай инсандар бардык эле айылдарда жок. Алар пайда болушу үчүн айылдагы жөнөкөй тургундарды Элге – өз команда башчылары менен уюшкан коомго айлантуу керек. Бул үчүн аймактарда кыргыз элинин коллективдик рухун сактап турган урууучулук (же аймактык) түзүлүштөрдү колдонууну сунуш кылабыз.

11. Түштүктөгү жаңгак токойлору жана байыркы табият

Мен дайыма республиканын түштүгүндөгү жаңгак токойлоруна, фисташка өскөн тоолоруна суктанам. Кээ бирлери булар өзүнөн-өзү чыккан дешет. Бирок менин ичимде аларды биздин ак көңүл ата-бабаларыбыз келечек муундар үчүн сүйүү менен отургузушкан деген ишеним отурат.

Бир табият тууралуу байыркы китепте (аты эсимде жок) иран географтары биздин жерди «Жердеги бейиш» деп аташкан экен, ал жерде “сүттүү ак дарыялар агат жана киселдүү жээктер көз жоосун алат”- деп жазышыптыр.

Эгер мифологиялык образдар көркөм каражат катары колдонулганын эске алсак, анда «сүттүү дарыялар» дегенибиз биздин ак көбүктүү тоо суулары (Ак- Суу, Кашка-Суу), ал эми «киселдүү жээктер» деген — бул суулардын жээктерин каптаган калың бүлдүркөн жана ар кандай мөмө-жемиш бадалдары.

Атам менен апамдын айтымында, алардын жаш кезинде Сокулук же Ак-Суу сыяктуу дарыяларга жакындап баруу кыйын болгон. Себеби, жээктери мөмө-жемиштүү дарактар жана бадалдар менен тыгыз капталган джунглиге окшош болгон. Мен да балалык кезимде Талас дарыясынын боюнда ушундай көрүнүштү көргөм.

Биздин тоолордо азыр да жапайы алча, өрүк, алмурут, бейиш алма дарактары сакталып калган. Ошол бейиш алмага байланыштуу бир укмуштуудай мисалды айтып кетким келет.

«Кара-Алма» деп аталган жаратылыштуу жердин тургундары чыныгы аталышы «Кар-Алма» экенин белгилешет. Себеби, бул жердеги жапайы алма дарактарынын түшкөн жемиштери күзүндө жааган карга жамынып, табигый муздаткычта жазга чейин сакталат экен.

Биз бул бейиштей жерлерди келечек муундарга бүтүн бойдон өткөрүп берүүгө милдеттүүбүз. Мындай жерлерди совет убагындагыдай корук зонасы кылып, табиятты коргоочу аймак катары уюштуруп, аларга жакын жерлерде курулуш же чарбалык иштерди жүргүзүүгө тыюу салуу керек.

12. Узак мөөнөттүү натыйжа берген ишмердиктерге мамлекеттик колдоо

Азыркы учурда өлкөбүздүн эли, негизинен, тез киреше алып келчү иштер менен алектенип келет. Мисалы: буудай, кызылча, пияз, картошка, сабиз, коон-дарбыз өстүрүү, соода-сатык, коомдук тамактануу тармагы ж.б.

Бирок узак убакыттан кийин гана натыйжа бере турган тармактарга мамлекет тарабынан колдоо жана багыт берүү зарыл. Мындай тармактарга тыт өсүмдүгүн кайра жандандыруу, жыгач өндүрүшү, жүзүмчүлүк, жаңгак токойлорду жана фисташка организованную структуру со своими командирами подразделений. Для этого надо задействовать в айылах сохраняющую кыргызскую коллективную душу родовую (территориальную) систему.

11. Всегда восхищаюсь орехоплодовыми лесами, фисташковыми горами юга нашей республики. Утверждают, что они появились сами. Но во мне сидит чувство, что они были высажены нашими добрыми предками с любовью к будущим поколениям.

В одной книге (названия не помню), посвященной природе, запомнилась ссылка внизу страницы, сказывающая, что древнеиранские географы нашу землю называли раем на Земле, где текут молочные реки с кисельными берегами.

Если учесть, что мифы и легенды используют художественный прием, выражаясь образами, то в действительности под молочными реками следует понимать наши белопенные горные реки (Ак-Суу, Кашка-Суу), а под кисельными берегами – густо заросшие ежевикой и другими ягодами их берега. Мои родители рассказывали, что в их молодые годы было трудно пробраться до воды таких рек, как Сокулук, Ак-Суу. Все берега представляли собой джунгли – густые заросли различных ягод и плодовых деревьев. В детстве я такое видел на берегах реки Талас на окраине одноименного города.

У нас в горах сохранились также дикие вишня, урюк, груши и райские яблоки.

Хочу привести удивительный пример, связанный с этими яблоками.

Местные жители райского уголка «Кара-Алма» поправляют, что правильное название их земли — «Кар-Алма», которое происходит от того, что осенью опавшие плоды диких яблонь покрываются ковром выпадающего снега и сохраняются в естественном холодильнике до самой весны.

Мы обязаны передать эту райскую землю для будущих наших поколений в целости и сохранности. В таких местах организовать как в советское время заповедники, природоохранные зоны, запретить вблизи них какое-либо строительство и хозяйственную деятельность.

12.Сейчас население нашей страны в основном занимается работой, которая дает быструю отдачу, такой как выращивание пшеницы, свеклы, лука, картофеля, моркови, арбузов и др., торговля, общественное питание. Но работы, которые дадут отдачу нескоро, должно поддержать и направить государство. Это такие как шелкопрядство, производство древесины, виноградарство, освоение новых площадей под ореховые леса и фисташковые заросли и т.д.

Читал в документальных книгах, что первые переселенцы с России и Украины, зазывая своих земляков переселяться в наши земли, писали в своих письмах, что земля киргизов – это рай на Земле: стоит

аймактарды уюштуруу сыяктуу иштер кирет.

Документалдык китептерден окуганым боюнча, Россия менен Украинадан чыккан алгачкы көчмөндөр кыргыз жергесине келип, өз мекендештерине жазган каттарында мындай деп жазышкан экен: «Кыргыздардын жери – жердеги бейиш. Бул жакта жерге жөн гана таяк сайсаң, өзү эле даракка айланып өсүп чыгат».

Бүгүн биз айылдарда бул сөздөрдүн чындыгына күбө болуудабыз: айдоо жерлерди тосуп турган какшыган жыгач мамылар бир нече убакыт өткөн соң кайра жашыл терек, тал болуп өсүп чыгууда. Бир жолу Ысык-Көлдөгү айылдардын биринде футбол дарбазасы катары коюлган какшыган дарак шыргыйлар кайрадан жашыл терек болуп өсүп кеткенин көрүп, таң калгам.

Жогоруда келтирилген сунуштарды ишке ашыруу чоң финансылык каражаттарды талап кылбайт. Аларды аткаруу менен биз төмөнкүдөй жыйынтыктарга жетебиз:

1.Республикабызда жибекчилик кайра жанданат, жибек жана жибек буюмдарын чыгаруучу ишканалар түзүлөт. Биздин келечектеги ураан: «Кыргызстан – жибек буюмдарын экспорттоочу өлкө!»

2.Жүзүмчүлүк тармагы жанданат. «Кыргызстан – эң мыкты сапаттагы шарап, шампан жана коньяктын экспорттоочусу!»

3.Фисташка, жаңгак, бадам жана алардан жасалган мөмө-жемиштер менен коштолгон кондитердик азыктар экспортко чыгат. «Кыргыз Республикасы – жаңгак, фисташка, фундук ж.б. даярдалган продукциялардын экспорттоочусу!»

4.Өлкөбүз жыгачтардан жасалган баалуу буюм-тайымдарды экспортко алып чыгат. «Кыргызстан – экологиялык жактан таза, жашыл токойлуу, кооз өлкөгө айланат»

5.Борборубуздун жашыл даңкы кайра өзүнө кайтат.

6.Сугат аянттары кеңейет, айыл чарба продукциясынын көлөмү жогорулайт, жаңы жумуш орундар түзүлөт, өлкөнүн эли өз жеринде өзүн багып, ички-сырткы миграциянын толкуну азаят.

7.«Кыргызстан – Адам ата менен Обо эненин мекени!»- аталышындагы жаңы бренд жаралат.

8.Бул сунуштарды ишке ашыруу үчүн төмөнкүлөр талап кылынат:

1.Жергиликтүү жашоочуларды (шаардыктарды жана айыл тургундарын) бул иштерге кызыктырып, шыктандыруу;

2.Көчөттөрдү, уруктарды отургузуу жана кам көрүү боюнча нускама-брошюралар менен камсыздоо;

3.Сугат системасын иштеп чыгып камсыз кылуу – каналдар, арыктар, суу жеткиргичтер. Бул – эң негизги шарт;

4.Өсүмдүктөрдү малдан коргоо жана алар өз алдынча өсүп кеткенге чейин кам көрүү;

5.Айылдыктарды уюшкан Элге айлантуу – бөлүм башчылары бар түзүм катары уюштуруу;

6.Жаңы курулуп жаткан шаар-кыштактардын келечектүү пландарын түзүүдө жашылдандыруу маселесин эстен чыгарбоо;

7.Мекенди сүйүү.

только воткнуть прут в землю, как она сама вырастает в дерево безо всякого ухода.

Сегодня мы можем наблюдать в айылах, как даже высохшие деревянные колы оград земельных участков через некоторое время возрождаются в зеленые тополя, ивы. Однажды меня удивили штанги ворот футбольного поля в одном из айылов Иссык-Куля. Эти штанги – сухие бревна - воскресли и превратились в зеленые тополя.

Реализация вышеприведенных предложений, не требующих больших финансовых вложений, даст:

1.Возрождение шелкопрядства в республике, откроет путь к открытию предприятий, производящих шелк и изделия из них. Будущий наш девиз «Кыргызстан – экспортер изделий из шелка».

2. Возрождение виноградарства. «Кыргызстан – экспортер лучших сортов вина, шампанского и коньяка».

3.Увеличит экспорт фисташки, ореха, миндаля и кондитерских изделий из них в сочетании с фруктами и ягодами. «Кыргызстан – экспортер фисташки, ореха, миндаля, фундука и т.п. и кондитерской продукции из них».

4.Превратит нашу страну в страну экспортера ценных пород древесины и изделий из них под лозунгом «Кыргызстан – лесная держава и экспортер ценных пород древесины и изделий из них».

5.Возродит зеленую славу нашей столицы.

6.Увеличит поливные площади, повысит производство сельхозпродукции, создаст новые рабочие места, приостановит миграцию из-за недостатка поливной земли.

7.Создаст бренд: «Кыргызстан – родина Адама и Евы».

Для реализации приведенных предложений требуется:

1.Заинтересовать и вдохновить местных жителей (горожан и сельчан) в реализации этих предложений;

2.Обеспечение рассадным материалом, саженцами, семенами, брошюркой-инструкцией по посадке и уходу;

3.Разработка и обеспечение системой полива – каналы, арыки, водоводы. Это самое главное;

4.Защита посадок от скота и уход за саженцами до их самостоятельной поры;

5.В айылах просто население необходимо образовать в Эл – организованную структуру со своими старшинами подразделений;

6.Любить родину.

Омуркулов Азамат Качкыналыевич

Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Стратегиялык демилгелер улуттук институтунун социалдык маселелер боюнча бөлүмүнүн башкы эксперти.

Главный эксперт отдела по социальным вопросам Национального института стратегических инициатив при Президенте Кыргызской Республики.

Кыргыз Республикасынын колдонулуп жаткан мыйзамдарынын жоболорун трансчекаралык суу ресурстарын башкаруу чөйрөсүндө ар кандай компенсациялык механизмдерди колдонуу

Эл аралык укуктун дүйнөлүк булактарын, ошондой эле Кыргыз Республикасы менен Өзбекстан Республикасы жана/же Казакстан Республикасы тарабынан түзүлгөн эл аралык келишимдерди талдоо көрсөткөндөй, эл аралык келишимдер тең укуктуу, ыктыярдуу, суверендүү, көзкарандысыздык, өз ара пайдалуулук, адам укуктарын сактоо жана экологияны коргоо принциптеринин негизинде түзүлөт.

Бул талап Бириккен Улуттар Уюмунун Уставынын 1-беренесинин 2-бөлүгүнүн мазмунунан келип чыгат, анда БУУнун максаттары элдердин ортосунда тең укуктуулук жана элдердин өз алдынча аныкталуу принциптерин урматтоо негизинде достук мамилелерди өнүктүрүү деп белгиленген.

Жогоруда айтылгандарга ылайык, эл аралык келишимдерде «мажбурлоочу» мүнөздөгү жоболор болбойт, анткени булар БУУнун Уставынын 1-беренесинин 1-бөлүгүндө көрсөтүлгөн «суверендүү тең укуктуулук» принцибине каршы келет. Анда Уюм бардык мүчө-мамлекеттердин суверендүү тең укуктуулугу принцибине негизделет деп айтылган.

Мындан улам, эл аралык келишимдер, негизинен, эки тарап үчүн тең өз ара пайдалуу шарттарда же мурда түзүлгөн келишимдерди ишке ашыруу же өркүндөтүү максатында түзүлөт.

Бул шарттар Борбордук Азия өлкөлөрү тарабынан эл аралык келишимдердин преамбуласында сакталат, анда мурда түзүлгөн келишимге шилтеме берилет, ал болбосо, келишим түзүү максаттары, себептери, шарттары же зарылдыгы көрсөтүлөт.

Кыргыз Республикасынын мамлекеттик чек араларындагы суу объектилерин, суу ресурстарын жана сугат курулуштарын мамлекеттер аралык пайдалануу маселелерин жөнгө салуучу негизги ченемдик укуктук актылар болуп Кыргыз Республикасынын 2001-жылдын 23-июлундагы №76 «Кыргыз Республикасынын суу объектилерин, суу ресурстарын жана сугат курулуштарын мамлекеттер аралык пайдалануу жөнүндө» Мыйзамы (мындан ары – Мыйзам) жана Кыргыз Республикасынын Суу

Механизмы применения положений существующего законодательства Кыргызской Республики с точки зрения задействования различных компенсационных механизмов в сфере управления трансграничными водными ресурсами

Анализ глобальных источников международного права, а также действующих международных договоров, заключенных Кыргызской Республикой с Республикой Узбекистан и/или Республикой Казахстан, показал, что международные договора заключаются на принципах равноправия, добровольности, суверенитета, независимости, взаимной выгоды, соблюдения прав человека и сохранения экологии.

Данное требование следует из содержания части 2 статьи 1 Устава Организации Объединенных Наций, согласно которому ООН преследует цели развивать дружественные отношения между нациями на основе уважения принципа равноправия и самоопределения народов.

Ввиду указанного, в международных договорах отсутствуют нормы носящие «принуждающий» характер, что вошло бы в противоречие с «принципом суверенного равенства», изложенному в части 1 статьи 1 Устава ООН, согласно которому Организация основана на принципе суверенного равенства всех ее членов.

В связи с чем международные договора заключаются с преследованием цели в своей основе взаимного блага для обеих договаривающихся сторон, либо во исполнение или дальнейшего развития ранее заключенных соглашений.

Указанные условия соблюдаются странами Центральной Азии при изложении преамбулы международного договора, в котором указывается ранее заключенное соглашение, а при отсутствии такового, указываются цели, причины, условия или необходимость заключения международного соглашения.

Основными нормативными правовыми актами Кыргызской Республики, регулирующими вопросы межгосударственного использования водных объектов, водных ресурсов и водохозяйственных сооружений нашей страны являются Закон Кыргызской Республики от 23 июля 2001 года № 76 «О межгосударственном использовании водных объектов, водных ресурсов и водохозяйственных сооружений Кыргызской Республики» (далее - Закон) и Водный кодекс Кыргызской Республики (далее - Кодекс).

кодекси (мындан ары – Кодекс) эсептелет.

Аталган Мыйзамдын 3-беренеси Кыргыз Республикасынын аймагында түзүлүп, анын чегинен тышкары агып чыгуучу дарыялардын суу ресурстарын пайдалануу боюнча мамлекеттик саясатты ишке ашырууда жана мамлекеттер аралык суу маселелери боюнча сүйлөшүүлөрдү жүргүзүүдө төмөнкү принциптерди жана жоболорду жөнгө саларын белгилейт:

- Суу объектилери, суу ресурстары жана сугат курулуштары боюнча мамлекеттин менчик укугу Кыргыз Республикасынын аймагында таанылат;

- Суу – табигый ресурс катары экономикалык баалуулукка ээ жана аны ар кандай атаандаш түрдө пайдаланууда эске алынат;

- Кыргыз Республикасынын суу ресурстарын мамлекеттер аралык пайдаланууга кызыкдар мамлекеттер менен түзүлгөн жана тиешелүү мыйзамдардын негизинде ратификацияланган эки же андан көп келишимдердин негизинде жүзөгө ашырылат;

- Кыргыз Республикасынын суу ресурстарын колдонууда акыйкат жана негиздүү негизде өз ара экономикалык пайдага жетишүү, мамлекеттер аралык келишимдер жана макулдашуулар менен каралат;

- Кыргыз Республикасынын дарыяларынан суу берүү, сууну төлөп колдонуу жана суу сактагычтар менен башка сугат курулуштарын башка мамлекеттер пайдаланган учурда алынуучу пайда, бөлүштүрүү маселелери мамлекеттер аралык келишимдер менен жөнгө салынат;

- Кыргыз Республикасы өзүнүн дарыяларынын

Статьей 3 вышеуказанного Закона регламентируется, что при осуществлении государственной политики в области использования водных ресурсов рек, формирующихся на территории Кыргызской Республики и вытекающих за ее пределы, а также при проведении межгосударственных переговоров по водным проблемам, Кыргызская Республика исходит из следующих принципов и положений:

— признание права собственности государства на водные объекты, водные ресурсы и водохозяйственные сооружения в пределах своих территориальных границ;

— признание воды как вида природных ресурсов, имеющей свою экономическую стоимость при всех ее конкурирующих видах использования;

— осуществление межгосударственного использования водных ресурсов Кыргызской Республики на основе двух или более соглашений и договоров, заключенных заинтересованными государствами и ратифицированных в соответствии с нормами законодательства договаривающихся сторон;

— достижение взаимной экономической выгоды на справедливой и разумной основе в использовании водных ресурсов Кыргызской Республики предусматривается межгосударственными соглашениями и договорами;

— решение вопросов подачи воды рек, платности водопользования и распределения прибылей от использования водохранилищ и других ирригационных сооружений Кыргызской Республики другими государствами предусматривается межгосударственными соглашениями и договорами;

— право Кыргызской Республики, осуществляющей регулирование стока своих рек и подачу

агымын жөнгө салуу жана суу берүү функциясын аткарган учурда, башка мамлекеттерден орток курулуштардын курулушуна, реконструкциясына жана пайдаланылышына кеткен чыгымдарды жана зыянды үлүштүк негизде компенсациялоо укугуна ээ;

- Мамлекеттер аралык сугат максаттарындагы келишимдерди жана долбоорлорду ишке ашырууда чет өлкөлүк өнөктөштөр менен өз ара мамиле базар экономикасынын негизинде жүргүзүлөт;

- Кыргыз Республикасы суу ресурстарын, суу объектилерин жана ага чектеш жерлерди сактоо, коргоо, өнүктүрүү жана комплекстүү пайдалануу боюнча программаларды жана долбоорлорду иштеп чыгууда, каржылоодо жана ишке ашырууда коңшу жана башка кызыкдар мамлекеттер менен өз ара аракеттенет;

- Суу ресурстарын үнөмдүү пайдаланууну камсыз кылуучу техникалык каражаттар менен технологияларды иштеп чыгууда жана ишке киргизүүдө чет элдик өнөктөштөр менен кызматташат;

- Сугат системаларын, курулуштарын жана жабдууларды техникалык жактан жаңылоого жана жабдуу үчүн механизация, автоматташтыруу, эсептөө техникасы, шаймандар жана приборлорду түзүү жана киргизүү боюнча изилдөө, долбоорлоо жана технологиялык иштерди координациялоодо жана инвестициялоодо чет элдик өнөктөштөр менен өз ара пайдалуу кызматташуу жүзөгө ашырылат.

Ошондой эле, Мыйзамдын 4-беренесине ылайык, суу мамилелер чөйрөсүндө мамлекеттер аралык биргелешкен келишимдерди, программаларды жана долбоорлорду пландаштыруу, инвестициялоо жана координациялоо боюнча сунуштарды даярдоо максатында тараптардын өз ара макулдугу менен убактылуу биргелешкен мамлекеттер аралык комиссиялар түзүлүшү мүмкүн.

Компенсациялык механизм боюнча Мыйзамдын 5 жана 6-беренелериндеги жоболор колдонулушу мүмкүн, анда 5-берене боюнча – коңшу жана башка кызыкдар мамлекеттердин катышуусундагы биргелешкен суу чарба программаларын жана долбоорлорун каржылоо тараптардын паритеттик же үлүштүк негизинде каржылоосунан көз каранды. Келишимдерде жана макулдашууларда өз ара кызыкчылыктарды эске алуу менен башка каржылоо формалары каралышы мүмкүн. Ал эми 6-беренеге ылайык – суу чарба программаларын жана долбоорлорун ишке ашырууда өз ара эсептешүүлөр жана төлөмдөр келишимдерде жана макулдашууларда көрсөтүлгөн шарттардын негизинде жүргүзүлөт.

Гидроэнергетика тармагын башкаруу жана суу ресурстарын башкаруу саясатын ишке ашыруу боюнча эл аралык келишимдердин компенсациялык жоболорун аткарууну көзөмөлдөө максатында аткаруучу орган – атайын мамлекеттер аралык комиссияны түзүү максатка ылайыктуу деп сунушталат. Анын иши мезгил-мезгили менен жыйын түрүндө өткөрүлүп, туруктуу иш алып баруучу органы катары - Катчылык белгилениши мүмкүн.

воды государствам-водопользователям, на долевое возмещение сопредельными государствами-водопользователями расходов и ущерба, затраченных на строительство, реконструкцию и эксплуатацию водохозяйственных сооружений межгосударственного значения;

— осуществление взаимоотношений с зарубежными партнерами при реализации межгосударственных водохозяйственных соглашений и проектов на рыночной экономической основе;

— взаимодействие Кыргызской Республики с сопредельными и другими заинтересованными государствами при разработке, инвестировании и совместной реализации программ и проектов по сохранению, защите, развитию и комплексному использованию водных ресурсов, водных объектов и прилегающих к ним земель;

— взаимодействие с зарубежными партнерами при проведении разработок и внедрении технических средств и технологий, обеспечивающих экономное использование водных ресурсов;

— совместное осуществление с зарубежными партнерами координации и инвестирования научно-исследовательских, опытно-конструкторских и технологических разработок по созданию и внедрению средств механизации, автоматизации, вычислительной техники, оборудования и приборов для оснащения и технического перевооружения водохозяйственных систем, сооружений и устройств на взаимовыгодной основе.

Также статьей 4 данного Закона регламентируется, что с целью подготовки предложений по планированию, инвестированию и координации осуществления межгосударственных совместных соглашений, программ и проектов в сфере водных отношений могут быть учреждены временные совместные межгосударственные комиссии по взаимному согласию сторон.

В отношении компенсационного механизма могут быть применены требования статей 5 и 6 Закона, где согласно первой статье — финансирование совместных межгосударственных водохозяйственных программ и проектов с участием сопредельных и других заинтересованных государств может осуществляться исходя из паритетного или долевого финансового участия сторон. Условиями межгосударственных соглашений и договоров могут быть предусмотрены и иные формы финансирования водохозяйственных программ и проектов с учетом взаимных интересов, а согласно 2-й статье — порядок взаиморасчетов и платежей при осуществлении совместных водохозяйственных программ и проектов определяется условиями соглашений и договоров, заключаемых Кыргызской Республикой с другими государствами.

В целях более эффективной координации и реализации вопросов гидроэнергетического комплекса и проведения политики в сфере управления водными ресурсами, в части задействования и контроля за исполнением положений международных договоров, предусматривающих компенсационные нормы, считали бы целесообразным создание исполнительного органа в виде специальной межправительственной комиссии, работа которой будет осуществляться периодически в виде заседаний, а его постоянно действующим органом может быть определен Секретариат.

Абдукаримов Эрмек Мамасалиевич

Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Стратегиялык демилгелер улуттук институтунун экономикалык маселелер боюнча бөлүмүнүн эксперти.

Эксперт отдела по экономическим вопросам Национального института стратегических инициатив при Президенте Кыргызской Республики.

Түрк мамлекеттерин Түрк дүйнөсүнүн экономикалык жана географиялык артыкчылыктарын пайдалануу менен экономикалык кызматташтыкты мындан ары өнүктүрүүгө үндөйт

2024-жылдын 6-ноябрында Бишкек шаарында президент Садыр Жапаровдун төрагалыгы алдында Түрк мамлекеттери уюмунун (ТМУ) мамлекет башчыларынын 11-саммити болуп өттү.

Иш-чарага Азербайжандын президенти Ильхам Алиев, Казакстандын президенти Касым-Жомарт Токаев, Түркиянын президенти Режеп Тайип Эрдоган, Өзбекстандын президенти Шавкат Мирзиёев, Венгриянын премьер-министри Виктор Орбан жана ТМУнун башкы катчысы Кубанычбек Омуралиев катышты.

Жолугушууда мамлекет башчылары ТМУнун өлкөлөрү ортосундагы көп тараптуу кызматташтыкты андан ары тереңдетүүгө багытталган документтерге кол коюшту. Саммиттин жыйынтыгында Садыр Жапаров Виктор Орбанга ТМУнун мүчө-мамлекеттери жана байкоочу өлкөлөр ортосундагы мамилелерди өнүктүрүүгө кошкон салымы үчүн “Түрк дүйнөсүнүн жогорку орденин” тапшырды. ТМУнун төрагалыгы Казакстандан Кыргызстанга өттү.

11-саммиттин алкагында ТМУнун жарандык коргонуу механизмин түзүү жөнүндө келишимге кол коюу аземи уюштурулду.

КРнын Министрлер Кабинетинин атынан келишимге өзгөчө кырдаалдар министри Бообек Ажикеев кол койду. Ошондой эле документке Азербайжан, Казакстан, Өзбекстан жана Түркиянын ыйгарым укуктуу өкүлдөрү кол коюшту. Келишимдин максаты – мүчө-мамлекеттердин, байкоочу өлкөлөрдүн жана башка өлкөлөрдүн тиешелүү суроо-талаптары боюнча өзгөчө кырдаалдарга жана табигый кырсыктарга ыкчам жооп кайтаруу үчүн биргелешкен мүмкүнчүлүктөрдү түзүү. Келишим түрк мамлекеттеринин ортосундагы жарандык коргонуу чөйрөсүндөгү кызматташтыкты өнүктүрүүдө маанилүү кадам болуп калат.

Кыргызстан менен Түркиянын ортосундагы

Экономические и географические преимущества Тюркского мира призывают тюркские государства к дальнейшему развитию экономического сотрудничества

6 ноября 2024 года в городе Бишкек под председательством Президента Садыра Жапарова состоялся 11-й саммит глав государств Организации тюркских государств (ОТГ).

В мероприятии приняли участие президент Азербайджана Ильхам Алиев, президент Казахстана Касым-Жомарт Токаев, президент Турции Реджеп Тайип Эрдоган, президент Узбекистана Шавкат Мирзиёев, премьер-министр Венгрии Виктор Орбан и генеральный секретарь ОТГ Кубанычбек Омуралиев.

На встрече главы государств подписали документы, направленные на дальнейшее углубление многостороннего сотрудничества между странами ОТГ.

В завершение саммита Садыр Жапаров вручил Виктору Орбану «Высший орден Тюркского мира» за вклад в развитие отношений между государствами-членами и наблюдателями ОТГ.

Председательство в ОТГ перешло от Казахстана к Кыргызстану.

В рамках 11-го саммита ОТГ была организована церемония подписания соглашения о создании механизма гражданской защиты организации.

От имени Кабинета Министров Кыргызской Республики соглашение подписал министр по чрезвычайным ситуациям Бообек Ажикеев. Также документ подписали уполномоченные представители Азербайджана, Казахстана, Узбекистана и Турции.

Цель соглашения — создать совместные возможности для оперативного реагирования на чрезвычайные ситуации и стихийные бедствия на территории государств-членов, стран-наблюдателей и других стран по соответствующим запросам.

Соглашение станет важным шагом в развитии сотрудничества между тюркскими государствами в сфере гражданской защиты.

Годовой товарооборот между Кыргызстаном и

жылдык товар жүгүртүү 5 миллиард долларга жетет. Бул тууралуу Түркиянын президенти Режеп Тайип Эрдогандын Кыргызстанга жасаган мамлекеттик сапарынын жүрүшүндө белгилүү болду. Режеп Тайип Эрдоган белгилегендей, Түркия Кыргызстандын экономикасына эң көп инвестиция салган беш өлкөнүн катарына кирет. “Биз эң көп расмий колдоо көрсөткөн өлкөлөрдүн катарындабыз. Мунун баары – биздин тууган өлкөгө көрсөткөн экономикалык жардамыбыз. Урматтуу бир тууганым Садыр Жапаров менен эки тараптуу товар жүгүртүүнү 5 миллиард долларга жеткирүүнү макулдаштык”, – деди ал.

Кыргызстандын президенти Садыр Жапаров Кыргызстанда түрк фармацевтикалык заводун курууну сунуштап, калкты сапаттуу дары-дармектер менен камсыз кылууну негизги максат кылган “Кыргызфармация” мамлекеттик ишканасы түзүлгөнүн билдирди. “Түркия жогорку сапаттагы дары-дармектерди жана медициналык буюмдарды өндүрүү боюнча дүйнөлүк лидер экенин билебиз. Ушуга байланыштуу Кыргызстанда түрк фармацевтикалык заводун курууну сунуштайт элем. Ал Кыргызстандын гана эмес, Борбордук Азиянын башка өлкөлөрүнүн жана Россиянын муктаждыктарын камсыздай алат”, – деп белгиледи ал.

Эки өлкөнүн лидерлеринин жолугушуусунда көп тараптуу кызматташтыктын бардык аспектилери талкууланды. Сүйлөшүүлөрдүн жыйынтыгында миграция, энергетика жана саламаттык сактоо тармактарындагы келишимдерди камтыган бир катар документтерге кол коюлду. Жалпысынан 19 келишим жана меморандум түзүлдү, алардын экөө саламаттык сактоо тармагына тиешелүү. Аларга ылайык, Бишкектеги Режеп Тайип Эрдоган атындагы кыргыз-түрк достук ооруканасын эки өлкө биргелешип башкарат.

Ошондой эле өлкөнүн башка аймактарында ушул сыяктуу ооруканалар курула тургандыгы билдирилди. Мындан тышкары, тараптар башка тармактарда кызматташууну талкуулашты.

Бишкектеги саммиттин алкагында ТМУнун мүчө-мамлекеттеринин борбордук (улуттук) банктарынын кеңешин түзүү жөнүндө меморандумга

Турцией достигнет 5 млрд долларов. Об этом стало известно в ходе государственного визита президента Турции Реджепа Тайипа Эрдогана в Кыргызстан.

Как отметил Реджеп Тайип Эрдоган, Турция входит в пятерку крупнейших инвесторов в экономику Кыргызстана.

«Мы находимся в числе стран, оказывающих наибольшую официальную поддержку. Всё это — проявление нашей экономической помощи родной стране. Вместе с уважаемым братом Садыром Жапаровым мы договорились довести двусторонний товарооборот до уровня 5 миллиардов долларов», — сказал он.

Президент Кыргызстана Садыр Жапаров предложил построить в стране турецкий фармацевтический завод и сообщил о создании государственного предприятия «Кыргызфармация», основной задачей которого станет обеспечение населения качественными лекарственными средствами.

«Мы знаем, что Турция является мировым лидером по производству высококачественных медикаментов и медицинских изделий. В связи с этим я бы предложил построить в Кыргызстане турецкий фармацевтический завод. Он смог бы обеспечить не только потребности Кыргызстана, но и других стран Центральной Азии, а также России», — отметил он.

В ходе встречи лидеров двух стран были обсуждены все аспекты многостороннего сотрудничества. По итогам переговоров были подписаны ряд документов, в том числе соглашения в сферах миграции, энергетики и здравоохранения.

Всего было подписано 19 соглашений и меморандумов, два из которых касаются здравоохранения. Согласно им, Кыргызско-турецкую дружескую больницу имени Реджепа Тайипа Эрдогана в Бишкеке будут совместно управлять две страны. Также была выражена готовность строить аналогичные больницы в других регионах страны.

Кроме того, стороны обсудили сотрудничество в ряде других отраслей.

В рамках саммита в Бишкеке был подписан меморандум о создании Совета Центральных (национальных) банков государств-членов ОТГ.

кол коюлду.

Меморандумга Кыргызстандын Улуттук банкынын төрагасы Мелис Тургунбаев, Азербайжандын Борбордук банкынын төрагасы Талех Кязымов, Казакстандын Улуттук банкынын төрагасы Тимур Сулейменов, Түркиянын Борбордук банкынын төрагасы Фатих Карахан жана Өзбекстандын Борбордук банкынын төрагасы Мамаризо Нурмуратов кол коюшту. Кеңешти түзүүнүн максаты – борбордук банктардын ортосундагы натыйжалуу кызматташтыкты бекемдөө, акча-кредит саясаты, финансылык туруктуулук, төлөм системалары жана финансылык технологиялар чөйрөсүндө биргелешкен консультацияларды жана изилдөөлөрдү жүргүзүү.

2012-жылдан 2015-жылга чейин Кыргызстан социалдык жана экономикалык долбоорлорду ишке ашыруу үчүн 100 миллион доллар кредит алган. Учурда калган карыз 58,8 миллион долларды түзөт. Президент Садыр Жапаров мурдараак тышкы карызды жашыл экономика долбоорлоруна алмашуу демилгеси менен чыгып, өнөктөш өлкөлөргө жана финансылык уюмдарга кайрылган. Кыргызстандын элчиси Руслан Казакбаев Түркиянын Улуу Улуттук Жыйынынын эл аралык иштер боюнча комиссиясынын төрагасы Фуат Октай менен жолугушту.

Жолугушууда Түркиянын президенти Режеп Тайип Эрдогандын 2024-жылдын 4-5-ноябрындагы Кыргызстанга мамлекеттик сапарынын жана 6-ноябрда болуп өткөн ТМУнун саммитинин жыйынтыктары талкууланды.

Кыргызстандын президенти Садыр Жапаров менен Түркиянын президенти Режеп Тайип Эрдогандын ортосунда түзүлгөн келишимдердин аткарылышы жана кол коюлган эки тараптуу документтердин тез арада күчүнө кириши талкууланды. Тараптар эки тараптуу саясий, соода-экономикалык жана маданий-гуманитардык кызматташтыктын учурдагы абалын жана өнүгүү келечегин талкуулашты. Кыргыз тарап Түркиянын түрк инвесторлору катышкан долбоорлорду ишке ашыруудагы саясий колдоосунун маанилүүлүгүн, кыргызстандыктардын Түркиянын клиникаларында акысыз дарылоо квоталарын көбөйтүүнү жана жалпы билим берүү мекемелеринин тармагын кеңейтүүнү баса белгиледи. Түркиянын Улуу Улуттук Жыйынынын эл аралык иштер боюнча комиссиясынын мүчөлөрүнүн КРнын ТМуга төрагалыгынын алкагында Кыргызстанга сапары уюштуруу боюнча макулдашуулар жетишилди.

Жолугушууда Кыргызстан менен Түркиянын ортосундагы соода-экономикалык байланыштарды бекемдөө жана инвестициялык кызматташтыкты кеңейтүү келечеги талкууланды. Кыргыз экономикасынын артыкчылыктуу секторлоруна – энергетика, айыл чарба, тоо-кен өнөр жайы, курулуш жана туризмге өзгөчө көңүл бурулду. Кыргыз тарап Глобалдык ишкердик платформасынын мүчөлөрүнө конкреттүү инвестициялык долбоорлорду сунуштады. Түрк делегациясына Кыргызстандын инвестициялык потенциалынын презентациясы көрсөтүлүп, өлкөдө бизнес жүргүзүүнүн негизги маселелери боюнча түшүндүрмөлөр берилди.

2024-жылдын 12-декабрында Кыргызстандын соода өкүлү Чыңгыз Токтобеков Анкаранын кургатылган жемиштер жана тез эрүүчү кофе палатасынын төрагасы Айтач Севимли жана палата

Меморандум подписали председатель Национального банка Кыргызстана Мелис Тургунбаев, председатель Центрального банка Азербайджана Талех Кязымов, председатель Национального банка Казахстана Тимур Сулейменов, председатель Центрального банка Турции Фатих Карахан и председатель Центрального банка Узбекистана Мамаризо Нурмуратов.

Создание Совета направлено на укрепление эффективного сотрудничества между центральными банками, проведение совместных консультаций и исследований в области денежно-кредитной политики, финансовой стабильности, платежных систем и финансовых технологий.

С 2012 по 2015 годы Кыргызстан получил кредит в размере 100 млн долларов на реализацию социальных и экономических проектов. В настоящее время остаток долга составляет 58,8 млн долларов.

Президент Садыр Жапаров ранее выступил с инициативой по обмену внешнего долга на проекты в области зелёной экономики, обратившись к партнёрским странам и финансовым организациям.

Посол Кыргызстана Руслан Казакбаев провел в Анкаре встречу с председателем Комиссии по международным делам Великого Национального Собрания Турции Фуатом Октаем.

В ходе встречи стороны обсудили итоги государственного визита президента Турции Реджепа Тайипа Эрдогана в Кыргызстан 4–5 ноября 2024 года и состоявшегося 6 ноября саммита ОТГ.

Также обсуждались реализация достигнутых соглашений между президентами Садыром Жапаровым и Реджепом Тайипом Эрдоганом, и оперативное вступление в силу подписанных двусторонних документов.

Стороны обсудили текущее состояние и перспективы развития двустороннего политического, торгово-экономического и культурно-гуманитарного сотрудничества.

Кыргызская сторона подчеркнула важность политической поддержки со стороны Турции в реализации проектов с участием турецких инвесторов, увеличения квот на бесплатное лечение кыргызстанцев в турецких клиниках и расширения сети общеобразовательных учреждений.

Были достигнуты договоренности об организации визита членов Комиссии по международным делам ВНС Турции в Кыргызстан в рамках председательства Кыргызстана в ОТГ.

В ходе встречи обсуждались перспективы укрепления торгово-экономических связей между Кыргызстаном и Турцией и расширения инвестиционного сотрудничества. Особое внимание уделено приоритетным секторам кыргызской экономики — энергетике, сельскому хозяйству, горнодобывающей промышленности, строительству и туризму.

Кыргызская сторона представила членам Глобальной предпринимательской платформы конкретные инвестиционные проекты. Турецкой делегации была продемонстрирована презентация инвестиционного потенциала Кыргызстана и даны пояснения по основным вопросам ведения бизнеса в стране.

12 декабря 2024 года торговый представитель Кыргызстана Чынгыз Токтобеков встретился с

мүчөлөрү менен жолугушту.

Жолугушууда Кыргызстандан Түркиянын рыногуна органикалык жаңгак жеткирүү маселелери талкууланып, логистика, сапат стандарттары жана продукцияны сатуу шарттары боюнча пикир алмашуу болду. Сүйлөшүүлөрдүн жыйынтыгында кыргыз продукциясын илгерилетүү үчүн коммерциялык сунуш даярдоо боюнча макулдашууга жетишилди. Түрк делегациясынын өндүрүш процесстери менен таанышуу жана эки тараптуу кызматташтыктын потенциалын изилдөө үчүн Кыргызстанга сапары уюштуруу мүмкүнчүлүгү талкууланды.

Ошондой эле 6-декабрда Түркиянын Чакан жана орто бизнести колдоо жана өнүктүрүү башкармалыгы (KOSGEB) менен жолугушуу болуп өттү. Жолугушууда КРнын өнөр жайын өнүктүрүү боюнча жумушчу тобу менен кызматташуу келечеги талкууланды. Жолугушуунун жыйынтыгында KOSGEB КРнын Экономика министрлиги менен кызматташуу жөнүндө меморандумга кол коюуга даярдыгын билдирди. Бул кадам чакан жана орто бизнести колдоо чөйрөсүндөгү тажрыйба алмашууну активдештирип, жаңы долбоорлорду ишке ашырууга жол ачат.

Түрк мамлекеттери Түрк дүйнөсүнүн экономикалык жана географиялык артыкчылыктарын пайдалануу менен экономикалык кызматташтыкты андан ары өнүктүрүүгө, ошондой эле транспорт инфраструктурасын жана мультимодалдык транспорт системаларын өнүктүрүүдө, сооданы жеңилдетүүдө, транзиттик инфраструктураны жакшыртууда, санариптик байланышта жана энергетикада тыгыз кызматташууга чакырылат.

председателем Палаты сухофруктов и растворимого кофе Анкары Айтачем Севимли и членами палаты.

На встрече обсуждались вопросы поставок органических грецких орехов из Кыргызстана на рынок Турции, стороны обменялись мнениями по логистике, стандартам качества и условиям реализации продукции.

По итогам переговоров была достигнута договоренность о подготовке коммерческого предложения для продвижения кыргызской продукции.

Обсуждалась возможность организации визита турецкой делегации в Кыргызстан для ознакомления с производственными процессами и изучения потенциала двустороннего сотрудничества.

Также 6 декабря состоялась встреча с Управлением по поддержке и развитию малого и среднего бизнеса Турции (KOSGEB). В ходе неё обсуждены перспективы сотрудничества с рабочей группой по развитию промышленности КР.

По итогам встречи KOSGEB выразило готовность подписать меморандум о сотрудничестве с Министерством экономики КР. Этот шаг активизирует обмен опытом в сфере поддержки малого и среднего бизнеса и откроет путь к реализации новых проектов.

Тюркские государства призваны к дальнейшему развитию экономического сотрудничества, используя экономические и географические преимущества Тюркского мира, а также к тесному взаимодействию в развитии транспортной инфраструктуры и мультимодальных транспортных систем, облегчении торговли, улучшении транзитной инфраструктуры, цифровой связи и энергетики.

Апышев Сейтжан Душенканович

Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Стратегиялык демилгелер улуттук институтунун кызматкери

Сотрудник Национального института стратегических инициатив при Президенте Кыргызской Республики

Темир жол: кыялдар жана чындыктар

ҮМҮТТҮН БАШТАЛЫШЫ

2024-жылдын соңунда, тактап айтканда 27-декабрда, Кытай–Кыргызстан–Өзбекстан (ККӨТЖ) темир жолунун курулушунун расмий ачылыш аземи өтүп, анда Кыргыз Республикасынын Президенти Садыр Жапаров, Кытай Эл Республикасынын Төрагасы Си Цзиньпин жана Өзбекстан Республикасынын Президенти Шавкат Мирзиёев сөз сүйлөшүп, бул долбоордун бүткүл аймак үчүн маанилүүлүгүн белгилешти.

Президент Садыр Жапаров өз сөзүндө Кытай–Кыргызстан–Өзбекстан темир жолунун курулушу — бул региондогу транспорт тармагынын өнүгүүсүндө жаңы доор ачкан тарыхый окуя экенин баса белгиледи. Мамлекет башчысынын айтымында, бул темир жол стратегиялык объект болуу менен бирге, аймактарды байланыштырган көпүрө да болот. «Кытай–Кыргызстан–Өзбекстан жаңы темир жол коридору Евразия континентинин түштүк көпүрөсүнүн бир бутагы болуп, Батыш Азия жана Жакынкы Чыгыш базарларына жол ачат. Бул маршрут аркылуу Кытайдан жүктөр Кыргызстанга жана Борбордук Азияга, ал жерден Түркияга жана андан ары Евробиримдикке жеткирилет. Долбоор регионалдык байланыштарды бекемдөөгө жана транспорттук маршруттарды диверсификациялоого өбөлгө түзөт. Бул болсо биздин регионду транзиттик хаб катары атаандаштыкка жөндөмдүү кылат», – деди Президент.

Ошондой эле, ал темир жол Кыргызстандын экономикалык өсүшүн тездете турганын, Евразияда транзиттик түйүн катары өлкөнүн позициясын бекемдей турганын жана бул долбоор өлкөдөгү социалдык-экономикалык кырдаалга да оң таасирин тийгизерин кошумчалады.

Ошентип, өткөн кылымдын башында эле пайда болгон идея акыры ишке ашууда. Бул ой жаңы кыргыз мамлекеттүүлүгүнүн башында турган алгачкы жетекчилердин акылында жаралган. Аны биринчи болуп Кыргыз АССРинин Эл Комиссарлар Кеңешинин төрагасы Юсуп Абдрахманов көтөрүп чыккан. Бирок, ошол кездеги кырдаалга байланыштуу,

Железная дорога: мечты и реалии

СТАРТ НАДЕЖД

Под занавес уходящего 2024 года, 27 декабря состоялась церемония старта строительства железной дороги Китай—Кыргызстан—Узбекистан (ККУЖД) на котором с обращениями по случаю начала реализации проекта выступили президент Кыргызстана Садыр Жапаров, председатель КНР Си Цзиньпин и президент Узбекистана Шавкат Мирзиеев, подчеркнувшие значимость проекта для всего региона.

Президент Садыр Жапаров в своем выступлении отметил, что строительство железной дороги Китай-Кыргызстан-Узбекистан – историческое событие, которое открывает новую эпоху в развитии транспорта в регионе. По словам главы государства, новая железная дорога будет не только стратегическим объектом, но и связующим звеном. «Новый железнодорожный коридор Китай—Кыргызстан—Узбекистан станет ветвью южного моста Евразийского континента и откроет доступ к рынкам Западной Азии и Ближнего Востока. Этот маршрут позволит доставлять грузы из Китая в Кыргызстан и Центральную Азию, а оттуда — в Турцию и далее в Евросоюз. Проект послужит укреплению региональных связей и диверсификации транспортных маршрутов, что позволит увеличить конкурентоспособность региона в качестве транспортного транзитного хаба», – сказал президент и подчеркнул, что железная дорога ускорит экономический рост Кыргызстана и укрепит позиции страны как транзитного узла в Евразии, а также окажет положительное влияние на социально-экономическую ситуацию в стране.

Таким образом, идея, зародившаяся еще в начале прошлого века, наконец начала воплощаться в жизнь. А появилась она на заре становления новой кыргызской государственности в умах его первых руководителей. Первым продвигать её начал первый председатель Совета народных комиссаров Киргизской АССР Юсуп Абдрахманов. Однако, в силу обстоятельств, ему тогда не удалось в полной мере осуществить задуманное – построить железную

Кыргызстанды транспорттук туюктан чыгарып, аны Кытай–БА–Европа багыты боюнча эл аралык соода жолдоруна кошо турган темир жол куруу идеясын ишке ашыруу мүмкүн болбой калган.

КУРУЛУШ БАШТАЛДЫ

...Арадан бир кылымдан ашуун убакыт өтүп, кыргыз мамлекетин өнүктүрүүнү көздөгөн жетекчилердин кыялы акырындап ишке ашууда.

Кыргызстандын аймагы аркылуу өткөн темир жолдун узундугу 304 чакырымдан ашат, ал эми долбоордун жалпы баасы 4 миллиард 700 миллион АКШ долларына бааланууда. Бул инженердик жактан эң татаал долбоорлордун бири болуп саналат: темир жолдун болжол менен 40 пайызы туннелдер жана көпүрөлөр аркылуу өтөт — 27 туннель жана 41 көпүрө курулат деп пландалууда. Бардык иштерди 2030-жылга чейин бүткөрүү каралууда.

2025-жылдын 30-июнунда Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин Төрагасынын орун басары — суу ресурстары, айыл чарба жана кайра иштетүү өнөр жай министри Бакыт Торобаев аталган темир жолду куруу долбоорунун ишке ашырылышы боюнча мамлекеттик жана муниципалдык мекемелердин, мамлекеттик үлүшү бар ишканалардын жетекчилери менен жыйын өткөрдү. Ал ошол күнү, 30-июнда, жалпы узундугу 304 км болгон Кытай–Кыргызстан–Өзбекстан эл аралык темир жолунун кыргыз аймагындагы толук масштабдуу курулуш иштери расмий түрдө башталганын маалымдады.

Ошондой эле, ал быйыл, 29-апрелде темир жолдун негизги объекттеринин курулушунун расмий башталыш аземи өткөнүн эске салды. Бул долбоор инфраструктуралык мааниге гана ээ болбостон, калктын жашоо сапатын жакшыртууга, экономикалык өсүшкө жана элдер менен аймактардын ортосундагы байланыштарды чыңдоого багытталганын белгиледи. Б. Торобаев тиешелүү мамлекеттик органдардын жетекчилерине жергиликтүү деңгээлде жаралып жаткан маселелерди ыкчам чечүүнү жана Президенттин Администрациясына убагында маалымат берип турууну тапшырды.

2025-жылдын 24-июлунда Бишкек шаарына Кытай Эл Республикасынын Бүткүл кытай элинин өкүлдөр жыйынынын Туруктуу комитетинин төрагасы Чжао Лэцзи башында турган кытай делегациясы келди.

Жолугушуулардын башталышында тараптар «Кытай–Кыргызстан–Өзбекстан» темир жолунун курулуш долбоорунун ишке ашырылышына арналган көргөзмө менен таанышты.

Жолугушуулардын жүрүшүндө учурда темир жолдун Кыргызстан аймагындагы курулушу активдүү фазада жүрүп жатканы белгиленди. Кыргыз тарап жаралган бардык уюштуруучулук жана административдик маселелерди өз убагында чечип жатат. Кытай парламентинин төрагасы Чжао Лэцзи бул темир жол элдер ортосундагы достуктун жана кызматташуунун көпүрөсү болоруна токтолуп, долбоордун бардык максаттары ийгиликтүү ишке

дорогу, выводящую Кыргызстан из транспортного тупика и позволявшей и выйти на международные торговые пути, связывающие Китай – Центральнаю Азию – Европу.

СТРОЙКА НАЧАЛАСЬ

…И вот, более века, витавшая в умах прогрессивно мыслящих руководителей кыргызского государства идея начала воплощаться в жизнь.

Протяженность участка железной дороги, проходящего по территории КР, — более 304 километров, а общая стоимость строительства оценивается в $4 миллиарда 700 миллионов. Этот проект является одним из самых сложных инженерных сооружений: около 40 процентов железных путей пройдет через тоннели и мосты — планируется строительство 27 тоннелей и 41 моста. Завершение всех работ намечено к 2030 году.

30 июня 2025 года – заместитель Председателя Кабинета Министров Кыргызской Республики – министр водных ресурсов, сельского хозяйства и перерабатывающей промышленности Бакыт Торобаев провёл совещание с участием руководителей профильных государственных и муниципальных органов, а также предприятий с государственной долей по вопросам реализации проекта строительства железной дороги «Китай-Кыргызстан-Узбекистан». Он сообщил, что сегодня, 30 июня, в Кыргызстане по всей протяжённости международной железной дороги Китай – Кыргызстан – Узбекистан, которая составляет 304 км, официально начались полномасштабные строительные работы. При этом он также напомнил, что 29 апреля текущего года состоялась церемония старта строительства ключевых объектов данной железной дороги. Этот проект имеет не только инфраструктурное значение, он направлен на улучшение качества жизни, экономический рост и укрепление связей между регионами и народами. Б. Торобаев поручил руководителям соответствующих государственных органов оперативно решать возникающие вопросы на местах и своевременно докладывать об этом в Администрацию Президента.

24 июля 2025 года, в Бишкек прибыла китайская делегация во главе с председателем Постоянного комитета Всекитайского собрания народных представителей Чжао Лэцзи.

Перед началом переговоров стороны ознакомились с экспозицией, посвящённой реализации проекта строительства железной дороги «Китай–Кыргызстан–Узбекистан».

В ходе переговоров было отмечено, что в настоящее время строительство железной дороги на территории Кыргызстана находится в активной фазе. Кыргызская сторона своевременно решает все возникающие организационные и административные вопросы. Глава китайского парламента Чжао Лэцзи отметил, что железная дорога станет мостом дружбы и сотрудничества между народами и выразил уверенность в том, что все цели проекта будут реализованы.

Тем временем, жители трех стран связывают

ашарына ишенимин билдирди.

Бул арада үч өлкөнүн жарандары «кылым курулушу» менен өз үмүттөрүн байланыштырып жатышат… Кимдир бирөө жакшы маяналуу жумуш тапкысы келет, башкалар магистралдын жээгинде бизнес ачууну самайт, дагы бирөө темир жол менен саякаттоону кыялданат ж.б.у.с. Андыктан темир жол тармагынын өнүгүү тарыхына, ага байланышкан кызыктуу фактыларга жана темир жолдо түзүлгөн бизнеске көз чаптыруу кызыктуу болмок.

ТЕМИР ЖОЛ ЖАНА ТУРИЗМ

Поезд туристтик бизнестин өнүгүшүнө чоң түрткү берди

2019-жылы дүйнөдөгү эң эски тур-операторлорунун бири — Thomas Cook компаниясынын банкрот болушу менен бүтүндөй бир доор аяктады. 1841-жылы дин кызматкери жана ишкер Томас Кук биринчи пакеттик турду уюштурган — бул темир жол аркылуу саякат болгон. Билеттердин баасына тамак-аш да кошулган. Бул идея ийгиликтүү болуп, ишкер компанияны каттаткан. Көп өтпөй ал Улуу Британияда, АКШда жана дүйнөнүн башка бөлүктөрүндө өз ишмердүүлүгүн кеңейткен.

Хогвартска бараткан поезд

Гарри Поттерди Жолдоштук жана Сыйкырчылык Академиясына алып барган жомоктогудай поездин чыныгы прототиби бар. Бул — Шотландиядагы Jacobite steam train, ал Форт-Уильям менен Маллаг шаарларын туташтырат.

со «стройкой века» свои надежды на лучшее…Кто-то надеется получить высокооплачиваемую работу, кто-то открыть вдоль магистрали бизнес, кто-то грезит о путешествиях по железной дороге и т.д. Поэтому было бы небезынтересно посмотреть на историю развития железных дорог, интересные факты, связанные с ним и том как строился бизнес на железных магистралях.

ЖЕЛЕЗНАЯ ДОРОГА И ТУРИЗМ

Поезд дал мощный толчок туристическому бизнесу

С банкротством старейшего в мире туроператора Thomas Cook в 2019 г. закончилась целая эпоха. В далеком 1841 г. проповедник и бизнесмен Томас Кук фактически создал первый пакетный тур — это была поездка по железной дороге. В стоимость билета входило питание. Инициатива оказалась довольно успешной, предприниматель зарегистрировал компанию, которая быстро развернула свою деятельность в Великобритании, США, а затем и по всему миру.

Путешествие на Хогвартс-экспрессе

У сказочного состава, который вез Гарри Поттера в Академию Чародейства и Волшебства, есть реальный прототип. Это шотландский паровоз Jacobite steam train, соединяющий Форт-Уильям с Маллагом. Он каким-то чудом дожил до нашего времени, а после съемок фильма и вовсе превратился в популярный туристический аттракцион. Поезд идет 2 часа через живописные холмы Хайленда, виадук Гленфиннан и вдоль побережья — все как в кино. Состав курсирует с апреля по октябрь дважды в день.

Бул буу поезди азыркыга чейин иштеп келет жана фильм тартылгандан кийин туристтик көрүүчү жайга айланган. Поезд 2 саат жүрүп, кооз дөңсөөлөрдөн, Гленфиннан виадуктун үстүнөн жана жээгинен өтөт — баары кинофильмдегидей. Поезд апрелден октябрга чейин күнүнө эки жолу каттайт.

Нагыз вестерн рухунда

Аргентинанын Патагония аймагындагы «Ла-Трочита» деген атактуу поездге түшүү — таң калыштуу коздукторды көрүү менен бирге, "каракчылыкка кабылып калуу" тобокелдиги да бар. Бул атайын сахналаштырылган каракчылык жылына эки жолу өткөрүлөт. Туристтер кайсы рейске туш келерин алдын ала билбейт. Алар жапайы батыш стилиндеги каракчыларды күтө беришет — аттан вагондун үстүнө секирип түшкөн бандиттерди көрүш үчүн. Бул оюн болгону менен, чынында эле жүрөк өйүтөт.

Темир жолдогу романтика

Бир нече жыл бою Париж менен Венецияны туташтырган «сүйүү поезди» каттаган. Анын купелеринде люкс деңгээлдеги шарттар түзүлгөн, жубайларга эки орундуу төшөктөр каралган. Ал эми Москва менен Санкт-Петербургду туташтырган Россиядагы «Гранд-Экспресс» француздук аналогго салыштырмалуу — өзгөчө жана романтикалуу эс алуу үчүн эң ылайыктуу вариант.

«Дүйнөнүн Чатырынан» өтүү

Цинхай–Тибет темир жолу Кытайдагы Синин шаары менен Тибет автономдук районунун борбору

В духе настоящего вестерна

Путешествие на легендарном поезде «Ла-Трочита» — это не только возможность увидеть невероятные красоты аргентинской Патагонии, но и риск стать «жертвой» ограбления. Происходит этот срежиссированный налет дважды в год. Туристы доподлинно не знают, попадут ли они на тот самый рейс. Им остается только надеяться увидеть бандитов, прыгающих с лошади на крыши вагонов на полном ходу, и испытать мощный выброс адреналина. Хоть все и прекрасно понимают, что это спектакль, нервы все же пошаливают.

Романтика на колесах

В течение нескольких лет между Парижем и Венецией ездил специальный «поезд любви». Его купе были оборудованы по высшему разряду, а для желающих уединиться придумали двуспальные полки. Российский «Гранд-Экспресс», курсирующий между Москвой и Санкт-Петербургом, можно назвать аналогом французскому. Его купе класса «люкс» — прекрасное и неординарное место для романтического отпуска.

На поезде по «Крыше Мира»

Цинхай-Тибетская железная дорога соединяет китайский Синин и столицу Тибетского автономного района — Лхаса. Она пролегает через высокогорные районы Гималаев. Самая высокая точка находится на высоте более 5000 м. Вагоны поездов оборудованы специальными креслами с системой подачи кислорода. Для каждого пассажира предусмотрена

Лхасаны туташтырат. Ал Гималай тоолорунун бийик аймактарынан өтөт. Эң бийик чекити деңиз деңгээлинен 5000 метрден ашат. Поезддин вагондору кычкылтек менен камсыздалган отургучтар менен жабдылган. Ар бир жүргүнчү үчүн кычкылтек маскасы берилет, анткени кээ бир бөлүктөрдө аба жетишсиз болот.

Бул маршруттун туристтер арасындагы популярдуулугу талашсыз — жолдо таң калыштуу кооз көрүнүштөр ачылат.

Кымбат, бирок унутулгус

Жапониядагы Suite Shiki-Shima поездинде 4 күндүк саякат бир нече миң доллар турат. Ал Токиодон Хоккайдого чейин жүрөт. Жүргүнчүлөр үчүн беш жылдыздуу мейманкана шартындагы купелер, панорамалык терезелер жана эң жогорку деңгээлде жасалгаланган ички дизайн каралган.

ТЕМИР ЖОЛ ТУУРАЛУУ КЫЗЫКТУУ ФАКТЫЛАР

Кайсы жерде поездге кычкылтек берилип турат?

Цинхай–Тибет темир жолу дүйнөдөгү эң бийик тоо темир жолу болуп саналат. Анын эң жогорку чекити 5 миң метрден жогору. Бул жол үчүн атайын кычкылтек менен камсыздалган вагондор колдонулат. Ар бир жүргүнчүгө кычкылтек маскасы берилет. Ал эми ККӨТЖ долбоорунун алкагында жалпы узундугу 120 км болгон 41 туннель казылат деп пландалууда.

Кайсы өлкөдө темир жол бекеттеринде каалаган адам фортепианодо ойной алат?

2012-жылдан тартып Францияда 100гө жакын темир жол бекетинде каалаган киши ойногонго уруксат берилген фортепианолор орнотулган. Бул аралыкта бир да аспап вандалдар тарабынан бузулган эмес.

Аяз полюсу

Россиядагы атактуу Транссибирь магистралында Забайкалье менен Амур облусунун ортосундагы бөлүктө кышында -60°C чейин суук болот. Жүргүнчүлөргө жылытуучу системанын иштешине гана ишенүүгө туура келет. Транссибирь магистралы дүйнөдөгү эң узун темир жол — анын узундугу 9438 км жана поезд менен жол 8 күнгө чейин созулат.

Рекорддор тууралуу

Австралиядагы Трансавстралия темир жолунун бир бөлүгү 478 км түз сызык менен өтөт — бул дүйнөдөгү эң узун түз темир жол тилкеси.

Тактык — жапон стилинде

Жапонияда поезд бир мүнөткө кечиксе, бул машинист үчүн чоң айыпка алып келет. Бул абдан сейрек кездешкен көрүнүш жана темир жолдогу жыш трафиктен улам башка поезддердин графигине таасир этет. Эгер мындай окуя болсо, жүргүнчүлөрдөн кечирим сурап, расмий кагаздар берилет — аларды жумушка кечигүүсүнө себеп катары жетекчилигине көрсөтүшү мүмкүн.

кислородная маска на случай разгерметизации — по ходу следования состава попадаются достаточно протяженные участки, где просто нечем дышать.

Нужно ли упоминать о бешеной популярности маршрута у туристов — виды во время путешествия открываются умопомрачительные.

Дорого и захватывающе

Четырехдневный вояж на японском Suite Shiki-Shima обойдется в несколько тысяч долларов. Этот туристический поезд следует из Токио на Хоккайдо. Для его пассажиров созданы максимально комфортные условия: купе напоминают номера пятизвездочного отеля, из панорамных окон вагонов можно наблюдать за проплывающими мимо красотами, а необычный дизайн внутреннего пространства достоин высших похвал.

ИНТЕРЕСНЫЕ ФАКТЫ О ЖЕЛЕЗНОЙ ДОРОГЕ

Где проложена железная дорога, в вагоны поездов которой подают кислород?

Цинхай-Тибетская железная дорога в Китае является самой высокогорной в мире, поднимаясь в самой высокой точке на высоту более 5 километров. Для этой дороги разработаны составы со специальными вагонами, в которых осуществляется подача кислорода. Кроме того, каждый пассажир может надеть индивидуальную кислородную маску. Между тем, при стриоительстве ККУЖД планируется бурение 41 тоннеля протяжённостью более 120 км.

В какой стране на вокзалах любой желающий может поиграть на фортепиано?

Начиная с 2012 года около 100 французских железнодорожных вокзалов оснащены фортепиано, на которых может сыграть любой желающий. За это время, как утверждает обслуживающая компания, ни один инструмент не был повреждён вандалами.

Полюс холода

На знаменитой Транссибирской магистрали есть участок между Забайкальским краем и Амурской областью, где зимой температура опускается ниже -60 ºC. Пассажирам только остается надеяться на исправно работающее отопление. Кстати, самая длинная железная дорога в мире – Транссибирская магистраль в России, её протяжённость достигает 9438 километров, а поезд по ней идёт около 8 суток.

О рекордах

Один из участков Трансавстралийской железной дороги протяженностью 478 км проложен по прямой линии через равнину Налларбор. Это самый длинный в мире ж/д путь без единого поворота.

Идеальная точность

Опоздание японского поезда всего на одну минуту — неслыханное событие, влекущее за собой внушительные штрафы для машинистов. Такое происходит крайне редко и приводит к серьезным сбоям в расписании из-за плотного траффика на железной дороге. Но если ЧП все-таки произошло, то пассажирам приносят извинения и выдают официальные бумаги для предъявления начальству в случае несвоевременного прихода на работу.

Кыргызстан менен Монголиянын аналитикалык борборлорунун ортосунда кызматташтык тууралуу Меморандумга кол коюлду

Подписан Меморандум о сотрудничестве между аналитическими центрами Кыргызстана и Монголии

Монголия Президентинин Кыргыз Республикасына болгон мамлекеттик сапарынын алкагында Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Стратегиялык демилгелер улуттук институту менен Монголиянын Коопсуздук изилдөөлөрү боюнча улуттук институтунун ортосунда өз ара түшүнүшүү тууралуу Меморандумга кол коюлду. Меморандумга аталган уюмдардын жетекчилери Аяз Баетов жана Ганболд Ганхуяг кол коюшту.

Документ эксперттик кызматташууну өнүктүрүүгө, биргелешкен изилдөөлөрдү жүргүзүүгө, аналитикалык материалдар менен алмашууга жана аймактык жана эл аралык мааниге ээ маселелер боюнча конференцияларды уюштурууга багытталган.

В рамках государственного визита Президента Монголии в Кыргызскую Республику подписан Меморандум о взаимопонимании между Национальным институтом стратегических инициатив при Президенте КР и Национальным институтом исследований безопасности Монголии. Меморандум подписали руководители указанных организаций Аяз Баетов и Ганболд Ганхуяг.

Документ направлен на развитие экспертного сотрудничества, проведение совместных исследований, обмен аналитическими материалами и организацию конференций по актуальным вопросам региональной и международной повестки.

Кыргызстан менен Моңголиянын аналитикалык борборлорунун өкүлдөрү кызматташтык маселелерин талкуулашты

2025-жылдын 22-июлунда Бишкек шаарында Кыргыз Республикасынын Президентинине караштуу Стратегиялык демилгелер улуттук институту (СДУИ) менен Моңголиянын Коопсуздук изилдөөлөрү боюнча улуттук институтунун өкүлдөрүнүн эки тараптуу жолугушуусу болуп өттү. Жолугушуу Моңголиянын Президенти У. Хурэлсухтун Кыргыз Республикасына мамлекеттик сапарынын алкагында уюштурулду.

Иш-чарага СДУИнин директорунун орун басары Адилбек уулу Шумкарбек, тийиштүү бөлүмдөрдүн жетекчилери жана институттун эксперттери, ошондой эле Моңголиянын Коопсуздук изилдөөлөрү боюнча улуттук институтунун директору мырза Ганболд Ганхуяг катышты.

Жолугушуунун жүрүшүндө тараптар регионалдык жана эл аралык коопсуздук, туруктуу өнүгүү жана стратегиялык пландоо жаатындагы актуалдуу чакырыктарды талкуулашты, ошондой эле эки тараптуу кызматташуунун артыкчылыктуу багыттарын аныкташты. Аналитикалык маалыматтар менен өз ара алмашуу, биргелешкен изилдөөлөрдү, форумдарды жана семинарларды өткөрүү, ошондой эле 2025–2026-жылдарга карата биргелешкен иш-чаралардын планына өзгөчө көңүл бурулду.

Жолугушуунун күн тартибиндеги маанилүү маселелердин бири – регионалдык коопсуздук маселелери боюнча өтө турган «Көк Асман» форумуна даярдыктын алкагында Борбордук Азия өлкөлөрүнүн аналитикалык борборлорунун кызматташуусу боюнча көп тараптуу Меморандум долбоорун талкуулоо болду.

Жыйынтыгында тараптар туруктуу эксперттик диалогду жолго коюу, байланыш координаторлорун аныктоо жана мындан аркы өз ара аракеттенүүнүн форматын макулдашуу боюнча келишимге келишти.

Представители аналитических центров Кыргызстана и Монголии обсудили вопросы сотрудничества

22 июля 2025 года в г. Бишкек состоялась двусторонняя встреча между представителями Национального института стратегических инициатив при Президенте Кыргызской Республики (НИСИ) и Национального института исследований безопасности Монголии в рамках государственного визита Президента Монголии У. Хурэлсуха в Кыргызскую Республику.

Во встрече приняли участие заместитель директора НИСИ Адилбек уулу Шумкарбек, руководители профильных отделов и эксперты НИСИ, а также директор Национального института исследований безопасности Монголии господин Ганболд Ганхуяг.

В ходе переговоров стороны обсудили актуальные вызовы в сфере региональной и международной безопасности, устойчивого развития и стратегического планирования, а также определили приоритетные направления двустороннего сотрудничества. Отдельное внимание было уделено обмену аналитической информацией, проведению совместных исследований, форумов и семинаров, а также разработке плана совместных мероприятий на 2025–2026 годы.

Особое значение в повестке встречи имело обсуждение проекта многостороннего Меморандума о сотрудничестве аналитических центров стран Центральной Азии в контексте подготовки к проведению Форума «Голубое небо» по вопросам региональной безопасности.

По итогам переговоров стороны договорились о регулярном экспертном диалоге, определили контактных координаторов и согласовали формат дальнейшего взаимодействия.

Башкы редактор:
Главный редактор:
Дарданов Нурлан Камалбекович

Шеф-редактор:
Апышев Сейтжан Душенканович

Дизайнер-верстальщик:
Карыбай уулу Коной

Макалаларды кайра басып чыгарууда журналга шилтеме милдеттүү.
Редакциялык коллегиянын пикири авторлордун көз карашы менен дал келбеши мүмкүн.

При перепечатке статей ссылка на журнал обязательна.
Мнение редакционной коллегии может не совпадать с точкой зрения авторов статей

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ПРЕЗИДЕНТИНЕ КАРАШТУУ СТРАТЕГИЯЛЫК ДЕМИЛГЕЛЕР УЛУТТУК ИНСТИТУТУ
720001, Кыргызстан, Бишкек ш.,
Чүй проспекти 267,
Телефон: +996 (312) 39-15-54
e-mail: office@nisi.kg
www.nisi.kg

НАЦИОНАЛЬНЫЙ ИНСТИТУТ СТРАТЕГИЧЕСКИХ ИНИЦИАТИВ ПРИ ПРЕЗИДЕНТЕ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
720001, Кыргызстан, г.Бишкек,
просп. Чуй 267,
Телефон: +996 (312) 39-15-54
e-mail: office@nisi.kg
www.nisi.kg